

ХМЕЛЬНИЦЬКИЙ ІНСТИТУТ
імені Блаженнішого Володимира,
Митрополита Київського і всієї України
Приватного акціонерного товариства “Вищий навчальний заклад
“Міжрегіональна Академія управління персоналом”

ЗБІРНИК НАУКОВИХ ПРАЦЬ

УКРАЇНСЬКА МОВА І НАЦІЯ

Випуск 7

Хмельницький - 2016

УДК 811
ББК 81.2Укр
3 41

3 41 Українська мова і нація : зб. наук. пр. / гол. ред. Л. Г. Білий. – Хмельницький : Вид-во Хмельниц. ін-ту МАУП, 2016. – Вип. 7. – 164 с.

У збірнику наукових праць “Українська мова і нація” представлено узагальнені тези доповідей та виступів учасників засідання круглого столу “Українська мова і нація: перспективи розвитку в період глобалізаційних процесів”. Авторами статей розкрито широке коло мовних проблем: цивілізаційно-культурний розвиток України в контексті сучасних глобалізаційних процесів; українська мова в сучасному інформаційному просторі; нормативно-правові документи щодо мовної політики в Україні на сучасному етапі; державна мовна політика в галузі освіти України; мовне середовище учнівської та студентської молоді: виклики сучасності та ін.

Адресовано широкому колу читачів, причетних до вивчення сучасної мовної ситуації в Україні: учням, студентам, аспірантам, викладачам, науковцям.

РЕДАКЦІЙНА КОЛЕГІЯ:

Білий Л.Г., директор Хмельницького інституту МАУП, к.пед.н., доцент (головний редактор); **Парандій В.О.**, директор Хмельницького економіко-правового коледжу МАУП, к.і.н., доцент; **Діденко З.О.**, голова Хмельницького міського Товариства української мови імені Тараса Шевченка “Просвіта”; **Кабачинська С.І.**, заслужений журналіст України; **Матвіюк К.І.**, голова Ради козацьких старійшин Хмельниччини, дисидент; **Кульбовський М.М.**, письменник, журналіст, член НСЖУ, МСПУ, міської спілки “Поділля”, лауреат премії ім. Т. Шевченка; **Григоренко О.П.**, д.і.н., професор; **Мельник Р.М.**, к.філол.н., доцент (Хмельницька гуманітарно-педагогічна академія); **Савчук Л.О.**, завідувач кафедри фундаментальної підготовки, к.пед.н., доцент (Хмельницький інститут МАУП); **Дубина Л.Г.**, доцент кафедри фундаментальної підготовки, к.пед.н., доцент (Хмельницький інститут МАУП); **Трембіцький А.М.**, к.і.н., старший науковий співробітник (Хмельницький інститут МАУП); **Костенко Д.В.**, доктор філософії в галузі державного управління (Хмельницький економіко-правовий коледж МАУП); **Олійник В.В.**, завідувач кафедри психології Хмельницького інституту МАУП, к.пед.н., доцент (відповідальний секретар).

РЕЦЕНЗЕНТИ:

Рева Л. Г., кандидат філологічних наук, член-кореспондент Академії наук вищої освіти України, член Національної Спілки краєзнавців України.
Петрушенко О. О., кандидат філологічних наук, доцент.

Рекомендовано до друку рішенням Вченої ради
Хмельницького інституту Міжрегіональної академії управління персоналом
(протокол № 9 від 31 жовтня 2016 р.)

© Хмельницький інститут Міжрегіональної Академії управління персоналом, 2016

ЗМІСТ

Білий Л. Г. ВСТУПНЕ СЛОВО.....	8
Дацюк О. А. ПЕРЕКЛАДИ БІБЛІЇ: ІСТОРІЯ І СУЧАСНІСТЬ.....	10
Дубина Л. Г. УКРАЇНСЬКИЙ КАЛЕНДАРНО-ОБРЯДОВИЙ ФОЛЬКЛОР ЯК МОВА НАРОДУ І ЗАСІБ ПАТРІОТИЧНОГО ВИХОВАННЯ ДІТЕЙ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ	18
Іваневич Л. А., Трембіцький А. М. ПОДОЛЯНИН ВАСИЛЬ ДУБИНА – ЗНАНИЙ ПИСЬМЕННИК, ПОЕТ І ПУБЛІЦИСТ УКРАЇНСЬКОЇ ДІАСПОРИ США.....	25
Ковальчук Г. П. РОЛЬ ПРАЦІ У ВИХОВАННІ ОСОБИСТОСТІ В ПОГЛЯДАХ М. КОЦЮБИНСЬКОГО	34
Ковтун О. С., Баранова С. С. МЕХАНІЗМИ КОНСТРУЮВАННЯ МОВНОЇ ПРОБЛЕМИ В УКРАЇНІ.....	43
Кравчук Л. Д. МОВЛЕНЄВИЙ СЛЕНГ СУЧАСНОГО ШКОЛЯРА.....	47
Кульбовський М. М. ЗРОБИ ПОДАРУНОК УКРАЇНІ – РОЗМОВЛЯЙ УКРАЇНСЬКОЮ!.....	57
Никитюк С. І. ЗАВДАННЯ ТА ОСОБЛИВОСТІ ПІДГОТОВКИ ВЧИТЕЛІВ ІНОЗЕМНИХ МОВ У СИСТЕМІ ЗАОЧНОЇ ОСВІТИ ВЕЛИКОЇ БРИТАНІЇ.....	64

Олійник В. В. ДІАЛЕКТИЗМ В ЕПІСТОЛЯРНІЙ СПАДЩИНІ ІВАНА ФРАНКА (НА ПРИКЛАДІ ЛИСТІВ ("ДО М. П. ДРАГОМАНОВА," "ДО Б. Д. ГРІНЧЕНКА").....	68
Парандій В. О. УКРАЇНСЬКА МОВА ЯК НАЙВАЖЛИВІША ОЗНАКА БУТТЯ УКРАЇНСЬКОЇ НАЦІЇ.....	73
Петрушенко О. О., Калинюк Н. В. МЕТАФОРИЗАЦІЯ ТА ЛЕКСИКО-СЕМАНТИЧНЕ РОЗГОРТАННЯ ТЕМПОРАЛЬНОЇ ЛЕКСЕМИ "ДЕНЬ" У МОВІ УКРАЇНСЬКОЇ ПОЕЗІЇ II ПОЛОВИНИ ХХ СТОЛІТТЯ.	75
Рибчинська О. В. ПОБУТУВАННЯ МІСЬКОГО СЛЕНГУ СЕРЕД МОВЦІВ СІЛЬСЬКОГО СЕРЕДОВИЩА.....	85
Трембіцький А. М. ПОДОЛЯНКА ЛЮДВІКА СІВІЦЬКА (ЗОСЬКИ ВЕРАС) – ЗНАНА БІЛОРУСЬКА ПИСЬМЕННИЦЯ, ГРОМАДСЬКА ДІЯЧКА, ВИДАВЕЦЬ І ПУБЛІЦИСТ (ДО 125-РІЧЧЯ З ДНЯ НАРОДЖЕННЯ).....	97
Тернецька М. А. РОЛЬ РІДНОЇ МОВИ У ФОРМУВАННІ ДУХОВНОЇ ОСОБИСТОСТІ.....	105
Томчишина Т. П. ПОРУШЕННЯ ВИМОГ КУЛЬТУРИ МОВЛЕННЯ У ЗОВНІШНІЙ РЕКЛАМІ МІСТА ХМЕЛЬНИЦЬКОГО.....	108
Трембіцький А. М. ЖИТТЄВІ ПЕРИПЕТІЇ І ТВОРЧА СПАДЩИНА ПОЕТЕСИ УКРАЇНСЬКОЇ ДІАСПОРИ США МАРИНИ ПРИХОДЬКО.....	119

Вашеняк Ю. А.	
ОХОРОНА ПРИРОДНИХ ОСЕЛИЩ У ХМЕЛЬНИЦЬКІЙ ОБЛАСТІ.....	138
Григоренко О. П., Григоренко Л. О.	
ГЕНЕРАЛ-ПОЛКОВНИК БОРИС ОЛЕКСІЄНКО І АКАДЕМІК НАН УКРАЇНИ ВАЛЕРІЙ СМОЛІЙ – ВИДАТНІ ПОСТАТІ НОВІТНЬОЇ ІСТОРІЇ УКРАЇНИ.....	140
ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРІВ.....	160

ПЕРЕДМОВА

У системі державних пріоритетів мовна політика посідає чільне місце, оскільки її стратегічним завданням, поряд з гарантуванням мовних прав людини, є утвердження суспільної злагоди і політичної стабільності, забезпечення єдності держави і зміцнення української державності.

Мова – явище суспільне. Для кожного народу рідна мова найдорожча. Творячи свою духовну культуру, він великою мірою самовиражається в мові. Рідна мова допомагає відчути місце своєї культури в загальнолюдській світовій культурі.

8 листопада 2016 року в Хмельницькому інституті та Хмельницькому економіко-правовому коледжі відбулося наукове засідання у форматі круглого столу “Українська мова і нація: перспективи розвитку в період глобалізаційних процесів”, присвячене Дню української писемності та мови. На круглому столі порушувалися мовні питання, що є болючими та актуальними.

У ході роботи круглого столу відбулася презентація науково-довідкового видання “Тлумачного словника-жартівника студента”, автор-укладач – Трембіцький А. М., кандидат історичних наук, старший науковий співробітник, доцент кафедри комерційного та трудового права Хмельницького

інституту МАУП, Почесний краєзнавець України.

Вже давно викликає занепокоєння науковців і широкої громадськості якість українського мовлення та масове поширення такого загрозливого для української мови явища як суржик, необґрунтоване вживання іншомовних слів, коли їм є цілком повноцінні відповідники в українській мові. Одне з першочергових завдань мовної політики – очистити мову від негативних нашарувань, вберегти її від засмічення та деградації. Тому Тлумачний словник є корисним практичним матеріалом і стане у нагоді студентам, учням, а також усім, хто любить, пишається, дорожить, удосконалює українську мову.

Українська мова створює той мовний простір, який є природнім середовищем буття української нації. Його збереження є неодмінною умовою самого її існування і базовою матеріальною гарантією забезпечення мовних прав українців. Українська мова в Україні призначена виконувати різноманітні функції, зокрема забезпечити консолідацію, єдність і вільний культурний розвиток українського народу, стояти на сторожі збереження його ідентичності та здорового духовного і ментального розвитку.

Вашій увазі пропонуються наукові статті сучасних українських науковців, зокрема істориків, філологів, культурологів, юристів, психологів та ін., в яких розкриваються різні погляди на актуальні мовні проблеми.

Висловлюємо щиру вдячність усім учасникам засідання круглого столу, всім небайдужим українцям, яких турбує доля сучасної української мови, і які прагнуть долучитися до її розвитку і сприяти її поширенню та процвітанню.

РЕДАКЦІЙНА КОЛЕГІЯ

ВСТУПНЕ СЛОВО

Л. Г. Білий,

*директор Хмельницького інституту МАУП,
кандидат педагогічних наук, доцент*

Українська мова є ключовим фактором національного державотворення, провідним чинником консолідації України.

Для кожної людини її рідна мова – найкраща, бо саме за її допомогою вона вчилася пізнавати навколишній світ, вона супроводжує усі найдорожчі спогади, усі найважливіші події в житті. Недарма найскладніше в чужій країні пристосуватися до іноземної мови, і в будь-якому разі людина сумує за рідним словом. Вивчаючи рідну мову, людина одночасно засвоює поняття, якими користується її інтелект. Як член спільноти вона формує своє інтелектуальне бачення світу не на основі самостійного опрацювання своїх переживань, а в рамках закріпленого в поняттях мови досвіду її мовних предків.

Мова для кожного народу стає ніби другою природою, що оточує його, живе з ним всюди і завжди. Без неї, як і без сонця, повітря, рослин, людина не може існувати. Як великим нещастям обертається нищення природи, так і боляче б'є по народові зречення рідної мови чи навіть неповага до неї, що є рівноцінним неповазі до батька й матері.

Досвід людства упродовж тисячоліть переконливо доводить, що занепад мови – це зникнення нації. Якщо ж мова стає необхідною і вживається насамперед національною елітою – сильною і високорозвиненою стає нація і держава.

Українська мова, яку визнає за рідну переважна більшість населення України, має стати повноцінним засобом українського світотворення, знаряддям консолідації української етнічної нації (українців України і світу) та української політичної нації (громадян України), визначальною етнічною основою якої є українська етнічна нація.

Українська мова – національне надбання українського суспільства, вона повинна охоронятися та підтримуватися державою. Мовна політика як одна із складових частин державної має бути спрямована на забезпечення оптимального функціонування української мови в усіх сферах життя українського суспільства, їх

подальшого розвитку та взаємодії.

Українська мова, виконуючи інтеграційну функцію, є важливим чинником зміцнення державності, забезпечення культурного та економічного розвитку нашої країни.

Українська мова – не лише засіб спілкування, а й скарбниця духовного і культурного спадку українського народу. У витворених протягом віків різноманітних формах буття української мови (старовинні усні перекази і літописи, народні пісні і думи, казки і міфи, поетичні і прозові твори тощо) зберігаються історична пам'ять і досвід нації, глибинні витоки її світоглядних і моральних цінностей, віддзеркалюються національні традиції і узвичаєння, звичаї і навички, тобто ознаки, що притаманні саме цій спільноті і тому є унікальними цеглинами будівлі національної ідентичності.

Отже, українська нація і держава мають забезпечувати відродження і захист української мови, якісну розбудову українського мовного простору.

О. А. Дацюк,
кандидат богослов'я, протоієрей
(м. Хмельницький)

ПЕРЕКЛАДИ БІБЛІЇ: ІСТОРІЯ І СУЧАСНІСТЬ

“Прошу вас, читайте цю книгу благосклонно та уважно і майте поблажливість до того, що у деяких місцях ми, можливо, погрішили, працюючи над перекладом: бо різний смисл має те, що читається єврейською, коли перекладено буде іншими мовами, – і не лише ця книга, але навіть закон та пророцтва і інші книги мають чималу різницю у смислі, якщо читати їх в оригіналі”.

Передмова до книги Премудрості Ісуса, сина Сирахова [1].

Тема цієї статті є глибокою і майже неосяжною, адже питання перекладу Біблії завжди було та залишається актуальним для людей багатьох конфесій, тому що вона охоплює всю двотисячолітню історію християнства.

До початку християнської Церкви відноситься переклад Благої Звістки грецькою мовою. По суті, мовою Христа ми ніколи не чули та не розуміли Святого Письма – Христос говорив арамейською, але Його слова та притчі до людей уперше дійшли мовою грецькою. При цьому, як відомо, Сам Христос не залишив жодного письмового рядка – ми усе маємо у переказах тих чи інших авторів – свідків подій або їхніх учнів (пророків та апостолів).

Між тим, як відомо, вже у книзі “Дії Святих Апостолів” ми читаємо про те, як проповідь про Христа вийшла за межі Палестини у грекомовний світ, чому немало сприяло підкорення Іудеї Римською імперією. Римляни створили не лише велику державу, але й досконалі комунікації: дороги, регулярні морські рейси тощо, якими не тільки швидко пересувалися легіони солдат і народ у різні райони імперії, не тільки поширювалася торгівля і працювала пошта, але й передавалися книжки та ходили апостоли із проповіддю про Христа.

У самій Палестині до проповіді учнів Христових та їх послідовників дослухалися, як відомо, не тільки іудеї, які говорили на семітських діалектах. До першохристиянської громади Палестини ввійшли й іудеї діаспори, які спілкувалися грецькою мовою та яких Дії Апостолів називають “елліністами”. Для них семітські мови

(арамейська, єврейська) були чужими. Так, апостол Павло, який володів і арамейською, і єврейською мовами, писав свої послання все ж таки мовою грецькою. Саме цією мовою Євангеліє розповсюджується Середньоземномор'єм, оповідаючи про Христа, Його учнів, Його смерть та Воскресіння. І навіть послання до Євреїв, яке увійшло до Нового Заповіту було написане апостолом Павлом грецькою мовою.

Як стверджує Митрополит Іларіон (Алфеев), "...є припущення, що Євангеліє мало семітський оригінал. Важливим аргументом цього є свідчення Папія Ієрапільського (II ст.): "Матфій записав бесіди Господа єврейською мовою; а перекладав їх хто як міг..." [6]. Однак семітські оригінали Євангелій, якщо вони і були, до нас не дійшли, адже рання Церква не ставила перед собою завдання зберегти проповіді Господа та історії про Нього сакральною мовою Старого Завіту або тією мовою, якою вони вперше прозвучали. Для ранньої Церкви було більш важливим, щоб Блага Звістка розповсюджувалася мовою зрозумілою для віруючих.

Це питання є важливим для подальшої історії перекладу Святого Письма іншими мовами, даючи нам концепцію вірного підходу: "важливо передати смисл, зробити проповідь зрозумілою, доступною і зовсім не принципово якою мовою це буде здійснюватися".

Нині Біблія цілком або частково перекладена на багато мов світу (десь взялася в Інтернеті зовсім необґрунтована кількість – 2527) [7]. І це є дієвим утіленням відомої заповіді Спасителя, якою завершується Євангеліє від Матфія: "Йдіть і навчіть усі народи, хрестячи їх в ім'я Отця, і Сина, і Святого Духа..." (Мф. 28:19-20) [1]. Євангельська проповідь, таким чином, має прозвучати усіма мовами світу. Про це нам символічно говорить і книга "Дії Святих Апостолів": коли апостоли були разом у День П'ятидесятниці, "вони сповнилися Духа Святого і почали розмовляти іншими мовами..." (Дії. 2:4) [1]. Ті, що знаходилися в Єрусалимі "Партяни й мідяни, еламіти й ті, що з Месопотамії, з Юдеї та Кападокії, з Понту й Азії, Фригії і Памфілії, Єгипту й околиць Лівії, що біля Киренеї, і захожі римляни, юдеї і проселіти, крітяни й араби" (Дії. 2: 8-11) [1], усі чули як вони говорять їхніми мовами "про Божу велич". Тут важливо зазначити, як стверджує митрополит Іларіон, що "свято єврейської П'ятидесятниці – це день, коли Ізраїль біля гори Синай отримав від Бога десять Заповідей. Тому християнська П'ятидесятниця являє

собою продовження Синайського об'явлення... та є богословським підґрунтям місії серед інших народів язичників. А для нас це є богословське підґрунтя необхідності біблійського перекладу” [6].

Дуже швидко християнська проповідь вийшла за межі грекомовного світу. На сході вже у II ст. Євангеліє перекладається сірійською мовою, а у V ст. – вірменською та грузинською. Разом із сірійськими місіонерами у ранньому середньовіччі Святе Письмо досягає Індії та Китаю. До III–V ст. Біблія перекладається Коптською мовою.

На заході християнська проповідь звучала латиною. Наприкінці IV – на поч. V ст. блаженний Ієронім створив новий переклад Біблії латинською мовою, що носив назву “Вульгата” (народний), причому Старий Заповіт він переклав безпосередньо із давньоєврейської. Однак на момент створення Вульгати класична латинь була вже мертвою. У подальшому, до реформації (XVI ст.), переклади на інші мови Європи середньовічна Західна Церква не схвалювала.

Переклад Біблії слов'янськими мовами розпочався після винайдення абетки (скоріше за все “глаголиці”) святими братами Кирилом і Мефодієм у 860-ті роки. На момент хрещення Русі у 988 році вже існували перекладені слов'янською мовою біблійні тексти, богослужбові книжки та інша християнська література. Важко переоцінити значення перекладу святих книг рівноапостольними братами, адже, на відміну від Західної Європи, латина була незрозумілою нашим предкам.

У цьому контексті треба зазначити, що в історії Церкви траплялися спроби оголосити деякі мови “сакральними”, тобто такими, якими можливий переклад Біблії та богослужіння, а інші – “профан ними”... Святим Кирилу і Мефодію доводилося багато боротися з т. з. “триязичною ерессю”, захисники якої вважали, що у християнському богослужінні й літературі допустимі лише три мови: єврейська, грецька та латинська. Ця ересь була переможена здоровим глуздом, завдяки чому ми маємо сьогодні можливість читати Святе Письмо й інші християнські книги рідною українською мовою, але в історії вона мала рецидиви, коли траплялися і донині трапляються спроби оголосити якусь мову “сакральною”.

Ще до появи книгодрукування Біблія вже була перекладена більш як 30-ма мовами. Станом на кінець XVI ст. (чому в чималій мірі

сприяла реформація) усі народи Європи мали переклад Святого Письма рідною мовою.

Так, нам усім відоме Пересопницьке Євангеліє: перший відомий переклад Євангельського тексту українською літературною мовою, роки створення якого (1556–1561 pp.) також сягають XVI ст. Цей переклад було розпочато у с. Двірець Ізяславського р-ну на Хмельниччині, а завершено ченцями Пересопницького монастиря (що на Рівненщині). Творці цього перекладу – протопіп Михайло Саноцький і архимандрит Григорій Пересопницький.

Але, як будь-яка жива душа, з часом мова змінюється та виникає природна потреба у нових перекладах Святого Письма. Це цілком відповідає християнському розумінню біблійного тексту у церковній традиції, адже апостол Павло писав, що служіння Нового Завіту – це служіння “не букви, а духа, тому що буква вбиває, а дух животворить” (2 Кор. 3:6) [1]. Тож, спочатку увага Церкви була більш зосереджена не на фіксований текст єдиною “священною” мовою, а на проповідь Благії Звістки. Це має радикальну відмінність від відношення до Святого Тексту в ісламі чи раввіністичному іудаїзмі. Для іудея єдиний вірний текст Святого Письма – масоретський єврейський текст, також і в ісламі Коран прийнято вивчати мовою оригіналу, тобто арабською.

Тут дуже важливим є те, що Церква ніколи не канонізовувала якусь певну мову чи переклад та певне видання Святого Письма. Окремою темою є відсутність вичерпної досконалості у різних перекладах, дослідники постійно констатують факт наявності різниці у версіях перекладів Біблії, наприклад між слов’янським перекладом і Синодальним текстом. Ці різночитання не повинні нас суттєво бентежити, бо за різними текстами та різними мовами, за великим рахунком, стоїть єдина Блага Звістка. Звичайно, ми маємо, вивчаючи Святе Письмо, знайомитися глибше з варіантами різних перекладів для кращого усвідомлення прочитаного. Так, особливо важливим для православної традиції є досі відомий грецький переклад Старого Завіту, який був виконаний ще до Різдва Христового – Септуагінта. Саме ним користувалася переважна більшість святих отців. Але невірно було б стверджувати, що лише варіант перекладу “Септуагінта” може бути прийнятим нами як “Біблія Православ’я” – зовсім ні.

Детальний аналіз Старозавітних цитат у Новозавітних авторів ясно свідчить, що вони користувалися різними текстами: то

протомасоретським, то Септуагінтою, то її давніми редакціями. Іншими словами, апостольська Церква не наполягала на якомусь єдиному варіанті. Для неї були різні версії біблійних перекладів складовими частинами у єдиному потоці Передання.

Церковнослов'янський переклад Біблії також зроблено з Септуагінти і латинської Вульгати, а Синодальний переклад – з масоретського тексту. Таким чином, у Церкві співіснують переклади різних текстуальних традицій.

Відомо, що різні Біблійні переклади є більш та менш досконалими. Точніше, досконалого перекладу взагалі не існує. Не говорячи про недоліки слов'янського варіанту, нам відомо, що і Синодальний переклад, який тривав 60 років (з 1816 р. по 1876 р.) також не є ідеальним. Так, свого часу, на прохання обер-прокурора святишого Синоду Побєдоносцева скласти список неточних місць з Синодального перекладу Нового Завіту, професор Глибоковський відповів п'ятьма зошитами правок.

На жаль, аналогічно обстоїть справа і з українськими версіями перекладу Біблії в цілому та окремих її книг, яких є чимало. Найкращі з них – це Пересопницьке Євангеліє (1556–1561); переклади Українського біблійного товариства, Пилипа Морачевського (1860), священників-професорів Ярослава Левицького (1921), Михайла Кравчука (1937) та Теодосія Галушинського (1946), Пантелеймона Куліша, Івана Пулюя та Івана Нечуй-Левицького, Івана Огієнка (завершений у 1940 р., виданий у 1962 р.), Івана Хоменка, митрополита Філарета (який був зроблений до 1000-річчя Хрещення Русі, а у 2004 р. перевиданий Київським патріархатом), Олександра Гижі, Рафаїла Турконяка та інші [9].

Наявність такої кількості версій українського Біблійного перекладу свідчить про те, що для представників Української Церкви та культури створення української Біблії не є справою остаточно завершеною. Про якість різних перекладів дослідники сперечаються – деякі з них було зроблено з мов оригіналу, інші – ні. Є більш чи менш вдалі версії.

Сьогодні з'являються авторські переклади окремих Біблійських книг, які зроблені науковцями, філологами – спеціалістами з древніх мов. Відомі переклади Книги Іова бібліїста Андрія Десницького, Книг Іова, Псалтирі та Євангелія Сергія Аверинцева, Пісні над Піснями, Еклезіяста та Плача Єремії сходовознавця Ігоря Д'яконова. Після падіння атеїстичного режиму у

праці наукового перекладу біблійних книг беруть участь і представники духовенства, такі як протоієрей Леонід Гріліхес, Микола Данилевич у Києві та інші.

Досвід авторських перекладів має велике значення для наукового вивчення святого Письма вченими, студентами та викладачами Духовних і світських вузів. Їх наявність свідчить про актуальність великої задачі підготовки нового, сучасного перекладу Біблії, який відповідав би високому рівню, і якого сьогодні вимагають освічені люди, які бажають вивчати не лише Дитячу Біблію, а хочуть мати науковий переклад високої якості, який має відповідати новітнім археологічним знахідкам, наприклад, Кумранським сувоям і філологічному аналізу цих нововідкритих першоджерел, а також у якому були б усунуті похибки минулих перекладів. Такий труд повинен скасувати стилістичні помилки більш ранніх версій, які нерідко стають перешкодою для того, щоб читач побачив справжню, досконалу красу поезії біблійного тексту. Тут не може бути й мови про його спрощення – освічений дослідник цього не простить, а також неприпустимі наукові та мовні помилки, яких у наявних текстах, на жаль, є чимало. В ідеалі переклад Біблії має виконуватися професійними вченими-бібліїстами та визнаними філологами і літературами.

Досвід християнських церков інших країн доводить, що сучасні переклади Святого Письма літературною мовою – невід’ємна частина діалогу традиції і сучасності. Так, у католицькій Церкві це питання було вирішене створенням таких перекладів, що поєднують точність та літературну красу, як французька Bible de Jerusalem або англійська Jerusalem Bible.

Як з точки зору вірності оригіналу, так і щодо використання усіх сучасних можливостей, у новому перекладі важливо передати нашою, українською мовою усе стилістичне багатство оригіналу. У цьому відношенні багато хто погіршає – є або переклади занадто наукові, буквальні, які важко читати без відповідної підготовки, але є також і примітивні стилістичні версії, які вже занадто спрощують оригінал, віддаляючись від його піднесеного змісту.

Водночас перекладач не має права привносити у біблійний текст відлуння новомодних дискусій, одне з яких стосується використання нейтральних займенників у визначенні Бога, з тієї причини, що Його стать не може бути визначеною. Цей феномен має відношення до ряду сучасних англійських перекладів Біблії.

Як стверджує митрополит Іларіон, деякі сучасні “богослови” пропонують навіть замінити традиційне визначення Святої Трійці “Отець, Син і Святий Дух” нейтральними у статевому відношенні термінами: “Той, Хто народив (Parent), Той, Хто викупив (Redeemer), Той, Хто насичує, харчує (Sustenir)” [6].

До нових дискусій у зазначеному стилі відносяться і заяви феміністок щодо необхідності переробки місць Святого Письма, у яких преференція віддається чоловікам. Так, вираз “Бог Авраама, Ісака, Якова” вони пропонують замінити на “Бог Сари, Ребекки і Рахілі”. Звичайно, у здоровому глузді вказаних змін людина у Святе Письмо не вносити не буде, але перекладач має знати і про такі негативні тенденції т. з. “феміністичного богослов’я”, слідуючи яким ми ризикуємо зруйнувати текст Святого Письма, а в окремих випадках і кардинально змінити моральні настанови, характерні для Біблії та ранньої Церкви. Вказані тенденції межують з кошунством і звичайно не можуть серйозно сприйматися як вченими перекладачами, так і християнською спільнотою.

Щодо українських видань перекладів Святого Письма, то до них слід віднести наступні. У 2005 році вийшов український переклад богослужбового Євангелія Луцької Духовної семінарії (перевидання КПЛ, 2011 р.), Київська Митрополія Української Православної Церкви, як відомо, створила кілька факсимільних видань українського Євангелія – до 1020-річчя Хрещення Русі, у 2008 році, було перевидане Пересопницьке Євангеліє, а у 2013 році видавничим відділом УПЦ було перевидане Варшавське українське богослужбове Євангеліє 1938 року.

Враховуючи вище викладене, слід визнати своєчасною і бажаною роботу по створенню нового загально церковного українського перекладу Біблії, який включав би наступні побажання:

- враховував досягнення сучасної біблійної археології, текстології, порівняльної семантології та інших наук у розумінні текстів, а також історико-культурних реалій, які стоять за ними;
- спирався на сучасну теорію перекладу;
- використовував всю багату палітру класичної української мови для передачі краси біблійних текстів, їх духа, смислу та стилю;
- не був би відірваним від церковної традиції.

Звичайно, така масштабна робота повинна, в ідеалі, мати загально церковну апробацію текстів.

Таким чином, слід зазначити окремо про неприпустимість вільних і тенденційних перекладів. Так, сучасний переклад Біблії українською мовою має брати до уваги досягнення світової біблійної науки. Це стосується текстології, знань у галузі вивчення давніх релігій, і сучасної теорії перекладу. Перекладач має бути обізнаним з сучасними дослідженнями сувоїв Мертвого моря, з археологічними знахідками, які характеризують побут людей біблійного часу – усе це вимагає ґрунтовного знайомства з західною літературою та досвідом сучасних перекладів тощо.

Отже, враховуючи факт прийняття християнства багатьма різномовними народами планети, основна книга християн – Свята Біблія має бути доступною людям рідною мовою, адже велике доручення, що Господь нам дає у завершальній промові Євангелія від Матфія: “Йдіть і навчіть всі народи” (Мф. 27:19) [1], є основою місіонерської та перекладацької діяльності Церкви, починаючи від святих апостолів і завершуючи працею сучасних подвижників на ниві Христовій.

Список використаних джерел та літератури:

1. Біблія. Святе Письмо Ветхого і Нового завіту. – К. : УБТ, 1988.
2. Holy Bible. – NY, 1976.
3. Святе Євангеліє українською мовою. – Видавн. відділ Київської Митрополії, 2011.
4. Пересопницьке Євангеліє. Факсимільне вид. – Видавн. відділ Київської Митрополії, 2008.
5. Святе Євангеліє українською мовою. – Видавн. відділ Київської Митрополії, 2013.
6. Алфеев Иларион, митрополит. Переводы Библии. История и современность [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.pravmir.ru/perevody-biblii-istoriya-i-sovremennost/>. – Назва з титул. екрану.
7. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : www.slaviccenter.us/index.php/-/648-2527. – Назва з титул. екрану.
8. Десницкий А. Современный Библейский перевод: теория и Методология [Електронний ресурс] / А. Десницкий. – Режим доступу : <http://www.bogoslov.ru/biblio/text/4517071/index.html>. – Назва з титул. екрану.

9. Переклади Біблії українською мовою [Електронний ресурс]. – Режим доступу : https://uk.wikipedia.org/wiki/Переклади_Біблії_українською_мовою. – Назва з титул. екрану.

Л. Г. Дубина,
кандидат педагогічних наук, доцент
(м. Хмельницький)

УКРАЇНСЬКИЙ КАЛЕНДАРНО-ОБРЯДОВИЙ ФОЛЬКЛОР ЯК МОВА НАРОДУ І ЗАСІБ ПАТРІОТИЧНОГО ВИХОВАННЯ ДІТЕЙ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ

Одним із важливих засобів патріотичного виховання особистості дитини є український музичний фольклор, зокрема календарно-обрядовий.

Термін “фольклор” (англ. folk-lore, буквально – народне знання) був введений в науку англійським ученим археологом У. Дж. Томсом у 1846 році. Спочатку фольклор означав і предмет дослідження, і науку про народну творчість. Згодом науку, що займається збиранням і дослідженням народної творчості, стали називати фольклористикою. З другої половини XIX ст. термін “фольклор” вживається паралельно з близькими, але неоднозначними за змістом термінами “народна творчість”, “народна поезія”, “народна словесність”, “народна поетична творчість” та ін.

Усна народна творчість протягом тисячоліть була чи не єдиним засобом узагальнення життєвого досвіду народу, втіленням народної мудрості, народного світогляду, народних ідеалів. У фольклорі знайшли своє відображення не лише естетичні й етичні ідеали народу, а і його історія, філософія, психологія, дидактика – тобто все, чим він жив, що хотів передати наступним поколінням. Навіть норми звичаєвого права, неписані закони фіксували в усній формі: запам’ятовувалися вибраними громадою людьми і за потреби відтворювалися у незмінному вигляді.

Слово для наших предків мало і магічну силу. Вони вірили, що за його допомогою можна домогтися щасливого полювання, викликати дощ, відвернути бурю і град, посуху, вберегти родину від зла і напасті, які на кожному кроці підстерігали беззахисну перед силами природи людину.

На думку відомого вченого В. Гусева, “терміном “фольклор” позначається не все народне мистецтво загалом, а та його сфера, в якій художнє відображення дійсності відбувається в словесно-музично-хореографічних і драматичних формах колективної народної творчості, що виражають світогляд людини і нерозривно пов’язані з її життям та побутом” [4, с. 93].

Б. Теплов у своїй праці “Психологічні основи художнього виховання” писав, що фольклор охоплює поетичну, музичну, хореографічну, драматичну творчість народу [10].

Фольклор увібрав у себе естетичний, утилітарний, моральний, правовий, світоглядний досвід сотень поколінь. У широкому розумінні фольклор – це своєрідний конденсат духовної історії людства від найдавніших часів до сьогодення. Українська народна творчість розвивалася на основі досвіду східних слов’ян, змінювалась одночасно з розвитком українського народу і мала постійні зв’язки з фольклором інших народів.

Фольклор – енциклопедія народного життя, народної педагогіки, його духовної краси і сили, невичерпне джерело формування високих морально-етичних якостей майбутнього громадянина. Недарма М. Гоголь стверджував, що ніщо не може бути сильнішим від народної музики. Це пов’язане з тим, що фольклор є такою формою суспільної свідомості, в якій інтегрувалась, закріплювалась та акумулювалась вироблена народом традиційна інформація: етнічна самосвідомість, історична пам’ять, міфологічні традиції, осмислення обрядів, символізація явищ матеріальної культури. Від покоління до покоління через фольклор передавались суспільно-історичний досвід, морально-етичні, правові, естетичні релігійні погляди народу. В художніх образах українського фольклору розкриваються найкращі риси національного характеру – патріотизм, хоробрість, чесність, людяність. Естетична сутність фольклорних творів надає кожному з них, незалежно від жанру і характеру, високе та істинно художнє звучання.

Педагогічна доцільність використання фольклорних зразків у патріотичному вихованні дітей дошкільного віку полягає, перш за все, в їх високому ідейно-художньому змісті. Виховне значення народного музичного мистецтва визначається тим, що в основі його лежить єдність і взаємозв’язок мелодії та поетичного слова. В. Сухомлинський стверджував, що мелодія і слово рідної пісні – це

могутня виховна сила, яка розкриває перед дитиною народні ідеали і помисли [9].

На думку О. Смоляка, “український дитячий музичний фольклор – це поліфункціональне етнокультурне явище, яке реалізується у відповідному віковому середовищі засобами ряду речитативних, співних та ігрових творів” [8, с. 4]. Він сформувався на теренах проживання автохтонного українського етносу і є віддзеркаленням способу музичного мислення нашого народу. Українська дитяча народно-музична культура представлена двома пластами – фольклором, виконуваним дорослими для дітей та фольклором, виконуваним самими дітьми. Такий поділ аргументується насамперед тим, що від самого народження дитини музично-естетичне та етнонаціональне виховання повністю залежить від батьків та родичів, а також від культури, яка її оточує. Адже у цей період формується її емоційний та розумовий розвиток, мовленнєва та музична інтонація і лексика. Чим глибше закладається в дитячу душу художньо-естетичний фундамент, тим більшою буде соціально-культурна віддача у суспільному житті. Через це пісні, виконувані дорослими для дітей, відіграють основоположну для майбутніх поколінь етнопедагогічну функцію.

Використання українського календарно-обрядового фольклору у виховному процесі сприяє формуванню в молодого покоління естетичних ідеалів і художньо-культурних цінностей, спонукає до емоційно-ціннісної оцінки художніх образів і явищ культури, залучає до творчої самодіяльності в різних видах мистецького самовиявлення.

М. Герасименко [3, с. 276] звертав увагу на важливість використання українського календарно-обрядового фольклору з метою утвердження гуманізму, розкриття духовних джерел мудрості, героїзму, патріотичних якостей людини. На його думку, під впливом музичного фольклору рідного краю створюється необхідна для виховання громадянина емоційна ситуація, коли знання в цій галузі переплавляються в особисті переконання. Застосування на уроках народної пісенної творчості календарних обрядів сприяє формуванню духовності особистості, почуття національної гідності, належності до свого роду і народу.

Музичний фольклор постійно видозмінювався, вбирав у себе сучасне мислення, мотиви сьогодення, водночас зберіг і певні стилістично-інтонаційні риси давньої народної культури. Кожне нове покоління дітей приходить у надзвичайно багатогранний,

різнобарвний і суперечливий світ музичного мистецтва, який уже склався до них. І саме фольклор, а особливо автентичний, та участь у фольклорному дійстві формують у дитячій психіці систему цінностей, що допомагає підростаючій особистості виробити естетичне ставлення і смак до всього того багатства, яке склалося протягом століть. Сила ж автентичного фольклору в його доступності й безпосередності.

Календарно-обрядовий фольклор допомагає підтримувати у дитини гарний настрій, адже коли дитина весела і задоволена, вона краще розвивається, повніше сприймає нову інформацію.

Український календарно-обрядовий фольклор обіймає величезну кількість пісень, танців, обрядів. У ньому, немов у краплині води, відбивалась душа народу.

Величезна кількість важливих думок про виховання дітей знайшла вираження й розкриття в різноманітних жанрах українського календарно-обрядового фольклору. Український музичний фольклор зустрічається в обробках багатьох українських фольклористів, композиторів, педагогів.

На важливе значення, цінність українського музичного фольклору у житті народу, навчально-виховній діяльності підростаючого покоління вказувало чимало громадських, освітніх, культурних діячів і педагогів, зокрема М. Вовчок, М. Костомаров, І. Огієнко, С. Русова, Г. Сковорода, В. Сухомлинський, К. Ушинський, І. Франко та ін. Народна творчість для багатьох літературних діячів України є взірцем, деколи основою власних творів, гордістю за свій народ. Замилювання творами українського фольклору свідчить про їх досконалість, образність, поетичність.

Так, видатний український педагог С. Русова зауважувала, що саме фольклорні твори розповідають про історію та звичаї свого народу, вчать любити і шанувати рідну землю [7].

Вивчав і високо цінував провідні виховні засоби народної педагогіки видатний український педагог, поет, мандрівний філософ Г. Сковорода. До засобів народної педагогіки він відносив український фольклор, рідну мову, традиційну практику родинного виховання дітей, національні звичаї, традиції, святкові обряди, символи, багатюще розмаїття народного мистецтва, народні дитячі і молодіжні ігри, ремесла, промисли.

К. Ушинський у фольклорі вбачав велике значення не лише з погляду дидактики, а ще з більшою мірою – з виховного, бо кожний

малий жанр творчості відображає життя народу в його історичному розвитку. Більше того, постає формою збереження й поширення мудрості засобами сильного позитивного впливу на кожне нове покоління. Педагог писав, що з вуст трудового народу "... ллється чудова народна пісня, з якої черпають своє натхнення і поет, і музикант, і художник ... " [11, с. 124].

До такого типу діячів можна віднести й українського педагога, відомого письменника, політичного і громадського діяча, невтомного каменяра – І. Франка. Мета, завдання, зміст освіти і виховання, на його думку, полягають у тому, щоб забезпечити гармонійний розвиток особистості. Це можливе лише за умови, що навчання і виховання здійснюватиметься рідною мовою, прищеплювати любов до рідного слова, його краси і чарівної милозвучності. Саме важливим засобом такого навчання і виховання дітей має бути український фольклор [6].

Глибоко усвідомлював необхідність упровадження елементів української народної творчості (пісень, ігор, танців, обрядів) у навчально-виховний процес видатний український педагог, музикознавець, етнограф, хореограф, диригент і композитор В. Верховинець. Його непокоїло те, що "багатющий ігровий матеріал, створений народом і породжений дитячою фантазією, забувається і безслідно гине, ніким не записаний і не впорядкований" [2, с. 49]. У ньому педагог убачав великий виховний і розвиваючий потенціал. Український різножанровий фольклор був предметом його етнографічних досліджень, основою наукових праць і практичної педагогічної діяльності.

Дослідження народних пісень, танців, обрядів В. Верховинець поєднував з цілеспрямованим студіюванням основ української етнопедагогіки, збиранням українського дитячого музичного фольклору – ігор, пестушок, утішок, поспівок, казок, обґрунтуванням його важливого виховного значення.

У репертуарно-методичному посібнику "Весняночка" [1] В. Верховинець не лише обробляє і систематизує зібраний етнографічний матеріал, а й доповнює його новими записами і власними авторськими творами. Поряд з дитячими іграми Верховинець застосовує окремі народні пісні, вірші, утішки, пестушки, казки, до яких вводить відсутні компоненти: музичний, драматичний, літературний. Створюючи український музично-ігровий репертуар для дітей, він прагнув виховувати фізично здорового,

етично стійкого, інтелектуально розвинутого майбутнього члена суспільства, прищеплювати любов до українського дитячого музичного фольклору, своєї Батьківщини, активізувати творчі здібності, тобто сприяти всебічному розвитку. Репертуар “Весняночки” автор побудував на основі фольклорного матеріалу, власних творів та найкращих зразків своїх сучасників. Одним із перших педагог використав у роботі з дітьми ігровий фольклорний пісенно-танцювальний матеріал, тим самим заповнивши історичну прогалину у вітчизняній музичній педагогіці.

В. Верховинець надавав великого значення театралізованій пісні. Для театралізації педагог звернувся до фольклору і використав легкі ритмічні рухи. Цей жанр за своєю природою наближається до гри, а пісня і танець у ньому мають підпорядкований характер. Завдяки прийому театралізації пісні сприймалися не лише з музичного боку, а й наочно, їх вплив на емоційну сферу слухачів значно посилювався.

Актуальність педагогічних ідей та досвіду видатних педагогів і композиторів минулого потребують їх широкого впровадження у сучасну практику виховання.

Здійснене дослідження дало можливість розробити методичні поради для музичних керівників дошкільних навчальних закладів щодо патріотичного виховання дітей засобами українського календарно-обрядового фольклору:

1. При плануванні музичних занять, дитячих свят, музичних розваг та інших форм музично-виховної роботи опиратися на український фольклор, народні традиції української нації, як важливий засіб патріотичного виховання дошкільнят.

2. Орієнтуватися на використання у музично-виховній роботі колективних, групових та індивідуальних форм залучення дітей до опанування українського календарно-обрядового фольклору.

3. Використовувати у педагогічній практиці словесні та практичні методи опанування українського календарно-обрядового фольклору.

4. Створювати сприятливе музичне середовище для опанування дитячого музичного фольклору у процесі самостійної музичної діяльності.

5. Забезпечити умови для використання різних жанрів дитячого музичного фольклору (лічилок, забавлянок, колискових тощо) під час різних режимних моментів у ДНЗ.

6. Забезпечувати практичну участь дітей у театралізації українських народних пісень, ігор, фольклорних обрядів шляхом залучення їх до творчої діяльності на всіх етапах організації, підготовки та проведення святкового дійства.

7. Широко використовувати потенціал родинного виховання шляхом залучення до підготовки і проведення дитячих фольклорних свят батьків, родичів тощо.

8. Ефективно використовувати у педагогічній практиці навчально-виховний потенціал місцевого фольклору.

Список використаної літератури:

1. Верховинець В. М. Весняночка / В. М. Верховинець. – К. : Музична Україна, 1989. – 342 с.

2. Верховинець Я. В. Про весняночку та її автора / Я. В. Верховинець. – К. : Музична Україна, 1989. – С. 5-20.

3. Герасименко М. О. Використання народного мистецтва у формуванні патріотизму майбутнього громадянина / М. О. Герасименко // Зб. наук. пр. – Полтава, 1999. – 310 с.

4. Гусев В. Е. Эстетика фольклора / В. Е. Гусев. – Л., 1967. – 234 с.

5. Мещерякова Н. П. Проблема формування національної самосвідомості у творчій спадщині видатних українських діячів культури і освіти кінця ХІХ – початку ХХ ст. / Н. П. Мещерякова. – К., 1996. – 190 с.

6. Народні пісні в записах Івана Франка / Упоряд.: О. Т. Дей. – К. : Музична Україна, 1981. – 335 с.

7. Русова С. Вибрані твори / С. Русова. – К. : Освіта, 1996. – 304 с.

8. Смоляк О. С. Український дитячий фольклор: Підруч. для викл. та учнів. – Тернопіль : Лілея, 1998. – Вип 1. – 80 с.

9. Сухомлинський В. О. Вибрані твори: в 5-ти т. / Сухомлинський В. О. – К. : Рад. шк., 1976.

10. Теплов Б. М. Психологічні основи художнього виховання / Б. М. Теплов. – М., 1981. – 384 с.

11. Ушинський К. Д. Вибрані педагогічні твори / Упоряд.: В. Н. Столетов. – К. : Рад. шк., 1983. – Т. 1. – С. 268-271.

Л. А. Іваневич,
кандидат історичних наук
А. М. Трембіцький,
кандидат історичних наук
(м. Хмельницький)

ПОДОЛЯНИН ВАСИЛЬ ДУБИНА – ЗНАНИЙ ПИСЬМЕННИК, ПОЕТ І ПУБЛІЦИСТ УКРАЇНСЬКОЇ ДІАСПОРИ США

*У статті розкрито особистісно-індивідуальний світ і творчу спадщину талановитого українського письменника, поета і публіциста української діаспори США, подолянина Василя Дубина (*04.03.1924(11.11.1923? – †14.12.1998, Чикаго, США), уродженця с. Мала Стружка (нині – Новоушицького району Хмельницької області).*

Ключові слова: письменник, поет, публіцист, українська діаспора США, Василь Дубина, Поділля.

*Personal and individual world and written heritage of a talented Ukrainian writer, poet and publicist of the Ukrainian diaspora in the USA, Podillya dweller Vasyl Dubyna (*04.03.1924(11.11.1923? – †14.12.1998, Chicago, USA) who was born in the village of Mala Struzhka (Nova Ushutsy a district Khmelnytskyi region nowadays) are described in the article.*

Key words: writer, poet, publicist, Ukrainian diaspora in the USA, Podillya, Vasyl Dubyna.

У незалежній Україні все “частіше предметом дослідження стає діаспорна література, її образний світ, мовностилістичні засоби тощо”, – стверджує знаний український журналіст і краєзнавець, член Національної спілки краєзнавців України подолянин Олег Будзей [1]. І це цілком справедливо, адже впродовж більше ніж 80-ти років більшовицького правління, писати та досліджувати наукову та творчу спадщину відомих у світі українців, які вимушено емігрували з рідних земель після поразки Визвольних змагань українського народу в 1917-1920 рр., було заборонено. “Доля українського письменника, поета чи взагалі мистецького діяча подвійно нещаслива. В умовах бездержавности, з-за браку достатньої політичної еліти, письменникові чи мистцеві доводиться ставати дороговказом для

рідного народу”, – стверджував в своїй статті “Доля українського письменника” (*Нью-Йорк*, 1950) знаний український поет, перекладач, професор, редактор і видавець літературно-мистецького альманаху “Північне Сяйво” (*Едмонтон*), член Об’єднання українських письменників “Слово” Григорій Жученко (*псевдонім Яр Славутич*) [2].

Постать подолянина, поета та письменника Василя Дубини добре znana в українській діаспорі Сполучених Штатів Америки, проте в Україні, і зокрема у нас на Поділлі, про нього не згадували і його твори не друкували. Інтерес до життя і творчої спадщини поета, письменника та перекладача обмежився оприлюдненням невеликої стислої літературно-біографічної статті-розвідки в газеті літературної спілки Поділля “Літературна громада” Л. Трембіцької (1997) [3], коротеньким статтею-гаслом “Дубина Василь” у збірці “Білий цвіт на калині” В. Мацька (2001) [4] та літературно-краєзнавчою розвідкою Л. Іваневич (2005) [5]. Хоча в Новоушицькому районі на Поділлі проживали його батьки та старший брат Михайло, й досі мешкають його близькі та далекі родичі.

Василь Дубина народився 24 березня 1923 р. у мальовничому селі Мала Стружка Новоушицького району Хмельницької області, в сільській родині [6; 7]. Батьки, віруючі протестанти общини ЕХБ, виховували дітей, а Василь був любимцем, в атмосфері шанування рідної української мови та звичаїв свого народу і водночас – у душі любові до України. Дитинство Василь провів у рідному селі, в тому славному куточку подільської землі, який дарує людині красу і ніжність барв рідного краю. Навчався в сільській школі, учився добре, ще будучи підлітком почав писати вірші, був спокійним і вдумливим юнаком, прив’язаним до своїх батьків, до природи Поділля, до свого рідного села. В 1939 – старший брат Михайло був призваний на службу в Червону Армію, яку проходив у Ковелі та Новоград-Волинському. Підтримуючи листування з рідними, Михайло в своїх листах часто просив Василя добре вчитися та вдосконалювати свої знання в області літератури, тому що рахував його дуже обдарованим юнаком. “... Згадуєш свої листи із армії, в яких ти мене пробирав за навчання, дякую тобі за ті листи, бо наука це ніщо інше, як розумовий розвиток людини, а що скажи варта та людина, що позбавлена цього в своєму житті? Звичайно нуль. Але й нулів потрібно на землі. Бо й без них був би не цікавий й нудний цей світ” – пізніше писав В. Дубина в своїх листах [8]. Саме тут, в українському селі Мала Стружка над

Дністром, п'ятнадцятирічний хлопчак Василь, виконуючи настанови брата, написав свої перші вірші. Один із яких, а саме вірш “На пам’ять брату”, надіслав Михайлу у військову частину і одночасно видрукував в газеті “Червоний кордон”. Проте війна перервала листування між братами. Лише в 1946 р., Михайло, пройшовши через всі перипетії Другої світової війни, повернувся додому і довідався від батьків про долю свого молодшого брата Василя.

Друга світова війна змінює усе подальше життя сімнадцятирічного Василя. Для того, щоб врятувати свого батька, якого призначили для відправки на примусові роботи в Німеччину, він був змушений вступити в німецьку прикордонну охорону, де в 1942-1944 рр., з дрючком в руках “проходив службу” на румунському кордоні по річці Дністер. В 1944 р. – виїхав разом із відступаючими німецькими частинами, і в рідне село вже більше не повернувся. За два-три дні до відступу німців, Василь прислав підводу за батьками, пропонуючи їм також їхати з німцями, але батько відмовився. Пізніше батько згадував: “Чого ж йому боятися, що ж він винуватий, що пас хлопчина корову проїжджала рядом німецька машина або навіть просто проходили – ну і забрали, хватили робочу силу, мало таких випадків. Василь хоч і в прикордонній охороні служив, правда, нікому нічого не робив, але знаєте, як люди. Смішно, настрахався, батьки не пускали, так куди там от тепер залишається надіятись на яку не-будь зміну, що там родина, добро, господарство, нехай усе пропадає! Пішли б! Там би все знову мали!”. Після війни, Василь Дубина залишається в Німеччині, де працює на шахтах і одночасно закінчує інститут журналістики, вивчає англійську, іспанську, німецьку і польську мови.

Через вісім років по війні в 1953 – переїхав у Чикаго (США), про що пізніше писав: “після великої війни, яка нахлинула на нашу землю-Батьківщину, мене воєнна буря вирвала із рідного лона Малостружських ярів, верб і долин, і безжалісно кинула аж за океан, в Америку” [9]. Там він знайшов своє кохання, одружився з українкою Ніною, родом із Полтави, з якою виховав четверо дітей: “старша донька Леся працює в одній з найбільших страхових компаній Америки комп’ютерщиком, син Леонід працює в Чикаго – інженер, син Михайло – відомий тут художник і донька Катя – медсестра” [6]. Потім купив дім, в одній половині якого проживала його сім’я, а в другій батьки його дружини. В 1956 – Василь встановив із своїми

батьками, а пізніше у вересні 1957 – із своєю двоюрідною сестрою Ольгою Петрівною Лобатюк-Бетлій, яка мешкала в м. Липецьк (Росія), і до якої в своїх листах звертався “дорога сестричко, братова і тьотя!”, “люба і найдорожча сестра Олюся!” [10; 11; 12; 13; 14].

Про свою роботу в Америці писав: “я дуже багато працюю, навіть, щоб хотів написати, що я роблю, то напевно, місця в одному листі забракло б. Все роблю, що під руки попадеться...”. Так, щоб утримувати сім’ю, він влаштувався перекладачем в одній торгівельній агенції, приватно викладав російську мову та літературу в сім’ї багатіїв – вихідців із Росії, одночасно писав сюжети для українських програм радіо, оформляв торговельні реклами [15]. Був літературним редактором і коректором україномовної газети “Люстро” (Чикаго), писав і друкував свої поетичні, літературні та сатиричні твори на рідній українській мові в журналах “Мітла”, “Сучасність” та інших [4, с. 36]. Варто зазначити, що Василь Дубина підтримував дружні і творчі стосунки з поетом-ліриком, професором Вільного українського (Мюнхен) та Варшавського університетів, головою Української Вільної Академії Наук (Нью-Йорк) Михайлом Ситником, який, на жаль, трагічно загинув 21 серпня 1958 р. у Чикаго [3; 4, с. 76-77].

Описуючи в листах до рідних своє життя та роботу, він згадував: “Маю багато радянських пластинок”, читаю радянські журнали: “Перець”, “Дніпро”, журнал “Україна”... пишу оповідання, фейлетони, гуморески, статті” [10]. Зокрема, в своєму листі до брата писав: “Згадуєш про мої віршики, я їх до сіх пір, ще не розучився писати, що стало головною метою у моєму життю. Пишу тепер виключно ліричні твори або дитячі вірші. Оце видам швидко дитячу збірку “Голубі хмаринки” [8]. Ця поетична збірка була видана підназвою “Блакитні хмаринки” у видавництві Юліана Середяка (Буенос-Айрес, 1966) [4, с. 36; 6; 7]. Тепер працюю над дитячою поемою про війну. Тільки у мене не будуть воювати люди з людьми, а миші з котами. Ось початок: “Якось моторошно й чудно, на майдані в рогазі, вдарили коти у бубни, зроблених із гарбузів. Загриміли у литаври, з порцелянових мисок, що із ляку навіть равлик, впав із дерева в пісок” [10].

В усіх його віршах і оповіданнях, написаних на чужині, бринить туга за рідним краєм, за Україною. Так, Василь писав: “А це мене “осіддало” натхнення, строчу оповідання за оповіданням... Отож пишу й злюся... непокоїть власне безсилля, дурне еміграційне становище, що порушило мій життєвий план”. Дорога сестро, ти

пишеш за повернення на Батьківщину, але це тепер не можливо: “Боже ж мій, ласкавий та милий, хто ж би не хотів повернутись в той милий, рідний і найдорожчий Край, в якому свою молодість, своє найкраще найдорожче дитинство провів. Де всі стежки, ярки, долинки, де кожний бур’янець і навіть непомітний кущ тернини – я в пам’яті і досі бережу.

*Я знаю прохолоду рідних піль,
Я п’ю очима солодої степу
Я бачу край свій, навіть і звідсіль,
Разом люблю і ненавиджу чужину!*

Всі мої найкращі почування – це для Батьківщини. Але де ж та кладка по якій я б зміг перейти?”, – писав він у вірші “Кладка”, згадуючи рідний подільський край:

*... Аби лише вона, та рідна кладка
Вела туди, де залишив я дім... [11].*

Тугу про Україну, про рідне Поділля, про матір, Василь проніс через усе своє життя, про що у присвяченому “любій найдорожчій Матусі” вірші “Вечір” писав:

*У кімнаті тихій і глухій
Місяць тче проміння золотаве.
Від твоїх, матусе, теплих мрій
Вечір посвітлішав і розправив
Волохаті крила над посілком,
Мов схотів летіти в ті краї,
Ген туди, де догоряє зірка, –
Де твій син – сподіванки твої.
Він спішить розтануть, добрий вечір,
Щоб твої похилі рідні плечі
Обійняв твій син – твоя любов.*

Про свою тугу за матір’ю, він у листі до рідної сестри писав: “Марія, обрадуй там мою матір, скажи їй, нехай не плаче про мене, я ще живий, тільки і всього, що не разом живемо, а це вже не таке велике горе, дасть Бог зустрінемось ще. А що, скажи Марія, роблять ті матері, сини яких загинули на війні. Утіш матір, як можеш, скажи їй, нехай береже себе і свої нерви для майбутніх днів, в яких ми не приміно повинні зустрітись” [9].

Часто згадуючи матір, Василь Дубина в 1952 р. писав в одному із своїх віршів:

... Так прийди ж, усміхнися, хоч у сні

*І хоч трохи посидь біля мене,
Роз'ятри кволе серце мені
Для любови, для щастя й натхнення...*

Розповідаючи рідній сестрі про своє життя в еміграції, він просив її передати матері, щоби “не турбувалися про мене, я живу так, як тільки може жити чоловік на землі” [9]. Висловлюючи турботу про здоров'я матері, він писав у листах до сестри “заспокой хоч ти її, кажи хай не плаче, бо плачуть тільки за мертвими, а я ще живий і довбнею не доб'єш мене. Кажи матері, щоб зберігала силу свою і нерви не для того, щоб виплакувати мене, бо це зайве і непотрібне, хай зберігає свої нерви для того, щоби дочекались мене побачити на берестовім порозі під солом'яною, чи пак, під черепичною кришею” [8]. В більшості своїх віршів, в т. ч. у вірші “Синові”, він згадуючи рідну Україну, писав:

*... Та ось підростеш – я вкладау
В уста твої слово нетлінне,
Що пахне, як липа в саду,
Те слово святе – Україна!..*

В своїх листах до рідних він завжди з повагою і любов'ю звертався до них “мої любі і найдорожчі батьки”. Згадуючи розлуку з рідними, з рідним Поділлям, він писав, що “багато вже минуло місяців, років і незлічених днів з того часу, як розлучила нас зла мачуха-доля наша. В нас тепер починається весна, оживають поля, зеленіє травичка, де-не-де прокидаються в перший лист дерева, повіває теплий вітерець звичайно, як кажуть пахне весною. Я оце нестерпно чекав весни, мов перелітний птах... Гарно весною, де все прокидається зі сну, я пригадую наш український ліс, ще як я був дома, зайдеш бувало в ліс, наче у рай. Тут тобі цвіте козодрість, підсніжники, фіялки, співають птахи... За соловейка не згадую бо тільки думка в згадку, а сльози на очі, жаль, що згубив таку красу. Та не про те мова, вибачте дорогі мої. Мова про весну” [16].

Василь Дубина в листах до брата Михайла, до батьків, до родичів і сестри Ольги, постійно просив їх розповідати про все, що відбувається в рідному краї. Так, в одному із листів він писав: “дорога сестричко Олюся! ...розкажи, як є у Тебе щось новенького радісного –

*Натиши і серце розігрій,
розтривож мою зів'ялу душу, –
бо на морі грізний буревій,
гонить хвилі пагубні на сушу!”*

Часто повертаючись у своїх листах до теми весни, він писав: “Скоро настане весна. Я до безтями люблю весну. Пригадуєш, як в нас вдома наступала весна, з якою радістю зустрічали її, як заслуховувались у перший поворот солов’я, як же ж він, той соловейко та витьохкував... Я ще тепер, як згадаю вдумуючись у своє дитинство казкове ніби бачу у вербах, там над лотоками похило-звислі віти вербові, чую невгамовні, серцевійні, незабутні, трелі солов’я... Боже ж мій, як це все для мене тепер стало рідним і далеким. Весна тривожить мене, наганяє радість і сум. Радію, що знов наступає весна... сумую, що я її більше не побачу такою, як я колись там на Батьківщині бачив і зустрічав з затаєним у серці подихом... Скоро з далеких країв повертатимуться перелітні птахи... А я, як підбитий, запізнїлий птах заздритиму їхньому повороту вільному... я залишу в місті, в димах і смородах зустрічатиму свою сорокову весну. А сорок би болячок німцям в серце!”, – проклинав він війну і всі події, що сталися з ним [12].

Василь, мешкаючи далеко від рідної України, завжди цікавився культурними подіями, що відбувалися в США, в яких висвітлювалося життя на Батьківщині. Так, у листі до сестри Ольги, після перегляду фільму “Летять журавлі”, він писав: “Дуже мені сподобався. Це майже найкращий фільм, що мені довелося бачити цього року”. Прийшовши з фільму додому, написав ось такого вірша:

*Вже у вирій відлітають птиці,
А мене бере за серце злість,
Я ж блукаю по чужій столиці,
Як нікому непотрібний гість.
І моїм плащем тріпоче вітер
І на душу наганяє лід...
Хочеться ї собі уже летіти,
Тільки не на південь, а на схід.
Мрії, мрії ... Мої дальні птиці,
Полетять собі, знайдуть свій шлях,
Я ж зостанусь, у чужій столиці,
Як підбитий, запізнїлий птах.*

“А може воно не так комусь цікаво читати, як мені переживати гірку розлуку із рідним краєм, заздрити тим вільним птицям, що довгими ключами повертаються з радісним курликанням знову до своїх старих гнізд, до тих берегів, де почалось їхнє

безтурботне життя – де почалось і моє дитинство...”, – із жалем писав він [13].

Дякуючи сестрі “за запросини додому” в Україну, він згадував: “Знаю, що вдома добре, знаю, що вдома прекрасно... як мені хочеться додому. Ти ж була на чужині, жила між чужими людьми ну і сама знаєш чим пахне чужа чужина”. Про свою тугу за Україною, за рідним подільським краєм, за Малою Стружкою, про важке життя емігранта, він писав у листі до сестри:

*Чужина гірка, як полин
Полинь моє серце, полинь...
Туди де матуся стара
На хвилі могуті Дніпра,
Мої там згубились сліди,
Туди ж моє серце, іди.
Іди, віднайди, не забудь!
На схід простелилася путь,
Іду, сам не знаю куди...
А сніг замітає сліди...
Ще й вітер регоче в путі,
Нам більш не зустрітись в житті!*

“Оце вже почав віршувати, – писав він, – та годі, про дім, так зразу появляються згадки, минуле, самі сльози мимо волі набігають рясно на очі і плачу, або пишу, щоб затамувати свій біль, вірші” [14].

Заповідаючи своєму сину Михайлу, відвідати Малу Стружку, якщо самому не вдасться це зробити, він писав:

*... Можливо, не вдасться мені
Ступити туди ногою,
За мене у райдужні дні,
Підеш туди, сину, весною...*

На превеликий жаль, майже весь значний творчий доробок поета та письменника Василя Дубини і досі залишається малознаним в Україні та зберігається, разом із щоденниками, в його родичів у Сполучених Штатах Америки [6].

До недавнього часу його ім’я, як письменника і поета української діаспори, який писав на українській мові, було відоме лише дуже вузькому колу спеціалістів, літературо – та краєзнавців. У всіх енциклопедично-довідкових виданнях України його ім’я відсутнє, його праці на території пострадянських держав не друкувалися.

У цей складний час духовної прострації, нечуваного поширення зневажливого ставлення в Україні до національних літераторів, ми маємо надію, що внесок подолянина Василя Дубини, як знаного письменника і поета української діаспори Америки, пробудить у наших сучасників значне зацікавлення його творчістю, якої ми сучасні українці по-справжньому не знаємо і не цінуємо. Адже тільки народ, що зберігає пам'ять про своє минуле, має змогу сподіватися на майбутнє.

Ми маємо добру надію, що науковці, краєзнавці, літературознавці та громадськість подільського краю, спільними зусиллями зможуть видати в Україні його праці, з гідністю вшанувати та повернути Україні його ім'я, якщо цього не може зробити держава. Ще в далекому 1952 р. він, мріючи про повернення в Україну, писав: “Бо ж Вітчизна, як мати свята, невтомно мене дожидає...”.

Помер Василь Дубина 14 грудня 1998 р. і похований на Українському кладовищі в передмісті Чикаго Елмвуді [6; 7].

Список використаних джерел та літератури:

1. Будзей О. Дунаєвецький дударик [Електронний ресурс] / Олег Будзей // Подолянин (Кам'янець-Подільський). – 2010. – 13 серп. – Режим доступу: <http://h.ua/story/285606/photo> (30.01.2016). – Назва з титул. екрану.
2. Славутич Я. Доля українського письменника / Яр Славутич // Свобода (Нью-Йорк). – 1950. – Ч. 6. – 10 січ. – С. 2.
3. Трембіцька Л. Письменник з діаспори / Л. Трембіцька // Літературна громада. – 1997. – № 23. – квіт.-трав. – С. 2.
4. Мацько В. Білий цвіт на калині / В. Мацько. – Хмельницький: “Просвіта”, 2001. – 174 с.
5. Іваневич Л.А. Подільський поет і письменник української діаспори / Л. А. Іваневич // Освіта, наука і культура на Поділлі. Зб. наук. пр. – Кам'янець-Подільський: Оіум, 2005. – Т. 5: Матер. круглого столу “Культура, освіта і просвітницький рух на Поділлі у XVII – на початку XXI ст.”. – С. 187-197.
6. Лист Ніни Дубини до А. М. Трембіцького від 3 листоп. 2005 р. // Родинний архів А. М. Трембіцького. – Оригінал. – 1 арк.
7. Лист директора Програми партнерства громад в Україні Марти Коломисць до А. М. Трембіцького від 2005 р. – Там само. – Оригінал. – 1 арк.

8. Лист Василя Дубини до брата Михайла від 14 берез. 1957 р. – Там само. – Копія. – 1 арк.
9. Лист Василя Дубини до сестри Марії від 13 берез. 1957 р. – Там само. – Копія. – 1 арк.
10. Лист Василя Дубини до сестри Ольги від 21 листоп. 1957 р. – Там само. – Оригінал. – 1 арк.
11. Лист Василя Дубини до сестри Ольги від 8 жовт. 1958 р. – Там само. – Копія. – 1 арк.
12. Лист Василя Дубини до сестри Ольги від 29 лют. 1964 р. – Там само. – Копія. – 1 арк.
13. Лист Василя Дубини до сестри Ольги від 7 лют. 1961 р. – Там само. – Копія. – 1 арк.
14. Лист Василя Дубини до сестри Ольги, лют. 1962 р. – Там само. – Копія. – 1 арк.
15. Лист Василя Дубини до брата Михайла від 22 верес. 1959 р. – Там само. – Копія. – 1 арк.
16. Лист Василя Дубини до батька від 20 берез. 1957 р. – Там само. – Копія. – 1 арк.
17. Світлини сім'ї Василя Дубини. – Там само. – Оригінал. – 2 арк.

УДК 37.035.3:821.161.2(092)

Г. П. Ковальчук,
кандидат педагогічних наук
(м. Кам'янець-Подільський)

РОЛЬ ПРАЦІ У ВИХОВАННІ ОСОБИСТОСТІ В ПОГЛЯДАХ М. КОЦЮБИНСЬКОГО

У статті аналізуються погляди М. Коцюбинського на трудове виховання підростаючого покоління у структурі формування особистості. Автором здійснена спроба показати сучасність педагогічної концепції письменника і мислителя про роль праці у вихованні людини, місце і значення трудової підготовки учнів у навчально-виховному процесі сучасної школи.

Ключові слова: *праця, трудове виховання, освіта, підростаюче покоління, розвинуте суспільство, національна школа, виховання в сім'ї, трудова діяльність.*

Summary. The given article analyses M. Kotsyubinsky point of view on working education of rising generation according to the structure of forming personality. The autor attempted to show the contemporaneity pedagogical conception writer and thinker about role of working in training individual, place and significance of working preparation in the teaching and educational process according to the modern school.

Key words: *work, working education, education, the rising generation, developed society, national school, upbringing in family, working activity.*

Життя і творчість М. Коцюбинського – великого майстра української прози, громадського діяча привертали і привертають увагу численних дослідників як у нашій країні, так і за рубежом. Дуже цінні його думки про виховання у трудових сім'ях. Саме тут, підкреслював письменник, формувалися такі позитивні якості особистості, як життєва активність, самостійність, повага до старших, практичний розум і, особливо, готовність до праці. Ще в кінці 30-х років минулого століття дослідниками були зібрані цінні документальні матеріали, які висвітлювали різноманітні сторони творчої біографії письменника, зокрема щодо вивчення творчої історії написання „Fata morgana”.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У 50–60 роках ХХ століття життя і літературну творчість М. Коцюбинського досліджували М. Грицюта, Л. Іванов, П. Колесник, М. Костенко, З. Коцюбинська-Єфіменко, Й. Куп'янський, М. Міщенко, М. Партолін, М. Потупейко, О. Шева та ін.

Аналіз етнографічних матеріалів, статей, художніх творів до питань громадського та сімейного побуту, які мають визначальне значення для процесу соціалізації особистості, поданий у працях О. Кравця. Питанням методики вивчення творів М. Коцюбинського у шкільному курсі української літератури присвяченні дослідження Ф. Бугайко, П. Дяченко, Г. Калиниченко, О. Мазуркевича, М. Солоненко, В. Столярчук, П. Тимошенко та ін. Погляди М. Коцюбинського на виховання взагалі розкривали у своїх статтях Г. Белінська, Г. Литвиненко, Б. Степанишин та ін. Окремі аспекти про роль праці у формуванні особистості досліджували Н. Калениченко, Т. Чорна та ін. Проте питання виховання дітей у праці у поглядах видатного письменника, які є сьогодні актуальними, ще не знайшли свого методологічного пояснення і не були предметом окремого

наукового дослідження. **Формулювання цілей статті.** Тому метою нашої статті є розкриття місця та ролі праці у формуванні гармонійно розвиненої особистості за матеріалами літературних творів М. Коцюбинського.

Виклад основного матеріалу. М. Коцюбинський вважав, що без праці не можна стати повноправною людиною. Для виховання необхідних якостей особистості є праця. У творах письменника ми часто знаходимо слова про те, що активна діяльність – це джерело оптимізму, що вона дає людині радість у найтяжчі для неї хвилини, що всі особисті незгоди затамовуються радістю праці в ім'я суспільних і народних інтересів.

Вже в ранній творчості М. Коцюбинського помітне місце займають оповідання для дітей, в яких він, талановито розкриваючи психологію дітей, показав їх чисті почуття, благородні вчинки, прагнення допомагати своїм батькам у важкій праці. Суворе трудове життя змалку привчає дитину не схилятися ні перед якими труднощами. В оповіданні „Харитя” письменник з великою симпатією змальовує образ восьмирічної селянської дівчинки, яка виконувала всю домашню роботу: носила воду, варила їсти, бо мати її була тяжко хвора, а батька взагалі не було. „Любо було глянути на її дрібненькі запечені на сонці рученята, що жваво бігали від одної роботи до другої” [13, с. 23]. Коли достигло жито і хвора мати неспроможна була зібрати врожай з своєї ниви, восьмилітня Харитя сама виходить у поле з серпом. З великою сердечністю і теплотою зобразив Коцюбинський тяжку долю бідної дівчинки, яка, замість того щоб відвідувати школу, змушена доглядати за хворою матір'ю, допомагати їй по господарству, переборювати нестатки, аби не загинути з голоду.

Великою любов'ю до дітей пройняті також вірші і казки М. Коцюбинського написані для дітей. В них автор підводить читачів до думки, що з дитинства кожна людина повинна мати певні трудові обов'язки. Тільки тоді вона зможе стати загартованою, цілеспрямованою і вольовою. У казці „Івасик та Тарасик” змальовано два протилежних образи дітей: дбайливого Івасика і злодійкуватого Тарасика. Івасик наловив багато риби та раків, а Тарасик хотів пожитись уловом свого товариша. На той момент „... в кошику не тільки рибка була, а й раки”. При цьому він потрапив у скрутне становище і дістав рану. Цією казкою автор схвалює поведінку працьовитих дітей і висловлює своє презирство, осуджуючи

ставлення до тих, хто прагне скористатися плодами чужої праці [7, с. 510]. В іншій казці для дітей („Десять робітників”) М. Коцюбинський прославляє дбайливі руки роботящої жінки, яка добре і вчасно встигає все робити. „... в хаті так чисто, гарно так: діти умиті, чисто одягнені, обід зварений”. Цією казкою автор підкреслює, що праця приносить задоволення, щастя, добробут [4, с. 510].

Ці маленькі казочки побутового характеру виразно відбивають прагнення письменника виховати у дітей почуття високої моралі, прищепити їм любов до праці. Дітей трудящих М. Коцюбинський завжди зображав розумними, здібними, енергійними. Вони відчують радість від корисної для людей праці, прагнуть допомогти тим, хто перебуває в тяжкому становищі.

Тема праці, на думку письменника, соціальна. Тому не можна позбавити цю проблему соціального змісту, як не можна говорити про працю „взагалі”. М. Коцюбинський вбачав значення праці не в „праці взагалі”, а в праці конкретної соціально-визначеної групи: селян, робітників, рибалок. Саму працю він висвітлював з демократичних позицій. При цьому завжди виявляв симпатії до трудового народу, захоплювався його працьовитістю, енергією, здібностями. Автор умів побачити й показати красу праці, вбачав в ній вияв невичерпних сил народу, його життєздатності.

Письменник розумів душу народу, як душу трудівника, який навіть за умов гніту, коли більша частина заробленого йшла експлуататорам, знаходив радість і красу в праці. Він показав, що здорове почуття радості праці властиве всякому трудівникові. Тієї радості, яка ніби освітлює зміст усякої праці. Але це не означає, що письменник обстоював примирення з рабською працею. Крізь усю його творчість червоною ниткою проходить ідея боротьби за суспільство, де праця стане вільною, бо тільки така праця здатна принести людині всю повноту щастя.

Розкриваючи тему праці, М. Коцюбинський прагнув показати велич і красу трудівників, багатство їхньої душі. Його захоплювала та праця, хай важка і небезпечна, в якій виявляється мужність і сила людини, праця, що виховує в людині стійкість. Письменник поетизує працю рибалок, красу боротьби зі стихією. З великою теплою розповідає М. Коцюбинський про простого і величного у своїй праці рибалку Джузеппе (новела „На острові”), що „збира рибу, наче плугатар хліб з поля, наче сам він засіяв нею морську глибину”. Працює Джузеппе, співаючи, хоч робота його нелегка. Він ніби

викликає море на поєдинок; віддав морю свого сина й онука, „зате скільки підняв з його глибини! Хто б те злічив! Море било і гризло його, як прибережну скелю; він став шорсткий, як губка, просолився, наче канат, але душа голубіє у нього, як море в годину, І очі ховають проміння сонця”. Він відчуває себе хазяїном на морі ! [9, с. 243].

Тяжкі умови життя дітей бідняків, дітей-сиріт змалював в інших творах М. Коцюбинський. Вже з семи років маленький Гнат („На віру”) виконує непосильну роботу. Він встає на світанку, пасе худобу або працює як погонич. В полі хлопець голодує, мерзне разом з худобою. Після смерті батьків Гнат змушений іти в батраки до пана, де над ним знущаються, як тільки хочуть. „Рано вставай, цілий день працювати тяжко на спеці, у поросі, моритися голодом на пісній страві та лягати натомленому без вечері, бо не було кому зварити, бо всі були на роботі – ото мужицька доля” [8, с. 94].

Показуючи надзвичайно тяжке становище робітничого класу, нелюдські умови праці та звірячу експлуатацію робітників М. Коцюбинський підкреслював, що особливо тяжко підземним робітникам-шахтарям. „Там під землею, – писав він, – у шахтах, у глибоких ямах, серед задухи й смороду, од яких крутиться голова, працюють у темряві тисячі робітників; ллють піт, стогнуть і гинуть... Там важка праця, малий заробіток, бруд, п'янство, розпуста, погана їжа і погана горілка, всякі хвороби; там людина гірше скотини... там чад і вічне пекло. А з цього всього плинуть золоті річки і спадають в кишені тим, хто сам не робить, всяким хижакам-експлуататорам” [6, с. 38].

У повісті „Fata morgana” М. Коцюбинський виступає проти непосильної фізичної праці. Позитивні персонажі повісті – сильні і красиві особистості. Краса Маланки, наприклад, у її ставленні до праці, до землі. Багатство душі Маланки автор розкриває в процесі її трудової діяльності. Маланка жила і хоче жити тільки власною працею. Згадаймо для підтвердження цього хоч би такий факт. У час погромів панських маєтків разом з своїми односельчанами пішла за „здобичею” і Маланка. Принесла з економії додому мішечок муки, з якої зараз же напекла паляниць, але не могла їх їсти. Коли Андрій із здивуванням запитав її, чому не їсть паляниці, вона відповіла: „Не можу. Чуже воно”. Взяла муку тільки тому, що всі брали. Все це свідчить про виключну чесність, любов до праці героїні. Зміст життя, його красу Маланка бачить у праці.

Поза працею автор не бачить краси людини. Але не всяка праця, а тільки чесна і вільна є красивою, і тільки таку працю письменник опоетизовує. Немає краси в праці Хоми Гудзя, навпаки, він її проклинає, бо це рабська, підневільна праця. Після довгого літнього дня, коли сонце сідає, Маланка і Гафійка волочать курною дорогою утому тіла й приємне почуття скінченого дня. Вони несуть додому спечене, як і землю, тіло, а в складниках одєжі пахоші стиглого колоса. Йдуть мовчки. Розігнута врешті спина, пущена вільно рука, ще злегка тремтяча від цілоденного напруження. ...Не вечєрати, не сидіти, не розмовляти, а впасти на лаву, як камінь у воду, – і вмиць склепити очі [3, с. 25].

Все життя своє тяжко працювала Маланка (повість „Fata morgana”) на інших. Як кожна людина, мріяла вона про кращу долю. І її мрії про те хороше життя, про щастя її єдиної дочки Гафійки були невіддільні від праці. Бо поза працею Маланка не уявляла собі життя. Для неї життя – це праця на землі, на своїй землі. Ось вона сидить на призьбі та мріє про будучину: „Вони з Гафійкою плоскінь беруть.. Бере вона плоскінь і виспівує... Прокіп привіз ячмінь, стіжок складає. І так їй весело”. То уявляє вона, як працює на нивці чи на городі. Всі радощі та горе її пов’язані з працею, бо в праці і зміст, і краса життя [2, с. 12].

М. Коцюбинського ще з початку своєї творчості хвилювала тема праці селянина. Як син українського народу, він з великою душевною теплотою змалював молдавських селян під час роботи на виноградниках. „Виноград любить, щоб коло нього ходити. І ходиться коло нього так, як коло рідної дитини, і годиться йому, зате ж і звикається до нього, як до близької істоти, з життям якої зв’язана власне життя, хліб, достаток... І такою дорогою стає тобі оця гнучка рослинка, що вміє віддячити за важку працю, за тверді мозолі...” [5, с. 189]. Зміст життя Замфіра Нерона – теж у праці. Тому в серці його, як зазначає письменник, як і в серцях усіх тих, хто сам працює, така повага до праці. „А ось грона похилили гіллячку, на землі лежать бідні, треба підняти, бо то шкода, бо то праця людська” [5, с. 189]. Виноград і праця біля нього для кожного молдавського виноградаря – „то хліб святий”, то джерело існування. Всі свої сили й уміння, всю душу вкладає молдавський селянин Замфір у виноградник – пестив кожен гіллячку, кожен листочок, ходив коло винограду, як коло близької істоти. Виноградник – це не тільки хліб щоденний, а щось „більше, чого не можна ані зміряти, ані купити за гроші” [5, с. 215].

Для молдавських селян праця коло виноградних кущів важка, але й солодка. М. Коцюбинський докладно змальовує весь процес роботи на винограднику. Та особливо яскраво, просто з захопленням, змальовано збирання винограду. Ця робота – як свято: „Ціла родина бере уділ в тій праці... Дорослі з піснями стинають стиглі кетяги в коновки та носять до бочки, а весела, замурзана солодким соком дівтора нишпорить попід кущами, вишукує непомічені грона” [5, с. 189].

Критикуючи систему навчання і виховання в царській Росії в існуючих тоді навчальних закладах, М. Коцюбинський позитивно ставився до будь-яких спроб організувати трудове виховання дітей. Так, у рецензії на статтю М. Сумцова „Организация общественных развлечений”, він підтримував думку автора про те, що дітей робітників треба влітку відправляти на село і „пристроить их к какому-нибудь легкому, здоровому й поучительному сельскохозяйственному делу” [10, с. 120].

В іншій своїй статті – „Свет и тени русской жизни”, говорячи про потребу виховання в дітей прагнення до активної трудової діяльності, М. Коцюбинський звернув увагу читачів на кореспонденцію про миргородське ремісниче училище ім. М. Гоголя, в якому навчались переважно діти бідняків. Він вітав створення таких училищ, в яких учні діставали добру трудову підготовку і ремісничу професію, і вважав, що слід поширити досвід цього навчального закладу, з тим, щоб в інших місцях також організувати подібні ремісничі училища. „Главные занятия училища следующие: живопись, ваяние, скульптура, гончарное искусство в особенности, резьба на дереве и т. п.” [12, с. 105]. Водночас М. Коцюбинський вказував на багато недоліків у постановці навчання в училищах такого типу, де навчались діти бідняків. Ці училища, як правило, готували в життя вузьких ремісників з обмеженим світоглядом. Але, незважаючи на це, М. Коцюбинський все ж називав їх „світлим явищем” в тому розумінні, що діти тут здобували трудову підготовку. Цей факт переконливо свідчить про велику увагу, яку приділяв М. Коцюбинський проблемі трудового виховання. „Сколько мы уже видели прекрасных и положительно художественно вещей, вышедших из рук простого мальчика или девушки. С какою любовью погонщик волон показывает свое первое произведение преподавателю, и с какою гордостью он любит на свою удачно сделанную вещь” [12, с. 106].

Думки М. Коцюбинського, були спрямовані на виховання нової людини в душі непримиренності до експлуататорського ладу. В оповіданні „По-людському” письменник описує тяжку працю бессарабського життя селян. Весною починалась важка праця робітників біля виноградників. Робітник Карпо відрізнявся від других своїх товаришів „своєю незвичайною працьовитістю, якоюсь заповзятістю в роботі; він запекло викидав з себе силу, як щось непотрібне й вороже. Його просто одривали від роботи на обід або спочинок, він завжди останнім і з видимою неохотою кидав її” [11, с. 300-301]. “Цілий день – од світання до смеркання – товче собою, та все з люльки пахкає, та все пахкає, мов паровик... Цілу зиму то в попа, то в пана ціпом махав, не нахваляться їм, такий робітник, а на весну пішли на зарібки... І так-то вже щиро працює, так завзято береться до роботи, мов пече його всередині...” [11, с. 309]. Герой твору Карпо вміє працювати добре, він і любить працю, але не хоче пускати сили „на вітер”, худобиною нетямущою бути, він хоче жити по-людському, отож і працювати по-людському, мати задоволення від праці. І щоб „навкруги було так гарно, так радісно. У чистій і ніжній, як лоно коханки, блакитні, в могутній хвилі життя, що ледве виявлялось таємним тріпотінням соків, в теплому й запашному диханню весни було так багато радості, почувалась повна гармонія” [11, с. 309].

Наведемо ще один факт, який проливає деяке світло на ставлення М. Коцюбинського до питань трудового виховання. В особистій бібліотеці письменника, що зберігається в Чернігівському літературно-меморіальному музеї, є книжки, які містять цікаві думки з приводу трудового виховання учнів у школі. Так, у книжці А. Вержбицького „Приступ до школи” в розділі „Рукомета” автор твердить, що в школах треба давати учням не лише розумову освіту, а й трудове виховання. Далі автор пише про те, що він має 15-річний досвід трудового виховання учнів. За ці роки він спостерігав, як трудове виховання допомагає учням краще засвоювати такі предмети, як арифметика, мови й ін. „Загальні речі навчання, як арифметика, письменність і інше, легше та жвавіше поступаються наперед, як діти мають од них спочинок в майстернях хоч дві години на день”, „рукомета в школі допомагають розумовому розвиткові школярів” [1, с. 101]. У бібліотеці письменника є й інша книжка А. Вержбицького – „Школа і культура”, в якій автор знову висловлює думку про те, що в школах діти повинні діставати не тільки розумову

освіту, а й трудове виховання, і описує власний досвід роботи з учнями в майстернях.

Висновки. Отже, погляди М. Коцюбинського на трудове виховання взагалі і, зокрема про роль праці у формуванні особистості, є визначним явищем у педагогічній теорії і виховній практиці. Правильно організована праця, на думку письменника, повинна бути складовою частиною виховання. Тому потрібно дитину з самого раннього віку привчати до будь-якої праці. Одночасно зі знаннями про різні види трудової діяльності і про роль праці, які діти отримують із розповідей дорослих та з прочитаних книг, вони самі поступово повинні привчатись до систематичної праці й оволодівати трудовими навичками. Цим самим дитина готується до вибору діяльності, якій, можливо, присвятить все своє життя.

Любов до дітей, уважне ставлення до них, піклування про їх трудове виховання завжди були притаманні великому письменнику. Ставлячись з великою повагою до праці, він стверджував, що тільки в праці можна виховати справжню людину. У його розумінні праця розглядалась як діяльність в ім'я людей, як хороші вчинки, добро в ім'я суспільних інтересів. Вищу красу людини він убачав у праці, що забезпечує її добробут. Ідеалом праці для М. Коцюбинського є суспільно-корисна праця, праця, наслідки якої не йдуть у розріз з інтересами суспільства. Саме тому він постає перед нами як наш сучасник – живий, близький і зрозумілий шукач прекрасного в людині.

Список використаних джерел та літератури:

1. Калениченко Н. П. Революційні демократи про працю як засіб виховання / Н. П. Калениченко. – К. : Рад. школа, 1967. – 110 с.
2. Коцюбинський М. М. Fata morgana. Повість / М. М. Коцюбинський. – Твори в 2-х т. – Т. 2. – К. : Держ. вид-во худож. літ., 1950. – С. 5-93.
3. Коцюбинський М. М. Fata morgana. Повість / М. М. Коцюбинський. – Твори в 3-х т. – Т. 3. – К. : Дніпро, 1979. – С. 6-99.
4. Коцюбинський М. М. Десять робітників / М. М. Коцюбинський. – Твори в 3-х т. – Т. 1. – К. : Дніпро, 1965. – С. 510.

5. Коцюбинський М. М. Для загального добра / М. М. Коцюбинський. – Твори в 2-х т. – Т. 1. – К. : Держ. вид-во худож. літ., 1950. – С. 185-225.

6. Коцюбинський М. М. Іван Франко / М. М. Коцюбинський. – Твори в 3-х т. – Т. 3. – К. : Держ. вид-во худож. літ., 1956. – С. 26-42.

7. Коцюбинський М. М. Івасик та Тарасик / М. М. Коцюбинський. – Твори в 3-х т. – Т. 1. – К. : Дніпро, 1965. – С. 510.

8. Коцюбинський М. М. На віру / М. М. Коцюбинський. – Твори в 5-ти т. – Т. 1. – К. : Держ. вид-во худож. літ., 1947. – С. 92-148.

9. Коцюбинський М. М. На острові / М. М. Коцюбинський. – Твори в 3-х т. – Т. 3. – К. : Дніпро, 1979. – С. 233-248.

10. Коцюбинський М. М. Организация общественных развлечений / М. М. Коцюбинський. – Твори в 6-ти т. – Т. 4. – К. : Вид-во Академії наук Української РСР, 1962. – С. 108-122.

11. Коцюбинський М. М. По-людському. Оповідання / М. М. Коцюбинський. – Твори в 3-х т. – Т. 1. – К. : Дніпро, 1979. – С. 300-309.

12. Коцюбинський М. М. Свет и тени русской жизни / М. М. Коцюбинський. – Твори в 6-ти т. – Т. 4. – К. : Вид-во Академії наук Української РСР, 1962. – С. 61-107.

13. Коцюбинський М. М. Харитя. Оповідання / М. М. Коцюбинський. – Твори в 3-х т. – Т. 1. – К. : Дніпро, 1979. – С. 22-27.

О. С. Ковтун,

*кандидат соціологічних наук
(м. Хмельницький)*

С. С. Баранова,

*аспірант
(м. Київ)*

МЕХАНІЗМИ КОНСТРУЮВАННЯ МОВНОЇ ПРОБЛЕМИ В УКРАЇНІ

*“Всяке царство, яке розділиться саме в собі, запустіє;
і всяке місто чи дім, який розділився сам в собі, не встоїть”.*
(Мф. 12:25)

Одним із вихідних принципів сучасної суспільствознавчої науки є розуміння будь-яких соціальних явищ і процесів як

результату діяльності людей: окремих особистостей і соціальних груп. По-суті, для соціолога це означає пошук та ідентифікацію тих суб'єктів соціальної дії, діяльність яких і призводить до виникнення соціальних проблем у суспільстві. У цьому контексті природною є необхідність вивчення і тих специфічних для кожного учасника соціальних взаємодій інтересів, цілей, цінностей, а також ресурсів (соціальних, матеріальних, медійних), що є у їх розпорядженні. Таким чином, логічним є і розрізнення конкретних соціальних механізмів виникнення, відтворення та поглиблення соціальних проблем. У тому числі мовних.

У цьому контексті необхідно розрізнати два основних типи соціальних механізмів розвитку соціальних проблем: вони виникають або природним чином, або – конструюються (проектуються) [1, с. 104].

За своїм походженням природні механізми виникнення соціальних явищ беруть початок із внутрішньої логіки існування суспільства, а саме його діалектики, відповідних еволюційних сил соціального розвитку, внутрішніх самоорганізаційних та саморегулюючих (аутопоезис) чинників функціонування соціальної системи. Але у разі проєктивних (штучних) механізмів створення соціальної проблеми необхідним є розуміння мети, яку переслідують суб'єкти соціальної дії, а також тих засобів, які використовуються ними в процесі конструювання соціальної проблеми.

Для того щоб зрозуміти мету конструювання мовної проблеми в Україні, варто розглянути її емпіричний прояв, а саме сегментацію українського суспільства за мовною ознакою. Загалом сегментація притаманна для суспільств із ринковою економікою, адже логіка ринку якраз і передбачає постійне виділення сегментів у цілісній системі суспільства. Так ринок розділяє споживачів: за потребами (у тому числі нав'язаними); платоспроможністю; соціально-статусними та іншими ознаками. Таким чином, суспільна цілісність стає дискретною.

Така дискретність впливає і на формування фізичного простору. Так ринок сегментує міське середовище на елітні /середні/ неблагополучні (бідні, непрестижні) райони, сегрегуючи відповідним чином і міських жителів, між якими поглиблюються просторові та соціокультурні розколи. Крайнім виявом таких розколів є гетто і нетрі.

Крім цього, варто також додати й те, що сучасна ринкова економіка давно не працює за класичним принципом реакції на попит. Натомість величезна кількість маркетингових технологій дозволяє цілеспрямовано формувати його, нав'язуючи штучні потреби і споживацькі цінності, що було ґрунтовно продемонстровано вперше у роботах соціологів Франкфуртської школи. Такі характеристики притаманні і політичному ринку, що функціонує на тих же принципах. Політичний ринок сегментує електорат за цілим рядом ознак: регіональними, ціннісними, ідеологічними, а також – мовними. Можна було б заперечити, що ринкові механізми належать до природних, але те, що сучасний політичний ринок заснований на використанні соціально-політичних технологій робить процес сегментації електорату, наприклад, за мовною ознакою, суто менеджеріальною задачею.

Але розділення українського суспільства за мовною ознакою має не тільки політичний вимір, а й пов'язане із проблемами соціального домінування. У концепції культурної гегемонії А. Грамші розкрита суть технології сегментації цілісного суспільного організму. Так, згідно з Грамші, боротьба за домінуюче положення у суспільстві передбачає руйнування культурного ядра противника (культури соціального класу, наприклад), який в результаті цього втрачає можливість до організованих дій, внаслідок появи внутрішніх протиріч. Утримання влади ж полягає у постійній підтримці такого стану. Таким чином, Грамші вказує на просту соціологічну істину: “історичну дію може здійснювати лише колективний суб’єкт” [1], який об’єднаний культурно. В логіці відносин панування-підкорення це означає, що внутрішньо розділене суспільство не здатне ефективно боротись із політичними режимами, які його не задовольняють. Таким чином, українське суспільство сьогодні активніше бореться з Українською православною церквою московського патріархату або з артистами, запідозреними у зв’язках із російською естрадою, ніж із тотальними вимиранням, зубожінням і задачею національних інтересів.

Те, що мовна проблема в Україні має ознаки сконструйованої, доводить ще й те, що для нашої країни характерне таке лінгвістичне явище, як *рецептивний білінгвізм*, коли кожен з учасників діалогу користується обраною ним мовою, водночас розуміючи мову свого співрозмовника, що також характерно і для Швейцарії [3], приклад якої часто використовують як взірцевий.

Саме притаманний українському суспільству білінгвізм знімає протиріччя між основними мовними групами.

Але фрагментація українського суспільства може виявитись вигідною не тільки внутрішнім силам, але й зовнішнім, які сьогодні протистоять українській державі на міжнародній арені. Проте ситуація зовнішньої агресії з боку Російської Федерації не привід вдаватися до політики, що протистоїть російській мові, адже у даній ситуації мова перестає бути основним засобом національної ідентифікації, адже починають діяти інші соціально-психологічні фактори. Мова у такому разі є лише засобом комунікації. Також варто сказати й про те, що українська мова не може виразити цілком української національної культури, тому що, по-перше, українська національна культура набагато старша, ніж українська мова. У цьому контексті виразником української національної культури є і старослов'янська, а також церковнослов'янська мови, як її сакральна форма. По-друге, українська національна культура формувалась, у тому числі, і в умовах білінгвальності, тому з необхідністю повинна враховувати й інші мови.

Яким же чином, крім застосування політичного маркетингу, конструюється мовна проблема в Україні? Можна висунути таку гіпотезу: для конструювання мовної проблеми в Україні штучно стимулюється політичний, суспільний і науковий дискурс стосовно (не) існуючих мовних проблем. Тому сучасна мовна політика спрямована на поглиблення розколу між мовними групами, що потенційно може призвести до загального поглиблення культурних і регіональних відмінностей. Україна сьогодні, на жаль, переживає результат крайніх виявів таких відмінностей. Так, масові сепаратистські акції у АР Крим починаються із поданням “мовного законопроекту” до Верховної Ради України.

У такій ситуації держава не повинна штучно артикулювати мовні проблеми. Звичайно, державна політика не повинна й ігнорувати можливих або існуючих проблем у співвідношенні мовних груп. Її основною метою повинно бути ситуативне регулювання мовної ситуації для підтримки паритетного становища мов, а також для підтримки рецептивного білінгвізму. Це стосується не тільки української та російської, скільки мов інших етнічних меншин. Саме цей принцип, на нашу думку, є найбільш демократичним і цивілізованим, адже враховує інтереси різних мовних груп, а також не сприяє поглибленню культурних розколів між ними.

Список використаних джерел та літератури:

1. Грамши А. Искусство и политика [Електронний ресурс] / А. Грамши. – Режим доступу: <http://soc.lib.ru/su/626.rar>. – Назва з титул. екрану.

2. Ковтун О. С. Корпоративна культура у соціологічному вимірі [Текст] / О. С. Ковтун, М. В. Туленков // Релігія і соціум. Міжнар. часоп. – 2014. – № 3–4. – С. 103-108.

3. Соболева В. Проблеми багатомовності у франкомовних країнах [Електронний ресурс] / В. Соболева, В. Калініна-Шамрай. – Режим доступу: http://philology.knu.ua/files/library/movni_i_konceptualni/53/23.pdf. – Назва з титул. екрану.

Л. Д. Кравчук,

*вчитель української мови та літератури
(м. Хмельницький)*

МОВЛЕННЄВИЙ СЛЕНГ СУЧАСНОГО ШКОЛЯРА

Мовні норми у всіх своїх різновидах мають соціальний характер. Варіантність мовних норм пояснюється як тимчасовим чинником, так і соціальними умовами. Кожна держава оберігає літературну норму і захищає її через загальноосвітню школу, вищі навчальні заклади. Оскільки, учити рідній мові всіх жителів держави – головне соціальне завдання, від якого залежить підготовка майбутнього інтелектуального потенціалу держави.

Основною ознакою сучасної української літературної мови є наявність норм, тобто історично усталених і соціально закріплених правил, обов'язкових для всіх носіїв мови незалежно від соціальної, професійної, територіальної належності. Мова – це внормована (або кодифікована) мова суспільного спілкування.

За словами М. Кочергана, мовна норма – сукупність найбільш стійких, традиційних елементів системи мови, історично-відібраних і закріплених суспільною мовною практикою; сукупність колективних реалізацій мовної системи, прийнятих суспільством на певному етапі його розвитку й усвідомлених ним як правильні, зразкові [1, с. 21].

Норми охоплюють усі рівні мови: лексичні, граматичні, стилістичні, орфоепічні, орфографічні, пунктуаційні. Проте на сучасному етапі, в учнівському мовленні спостерігається відхилення від мовних норм на всіх мовних рівнях.

Норми є необхідною умовою існування мови, її повноцінного функціонування в суспільстві. Вони забезпечують стабільність, уніфікованість, наступність у розвитку мови та її зрозумілість для різних поколінь українців. Без обов'язковості норм неможливе здійснення ефективної комунікації.

Норми складаються поступово. Вони стихійно регулюються мовним середовищем і періодично підлягають зміні. Нерідко в мовленні співіснують варіанти мовної норми, один з яких згодом утрачає статус мовного стандарту.

Надання українській мові статусу державної, – на думку Н. Сологуб, – демократизувало мовну норму, яка є центральним поняттям культури мовлення, й активізувало вживання елементів, поширених у Західній Україні та діаспорі, що породило варіантність норми. Вирішення основних питань культури мовлення потребує термінового втручання в цей процес кваліфікованих фахівців, які повинні впорядкувати правопис, створити мовні посібники і видати цілий ряд дуже необхідних лексикографічних праць, спрямованих на регулювання сучасного українського мовного процесу, а від інших – відійти [2].

Мовна норма є результатом державної мовної політики. Вона є ознакою літературної мови, хоча літературна мова, в свою чергу, має властивість збагачення, поповнення, розвитку. Між літературною нормою і реальним вживанням мови можуть бути розходження, що залежать від багатьох суспільних і мовних чинників (рівень розвитку літературної мови, соціальна структура суспільства, особливості мовної ситуації тощо).

Прикметною ознакою сучасного буття української мови, – зазначає О. Горошкіна, – є законодавча й практична незахищеність її від потужних іншомовних впливів, передусім англомовних. Наслідком функціональної експансії англійської мови є не лише зміна складу лексики й перерозподіл функціональних полів між питомою і запозиченою лексикою, зміна частот уживання окремих лексем, а й глибоке проникнення іншомовних структур у систему мови. Адже близькі запозичення витворюють ґрунт для виділення словотвірних афіксів, а відтак – і словотвірних моделей.

Наприклад, ряд лексем – моніторинг, холдинг, консалтинг – дають підстави виділити афікс–*инг*. Те саме можна сказати й про посилення функціонального навантаження фонеми [дж]: дайджест, джусик, пейджер, тінейджер тощо [3].

Мовець у своєму мовленні повинен використовувати велику кількість мовних одиниць. Для ясного і чіткого вираження думок дуже важливо мати достатній запас слів.

Сучасна доросла освічена людина застосовує 7–9 тисяч слів, а словниковий запас справжніх майстрів слова значно багатший. Як засвідчують дослідники, В. Шекспір використовував близько 15 тисяч слів, М. Сервантес – близько 17 тисяч слів, М. Гоголь – близько 10 тисяч слів, О. Пушкін, Т. Шевченко, І. Франко – понад 20 тисяч слів [4].

З метою засвоєння норм української літературної мови, оволодіння лексику, потрібно систематично читати найрізноманітнішу літературу, звертатися до словників, які містять інформацію щодо особливостей та правил використання мовних засобів.

Усе, що не відповідає нормі, належить до ненормативної мови. Саме мова протистоїть таким формам національної мови (діалектам, жаргонам, просторіччю), які становлять усну не кодифіковану сферу загальнонаціональної комунікації.

“Сучасний лексикон, – як зазначає О. Кровицька, – багатоманітний. Окремо виділяється у ньому розмовно-просторічна лексика, яка досить активна і продуктивна на сучасному етапі. Неоднорідність у мовному середовищі зумовлена насамперед неоднорідністю суспільних, громадських, соціальних та професійних груп. Отож, у цих групах розвивається і функціонує своя мова, “яка, з одного боку, протистоїть літературному стандарту, а, з другого, витворює власний самодостатній мовний мікросвіт, байдужий і до стандарту, і до інших соціально-мовних груп. Якраз у таких групах, де відбувається усна комунікація між їх членами, панують інтимно-фамільярні, довірливі стосунки і відбувається власне інтенсивне життя мови, її еволюція” [5].

На думку Н. Мечковської, між нормою літературної мови і нормами не літературних варіантів мови є ряд істотних відмінностей: 1) норми літературної мови в основному властиві людям із вищою та середньою освітою; 2) вони мають найвищий престиж у суспільстві; 3) норми літературної мови кодифікуються, тобто фіксуються у

книгах: словниках, довідниках, граматиках тощо; 4) норма літературної мови є більш стійкою, ніж норми не літературних різновидів мови; 5) норма літературної мови більш визначена, диференційована, ніж норми соціальних і територіальних діалектів [6].

Серйозну небезпеку для мови становить явище, яке дістало назву “суржик”. Суржи́ком називають мовну суміш, яка часто стає об’єктом для глузування. Хоча його відносять до ненормативної лексики, неприпустимої у спілкуванні, однак чуємо російсько-українську мішанину щодня, як у побутовій мові, так і в офіційно-діловій сфері (наприклад, замість українських слів папір, аркуш, кошторис, митниця, тези, ухвалили, відрядження, наступний, можна почути російські бумага, лист, смета, таможня, тезиси, командировка, слідуючий).

Л. Ставицька наголошує, що суржик, хаотична українсько-російська мішанина, макаронічне мовлення, вкраплення російських слів в український текст і навпаки. Тобто все те, що викликає різкий спротив у ревнителів чистоти української мови... Не бракує емоційних оцінок і у сфері термінологічного окреслення суржику. Крім епітетів “жахливий”, “страшний”, часто трапляються дефініції “мовний покруч”, “каліка”. Ю. Андрухович дотепно охрестив це явище “милий покруч, кровозмісне дитя двомовності” [6].

В умовах українсько-російської двомовності, що характеризує мовну ситуацію південно-східного регіону, – доводить О. Горошкіна, – гостро стоїть питання мовного виховання. Значна частина мешканців спілкується суржи́ком, що останнім часом легалізувався і в засобах масової інформації.

Балаканина Верки Сердючки, Кроликів, деяких мешканців “Музичного під’їзду” міцно входить у свідомість учнів як мовленнєва норма. Використання суржику виправдане тільки з певною стилістичною метою, проте слід чітко визначати мету й межі його вживання [7].

Суржик, яким розмовляє переважна більшість населення України, відходить від будь-якої літературної норми.

Не можна не погодитися з О. Ставицькою, яка зазначає, що “людині позбавитися російського мовного елемента дуже важко, адже для цього треба принаймні розірвати шкаралушу свого звичного мовного світу й увійти в інший мовний світ, а це завжди болісно для індивідуальної психічної екзистенції, адже змінити власний мовний

світ – це самому до певної міри змінитися. Миттєве виправлення мовного світу можливе в осіб з розвинутими лінгвістичними здібностями, у тих, хто володіє ментальною гнучкістю, неабияким філологічним даром. Але такі особи не становлять більшості, а тому, наголошую, що принципи викорінення суржикової мови повинні бути якомога коректнішими. Інакше нічого, крім зненависті й відрази до української мови, це не викличе” [4].

У суспільстві, окрім названих соціальних чинників, існує рекламна індустрія, що, в свою чергу, має великий негативний вплив на розвиток нормативного мовлення учнів. Про це свідчить той факт, – зауважує О. Горошкіна, – що на прохання розповісти віршик діти молодшого віку досить виразно цитують уривки з рекламних текстів. Реклама сприяє ознайомленню широкого кола українців з новими реаліями, наприклад, адаптер, аудіокарта, вібромасажер, жалюзі, ролети, чіпсмейкер. Молодь часто спілкується рекламними слоганами: Іноді краще жувати, ніж говорити; Годі розмовляти, почніть жувати; Не гальмуй – снікерсуй; Взула і забула; Дихай вільно та ін. На жаль, важко знайти рекламу без помилок, а це негативно впливає на грамотність споживачів... Тим часом на рекламних щитах, розташованих на кожному кроці, вони читають: “Саме справжнє морозиво”, “Авіаквитки до любого міста Америки”, “Вас вразять приємні ціни”, “Духм’яний хліб”... [7].

Отже, мовна норма в усіх своїх різновидах має суспільний характер. Варіювання мовної норми пояснюється не тільки і не стільки часовим чинником, скільки соціальними умовами. Кожна держава кодифікує літературну норму і захищає її через загальноосвітню школу, вищі навчальні заклади та інші адміністративні інститути. Для того, щоб українська мова посіла належне їй місце і сповна виконувала свої функції, багато ще чого потрібно зробити в країні. Курс української та ділової мови у повному обсязі повинен входити до навчальних планів загальноосвітніх шкіл та вищих навчальних закладів. Слід об’єднати зусилля науковців, фахівців різних галузей науки для створення підручників, посібників, словників, довідкової літератури. Оскільки, вчити рідної мови всіх громадян країни – найважливіше соціальне завдання, від якого залежить підготовка майбутнього інтелектуального потенціалу країни.

Історія та сьогодення молодіжного сленгу.
Дослідження молодіжного сленгу в умовах сучасного технічно

оснащеного і мобільного суспільства є актуальним питанням сьогодення. Сленг молоді найбільш жваво реагує на події життя, підхоплює і відображає нові явища і змінюється в процесі їх перетворень. Проте на даному етапі розвитку лінгвістики сленг становить собою ще недостатньо вивчену проблему, яка потребує подальшого дослідження.

Різні аспекти сленгу вивчали такі вітчизняні та зарубіжні дослідники, як І. Арнольд, І. Гальперін, Дж. Гріног, Т. Захарченко, Г. Кіттрідж, Г. Менкен, Е. Патрід, В. Хомяков та інші. Однак сленг розглядався переважно в ракурсі лексико-стилістичних характеристик до кінця першої половини ХХ ст. Окремі дослідники ще з кінця ХVІІІ ст. звернули увагу на найрізноманітніші вияви соціальної природи сленгу (наприклад, функціонування в обмежених соціоконтекстах), саме в ХХ ст. було виділено суттєвий аспект цієї лексики – соціальний.

Проте недостатньо уваги приділялося розгляду сленгу як засобу мовлення серед учнівської молоді. Отже, метою нашого дослідження є особливості функціонування сленгу серед учнівської молоді. Спочатку проаналізуємо, що вчені вкладають в поняття “сленг”.

Так, Т. Захарченко зазначає, що під терміном “сленг” часто розуміють те саме, що й під терміном “жаргон”, та виділяє дві причини, за якими терміни “сленг” і “жаргон” вживаються як синоніми. Перша причина – це стале використання різних термінів у національних лінгвістичних школах для позначення одного й того самого явища. Так, термін “сленг” більш характерний для англословних дослідників. В українській лексикографічній та дослідницькій традиції серед цих двох термінів переважає “жаргон”. У французькій лінгвістичній школі фігурує термін “арго”, особливістю якого є наявність функції скритності – прагнення носіїв арго відокремитися від суспільства, в тому числі і за допомогою мови. Друга причина логічно пов’язана з першою, а саме: жаргон тієї чи іншої групи іменують сленгом, якщо лексика даного жаргону містить велику кількість англіцизмів та носії даного жаргону позиціонують свою мову як “сленг”. Так, термін “сленг” вживають для номінації сучасного молодіжного жаргону, комп’ютерного жаргону і жаргону хіпі. Як наслідок вказаних причин, терміни “сленг” і “жаргон” функціонують в якості синонімів в значенні “мова, властива окремій

групі людей”. Дослідники не раз робили спроби розмежування вказаних термінів [6].

Суттєвим кроком у вивченні питання ненормативної лексики став доробок британського лексикографа Е. Патріджа, який одним із перших порушив питання про статус сленгу. Він простежив культурно-історичні передумови динамічного розвитку неформального мовлення та популярності сленгу на північноамериканському континенті, а також вказав на те, що слово “slang” скоріш за все співвідноситься з дієсловом “tosling” – вимовляти, що підтверджує існування такого поєднання як *slingwords*, яке функціонувало ще в епоху Дж. Чосера [3].

Дж. Гріног та Г. Кіттрідж визначають сленг як існуючі в розмовній сфері досить неміцні, нестійкі, ніяк не кодифіковані, а часто й зовсім невпорядковані й випадкові сукупності лексем, що відображають суспільну свідомість людей, які належать до певного соціального або професійного середовища. Сленг розглядається як свідоме, навмисне вживання елементів загальнолітературного словника в розмовному мовленні в чисто стилістичних цілях: для створення ефекту новизни, незвичайності, відмінності від визнаних зразків, для передачі певного настрою мовця, для додання висловлюванню конкретності, жвавості, виразності, точності, стислості, образності, а також щоб уникнути штампів, кліше, що досягається, як вважають ці дослідники, використанням таких стилістичних засобів, як метафора, метонімія, синекдоха, літота, евфемізм. Досить цікавим є те, що термін сленг увійшов до ужитку в англійській лексикографії ще в кінці XVIII – на початку XIX ст., але тоді під цим терміном розуміли фонетичні, лексичні, морфологічні та синтаксичні розбіжності з встановленими мовними нормами. Навіть в ті часи окремі дослідники звернули увагу на найрізноманітніші вияви соціальної природи сленгу, але тільки в XX ст. було виділено суттєвий аспект цієї лексики – соціальний [2; 3].

Крім вищезазначених визначень можна звернути увагу на те, що сленгом називають суто розмовні слова і вирази з грубуватим або жартівливим емоційним забарвленням, не апробовані в літературній мові; розмовні неологізми, що легко переходять в прошарок загальноновживаної літературної розмовної лексики .

Отже, через свою надзвичайну гнучкість і рухливість, сленг постійно змінюється, з’являються нові слова, а вже існуюча лексика може набувати нового значення. Тобто сленг будується як з нових,

постійно виникаючих у процесі спілкування, так і з відомих слів, але в новому їх застосуванні.

Оскільки темою нашого дослідження є молодіжний сленг, вважаємо за необхідне визначити, у чому полягає відмінність молодіжного сленгу від сленгу інших типів. На думку С. Флекснер, молодь є найактивнішим елементом, який створює сленг.

Відмінність молодіжного сленгу від інших типів сленгу полягає в тому, що, по-перше, дані сленгові слова служать для спілкування людей однієї вікової категорії. По-друге, молодіжний сленг відрізняється “зацикленням” на реаліях світу молоді. Розглянуті сленгізми відносяться тільки до цього світу, у такий спосіб відокремлюючи його від усього іншого, і найчастіше незрозумілі людям інших вікових категорій. Завдяки знанню такої спеціальної мови, молодь відчуває себе членом замкнутої спільноти. І по-третє, у лексиці молодіжного сленгу нерідко зустрічаються і досить.

Сленг: структурне наповнення. В англійській лексикографічній літературі молодіжний сленг як правило включається в спеціальний сленг, протиставлений загальному сленгу, що входить до загальновживаного просторіччя.

У живому, розмовному мовленні продукування і використання молодіжного сленгу в цілому стимулюються невдоволенням традиційними словами і виразами; зіткненням з новими обставинами, для яких наявний лексикон виявляється бідним; прагненням вразити суспільство; бажанням “правдивого, непідробного” спілкування; бажанням досягти певного комічного ефекту; бажанням створити певний стилістичний ефект за допомогою яскравості та експресивності сленгу [7].

Так, при розгляді молодіжного сленгу в цілому чітко простежується залежність деяких мовних явищ від життя суспільства, його історії і конкретних політичних, економічних, соціально-культурних та інших позамовних чинників. Це є характерним як для американського, так і для українського молодіжного сленгу.

Сленг, особливо молодіжний, а отже й студентський, є найрухомішим шаром лексики й жоден словник нових слів не в змозі наздогнати розвиток мови в цій сфері. До того ж, багато лексичних одиниць сленгу дуже недовговічні та швидко виходять з вживання. Словники їх просто не встигають зареєструвати. Таким чином, найбільша складність у роботі зі сленгом – знаходження сучасних еквівалентів.

Так, І. Бик визначає такі види перекладу сленгових одиниць:

1) еквівалент – це постійний рівнозначний відповідник певному слову або словосполученню в іншій мові, який в абсолютній більшості випадків не залежить від контексту. Еквівалентами переважно перекладаються стійкі та фразеологічні сполучення. Уже те, що вони часто зустрічаються в мові, спонукає перекладачів шукати для кожного з них постійні відповідники в українській мові;

2) аналог – один із декількох можливих синонімів. У будь-якому двомовному словнику іноземному слову звичайно відповідає декілька українських синонімів. Вибір слова з ряду синонімів при перекладі визначається контекстом. Переклад при допомозі аналога – вищий ступінь з точки зору перекладацької майстерності і методики перекладу. При перекладі аналогом потрібно вміти вибрати з декількох синонімів один, найбільш придатний у всіх відношеннях, причому не завжди його можна знайти у словнику;

3) пояснювальний або описовий переклад. При цьому виді перекладу замість самого слова вживається його пояснення. Такий прийом перекладу або, точніше, інтерпретації слова звичайно застосовується в тих випадках, коли у словниковому складі мови, на яку робиться переклад, немає ні еквівалента, ні аналогів, які відповідають значенню слова чи словосполучення оригіналу. Найчастіше описово перекладаються слова, котрі позначають поняття або явища, які відсутні в нашому житті, а тому вони не мають в українській мові спеціальних слів для їх позначення [4; 6].

На наше переконання слід звернути увагу на засоби перекладу сленгу, що були запропоновані Т. Холстініною. Так, до вищезазначених вчений додає ще транскрипцію; транслітерацію та калькування (переклад по частинам слова).

Лексичний склад нашої, як і будь-якої іншої, мови містить деяку кількість сленгових утворень, що відповідають певним соціальним та професійним групам людей. Упродовж часу, коли наша мова перебувала під впливом тоталітарної системи, визнавався єдиний стандарт літературної мови. Проте існування різноманітних сленгізмів доводить, що мова залишається динамічною системою, яка постійно живе і розвивається.

Щодо визначення такого поняття, як сленг, існує чимало досить суперечливих підходів. Сленг : 1) те ж, що жаргон, переважно в англomовних країнах; 2) варіант розмовної мови (у тому числі

експресивно забарвлені елементи цієї мови) , що не збігається з нормами літературної мови.

Сленг, або жаргон – це варіація або видозміна стандартної мови. Якщо придивитись, можна виявити різні види жаргонів: студентський, спортивний, комп’ютерний, шкільний.

На Заході період так званого “жаргонного вибуху” вже минув, тоді як до України хвиля інтересу до субмов докотилася лише порівняно недавно. Досі в наукових колах почасти домінує розуміння молодіжного соціодіалекту як “мовного хуліганства”. Нині це питання досліджують лише окремі мовознавці, хоча сама тема надзвичайно багатогранна. Важливими віхами у цій галузі можна вважати вихід двох словників молодіжного сленгу за редакцією Л. Ставицької та С. Пиркало. Однак специфіка сленгової лексики, зокрема мінливість у часі та просторі, дозволяє говорити про невичерпність цієї теми. Загалом межа між живою, розмовною мовою та сленгом була і є дуже рухливою, перехідною. Часто статус слова змінюється, і те, що, скажімо, у 60–80 роках ХХ ст. вважалося сленгом, тепер стало частиною повсякденного словника людей.

Мова дуже чутлива до змін у політиці, ідеології, науці, духовній культурі, тому й сленг як один із її складників надзвичайно швидко зазнає змін. Так, сленг молоді 50–60 років фактично не зрозумілий сучасному молодому поколінню.

Сленг кожної історичної епохи відображав ознаки часу. Наприклад, у 60-х він був наслідком підвищеного інтересу до наркотиків, популярної музики, постійної ейфорії. Сленг 70-х містив велику кількість епітетів, що стосувалися невдач: “wally”, “nurd” тощо. У сленгу 80-х переважали слова, що стосувалися грошей та роботи.

Стосовно ж сучасного українського сленгу, то тут, попри значну його зросійщеність, спостерігаємо процес “українізації”, використання притаманних українській мові методів словотвору та адаптація іноземних слів до української вимови. Прикладами можуть слугувати такі номінації: дискогопалка, лоскотарка, вечоранга, стайня, долярчик, хом’ячок, мітингайло, недоганяйло, окейно, дріт, мавпа, жаба, кракозябра, гальмо, тусівка, типу, ситуйовина лягти в краватку, скинись в тюбик – там вогко і прохолодно тощо.

Список використаних джерел та літератури:

1. Радевич-Винницький Я. Україна: від мови до нації. Дрогобич : Відродження, 1997.

2. [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://soc.lib.ru/su/626.rar>. – Назва з титул. екрану.

3. [Електронний ресурс] – Режим доступу: http://philology.knu.ua/files/library/movni_i_konceptualni/53/23.pdf. – Назва з титул. екрану.

4. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.europa-pages.com>. – Назва з титул. екрану.

5. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www1.nas.gov.ua/institutes/ium/e-library/Documents/literaturna-norma-i-movna-praktyka.pdf>.

6. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://histua.com/knigi/istoriya-ukraini-vid-najdavnishih-chasiv>.

7. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://pi.kubg.edu.ua/images/stories/Departaments/PI/IMMN_kafedra/Naukova/27.11.14_materialu.pdf.

М. М. Кульбовський,
письменник
(*м. Хмельницький*)

ЗРОБИ ПОДАРУНОК УКРАЇНІ – РОЗМОВЛЯЙ УКРАЇНСЬКОЮ!

***“Потенціал кожної мови у войовничості,
фанатизмі й заповзятості її носіїв”.***

(Андре Мартіне)

“Мова росте елементарно – разом з душею народу”.

(Іван Франко)

“Найбільший потенціал кожної мови – її носії”.

(Ірина Фаріон)

Бог не обділив українців: дарував квітучу, родючу землю і чудову, мелодійну мову. Але для рівноваги не дав щасливої державницької долі. Тож і поневіряються вони століттями по світах. Але згодом Господь пожалів українців і дарував пільгу на виживання. В умовах 800-річної бездержавності вони вижили і зберегли свою унікальну ідентичність як нація. Завдяки **мові і пісні!** У жодного

народу світу нема такого пісенного багатства – понад 300 тисяч зразків народних пісень записано українськими фольклористами!

А ще Господь наділив українців м'якою вдачею, поблажливістю, поступливістю до чийось думок, поглядів, вірувань. Тож скористались цією ментальністю східні сусіди: понад 350 років російські зайти нищать все українське на наших теренах. Навіть у так званій незалежній Україні окупували майже всі ЗМІ, “приватизували” дві третини церков, майже всі стратегічні підприємства колись потужного військового комплексу...

А що ж ми, українці, маємо?...

Постколоніальний синдром меншовартості. І як показує життя, цим страждають наші діти й внуки на підсвідомому, генетичному рівні. Нема ніякого спротиву мовному, культурному й духовному етноциду та лінгвоциду!

І ось результати: без жодного пострілу Росія захопила Крим та анексувала його територію, розпочала жорстоку гібридну війну на сході України (2014 р.). І це з потурання недолугої, зрадницької, колоніальної влади у Києві всіляких “бандюковичів”, які “тихою сапкою” нищили Українські Збройні Сили, розпродавали військову техніку та новітнє озброєння арабським країнам, залишивши Україну беззахисною.

А для наших зажерливих сусідів і нагода трапилась: силою зброї захищати “русскоязычное население от бандеровцев”, від Євромайдану.

Після втечі бандитської влади Україну охопило німотно-паралітичне жахіття безвладдя. Цим і скористався Путін: розпочав приховану агресію під виглядом “зелених чоловічків”.

Дехто питає себе: як це могло статися?.. Ми ж з росіянами брати: вийшли з однієї колиски – Київської Руси-України!..

А дуже просто.

Підготовка Росії до агресії на Україну з метою захоплення її території, ліквідації її незалежності розпочалася ще задовго до Євромайдану. Майже з перших років розпаду СРСР. Велась вона у двох напрямках: відкрито і таємно.

Пригадайте виступ першої леді Росії (першої дружини Путіна) на Всеросійській педагогічній конференції “Русский язык на рубеже тысячелетий” (Петербург, 2000 р.). Ось її тези (подаємо мовою оригіналу):

1. “Необходимо утверждать, отстаивать и расширять языковые границы **русского мира**”.

2. “Утверждение границ **русского мира** – это отстаивание и укрепление национальных интересов России”.

3. “Русский язык объединяет людей в **русский мир** – совокупность говорящих и думающих на этом языке”.

(“Известия”, 27.10.2000 р.)

Хіба не вказівки до дії?..

І почалось, завертілось...

Пригадайте постійні вояжі до України російського Патріарха Кіріла з його маніакальною ідеєю “русского міра”: “Единый народ – единое русское государство. Так было всегда!” Це було приховане зомбування віруючих українців.

Держдума висловлює “протест” проти закріплення в новій Конституції АР Крим тільки української мови як державної. Навіть була відповідна нота МЗС Росії від 28.01.2000 р. та заява уповноваженого з прав людини в РФ про “витіснення російської мови з повсякденного вжитку та переслідування російськомовних в Україні”.

Згадайте прийняту урядом РФ цільову програму “Русский язык: 2006–2010 гг.”, де підкреслювалось, що “російська мова є стимулом геополітичних інтересів Росії”. Це означало посилення позицій російської мови у країнах СНД.

Погляньмо на реальну мовну ситуацію в Україні за даними доктора соціологічних наук, професора Миколи Шульги, опублікованих у “Літературній Україні” за 18.11.2005 р.:

“Протягом 1992–2010 років збільшення кількості тих, хто послуговується державною мовою з 37% до 42%. Збільшення тих, хто говорить у сім’ях російською, з 32% до 35%. Користування двома мовами (залежно від обставин) за ці роки зменшилось на третину. В сім’ях етнічних росіян значних змін не відбулось: послуговуються російською відповідно 72-80%. До речі, й не прагнуть вивчати українську мову. А ще Україна поповнилася депортованими Сталінім в Середню Азію кримськими татарами, які послуговуються російською мовою”.

Як стверджує зав. кафедрою слов’янської філології Київського міжнародного університету, доктор педагогічних наук Іван Юшук, “...домагання певних сил, щоб в Україні російська була державною мовою не мають жодних ні правових, ні морально-юридичних

підстав. Це скрита дискримінація українців в Україні, посягання на єдність нації та її територіальну цілісність, на право українців мати власну державу.

Зросійщення широких верст українців – це наслідок 300-річного російського колоніалізму і насильницького насадження російської мови”.

Чи була якась реакція на відверті прояви сепаратизму з боку російських державних і церковних діячів?.. Аніякої!

Наші владці бігли цілувати руки Гундяєву.

А згадайте провокаційні зібрання регіоналів-сепаратистів у Сєвєродонецьку (2004) під час Помаранчевої революції, у Харкові (2014) під час Революції гідності. Хтось з української (а чи української?..) влади прореагував на ці відверті порушення Конституції України?.. Ніхто!

А пригадайте, як тодішня Верховна Рада дружненько проголосувала за драконівський закон Ківалова-Колесніченка про регіональні мови в Україні (фактично – про статус російської). І почався “парад узаконення регіональною мовою російської” в усіх інститутах місцевої влади південно-східних областей України та в Криму. І це було нахабне порушення Конституції України. Адже державна мова є складником конституційного ладу. Тож посягання на українську мову – це посягання на конституційний лад в Україні, який можна змінювати лише через всеукраїнський референдум, а не ухвалою якоїсь ОДА чи облради!

Чи відбулась відміна тих провокаційних рішень облрад Верховною Радою України?.. Ні!!!

Навіть коли весь Євромайдан проголосував за звернення до тодішньої Верховної Ради про відміну сумнозвісного закону Ківалова-Колесніченка і під тиском майданівців ВР проголосувала за його відміну, та ухвала ВР не була підписана ні Турчиновим, ні згодом Порошенком. Чому??? Риторичне запитання.

А що зробила наша тодішня влада у відповідь на вакханалії сепаратистів у Донецьку, Луганську, Одесі, коли захоплювались адміністративні приміщення, зривались та спалювались українські державні прапори і натомість встановлювались російські?.. А-ні-чо-гі-сінь-ко! Чи не було у нас загонів спецназу, щоб придушити антидержавний заколот?.. А куди поділися утримувані десятки тисяч “беркутівців”?.. Перейшли на бік сепаратистів.

І чи була нота протесту нашого МЗС на заяву Путіна: “Если понадобится защищать русскоязычное население Украины от бандеровцев, мы оставляем за собой право применить оружие”??? Не було.

Що він і вчинив. Спочатку у Криму, а потім – на Донбасі.

Хочеться після цих доводів запитати: “Для кого ще напад Росії на Україну був несподіванкою?”

Хочеться застерегти всіх молодих українців: “Не попадайтеся на вудочку російського лінгводида” словами хмельницького поета Валерія Грошка:

*“У цьому світі є ще зграї вовчі,
що вміють з іскри розвести пожегу.
Не підставляй своєї макотовчі
комусь під несподіваний удар!”*

Але повернімося від історичних екскурсів до нашого сьогодення.

Всі добре знають, що рідну мову не обирають. Вона передається від батьків. Нею вимовляють перші слова мама, тато. З нею живуть! Шевченко обрав українську як спосіб життя.

Чужу мову можуть нав’язати тільки колонізатори, нерідко з допомогою перевертнів. А їх в Україні зажди вистачало. Хіба не доводилось вам чути: “Я – українець, но разговаріваю на руском”?..

Здавалось би, що з початком російської агресії все українство заговорить рідною мовою, яку вивчало в школі. Та де там! “Руською какось легчєй”... А де національна гідність, за яку поклала життя Небесна Сотня?!

При нагоді прислухайтесь, якою мовою спілкуються між собою діти в школі, на вулиці, студенти наших вишів поза лекціями. Чути там українську?

Навіть переможці міжнародного конкурсу з української мови імені Петра Яцика після отримання з рук Президента цінних подарунків і дипломів за кулісами діляться враженнями... російською. Ще б пак! Вони ж у російськомовному Києві і не хочуть виглядати сільськими “бичками”. Теж “не ликом шиті”: знають і російську!..

Зайдіть за лаштунки сцени будь-якого українського драматичного театру на Лівобережжі. Ви не почуєте жодного українського слова від акторів, що відбули свій виступ на сцені.

Кожний з них зі шкури пнеться почуватися “аристократом” серед плебсу зали...

З гіркотою в серці говорять про небажання української молоді говорити рідною мовою провідні письменники України. Почуйте їх біль:

Михайло Слабошпицький:

Причинами розгулу нинішньої русифікації в Україні є:

1. Українські телеканали і ЗМІ в руках проросійських олігархів, яких не цікавить майбутнє України.

2. Ніяк не вдається позбутися рабського гена в душах молодих українців.

3. Жодного разу не було вдалого призначення на ключові урядові посади в гуманітарній сфері осіб, які б переймалися питанням розвитку рідної мови і питанням виховання національної свідомості.

Дмитро Павличко:

1. Україна ще не свідомо своєї глибокої українськості.

2. Україна була одурена соціалістичними візіями не лише комуністичних привидів минулого, а й власними недолугими “пророками”.

3. Україна кинулася будувати соціально і національно справедливе суспільство під фальшивим більшовицько-комуністичним керівництвом Москви.

Зрештою Україна збагнула, що для неї ленінці набагато страшніші від царських жандармів. Ця Україна була засуджена на розстріл і тюрми її людей.

4. Україна була замордована запланованим сталінським геноцидом, Голодомором, репресіями.

5. Україну, про яку мріяв Петро Яцик, нам збудувати ще не вдалося, але вона вже є у мріях і практиці українців.

Колись Іван Франко дійшов висновку: “Ми самі насамперед повинні спізнати свою національну належність”. Ця велика правда нам потрібна й нині. Але наш народ ще мало говорить українською. Скільки ще років потрібно “дозрівати” нашій Незалежності, щоб увесь наш народ заговорив нарешті рідною мовою?..

На запитання Дмитра Павличка дав відповідь народний депутат **Володимир Литвин:**

“Україна має мовні проблеми через те, що сьогодні в інститутах влади практично нема людей, які б знали, що таке українські корені”.

(Газета “Літ. Україна”, 22 верес. 2016 р. № 36.)

А щоб знати відповідь на поставлені вище питання, молодому українському інтелігентові треба бути високоосвіченим спеціалістом у своїй галузі, досконало володіти рідною мовою, бути шляхетним, презентабельним, успішним, розумним, фізично й духовно здоровим. А для цього багато читати, щоб знати, як поступати в тих чи інших ситуаціях. Бути впевненим у перемозі національної ідеї і цією впевненістю заряджати довколишніх.

Що потрібно зробити, щоб українська молодь заговорила рідною мовою?

1. На владному рівні (приклад Литви, Латвії, Естонії) законодавчо надати українській мові абсолютні права на повноцінне й всебічне життя, як мові державній. І без ніяких обмежень!

2. Вкрай необхідно навести лад у мовній політиці. Узаконити штрафні санкції за порушення конституційного мовного законодавства.

3. На виконання мовних законів, які прийме нова Верховна Рада, для повноцінного утвердження та поширення української мови у всіх сферах життя української держави й спільноти вкрай необхідне належне державне фінансування.

4. За невиконання мовних законів України на державній службі звільняти порушників з посад, аж до позбавлення українського громадянства.

І хочеться завершити своє звернення до молоді словами вже вище згаданого поета Валерія Грошка:

*Вірю я, що все буде чудово,
і таки настане новий день,
а Душа знайде одвічне Слово
Серед тасмниць і одкровень!*

С. І. Никитюк,
викладач англійської мови
(м. Кам'янець-Подільський)

ЗАВДАННЯ ТА ОСОБЛИВОСТІ ПІДГОТОВКИ ВЧИТЕЛІВ ІНОЗЕМНИХ МОВ У СИСТЕМІ ЗАОЧНОЇ ОСВІТИ ВЕЛИКОЇ БРИТАНІЇ

Беручи до уваги зростання обсягу наукової інформації та швидкі зміни у соціально-економічному розвитку держав, обмін цієї інформації відбувається через знання іноземних мов (ІМ). Стосовно цього особливої уваги заслуговує досвід Великої Британії, де склалась самобутня, добре сформована і перевірена система заочної освіти (ЗО). Вона стала основою успіху для тих, хто не зміг скористуватися можливістю отримати диплом про вищу освіту (ВО) в молодому віці, тому доцільно залучити її досвід у підготовці вчителів іноземних мов (ІМ).

Велика Британія відчувала потребу у вчителях ІМ, які володіли б не лише загальноосвітніми і професійними знаннями, вміннями, навичками і компетенціями, а й інтелектуальним потенціалом, культурою і досвідом. Так, зросли вимоги до вчительського складу, до його особистих якостей.

Різні аспекти професійної підготовки вчителів ІМ у Великій Британії досліджували О. Кузнецова, В. Кушнір, Ю. Кіщенко, О. Локшина, Л. Пуховська, Є. Спіцин, С. Старовойт, Г. Фролова, Н. Яцишин. Процес реформування вищої педагогічної освіти в Англії (кінець ХХ століття) розглядав і А. Парінов. С. Синенко проаналізувала розвиток післядипломної освіти у країнах Західної Європи. Проблеми та досягнення сучасної вищої освіти досліджували Б. Вульфсон, В. Зубко, Т. Койчева, К. Корсак, О. Малінко, Л. Османова, Б. Холмберг, О. Петерс.

Так, ЗО є практичним утіленням безперервного навчання, одним із напрямів розвитку ВО. У зв'язку з цим із ЗО можна: набути вищого рівня освіченості, здобути вчительську професію різним за фахом та можливостями людям, розширювати спектр знань і вмінь, розробляти різні аспекти вузівської наукової педагогіки з врахуванням стану у суспільстві.

Зростання інтересу до вивчення іноземних мов пояснюється не лише практично, а й зростанням поваги один до одного,

необхідністю у спілкуванні, а головне – бажанням формувати нові відносини через нинішнє покоління, яке виховане інакше. Такі ідеї все частіше можна почути у концепціях загальної освіти багатьох європейських країн, до того ж значне місце у них відводиться мовній освіті [3].

Основними видами занять у системі ЗО вчителів ІМ Великої Британії залишаються лекції, семінари, тьюторіали. Доцільно зауважити залучення комп'ютерних технологій навчання у сучасних закладах ЗО, з допомогою яких студенти можуть використовувати для виконання необхідних завдань за відсутності викладача або власної можливості перебування на заняттях, їх пересилки по електронній пошті у навчальний центр закладу.

Студенти прикріплюються до тьютора, який працює з 5–6-ма студентами, інколи – з 20–25-ма, відповідаючи на їхні запитання. Для стимулювання хороших стосунків між тьюторами та студентами деякі заочні навчальні заклади розсилають останнім короткі біографічні дані тьютора (одна сторінка) та рекомендують повідомити йому свої дані. Це сприяє кращому взаєморозумінню сторін, стимулює шанобливе ставлення між ними, що призводить процес ЗО до інтенсифікації [7].

В англійських вищих навчальних закладах термін навчання у системі вищої освіти складає в загальному від трьох до шести років. Іноді, прослухавши курс в одному ВНЗ, студенти складають екзамени на бакалавра в іншому.

Навчальні заклади не мають єдиного навчального плану. Як правило, до нього входять: курс із основного предмета, професійний курс, педагогічний курс та стажування за кордоном. Особлива увага приділяється тим предметам, які викладатиме студент у майбутньому (25% усього часу), 40% – на предмети професійного курсу: іноземні мови, суспільствознавство, економіка та політика країн, мови яких вивчаються. Решта часу йде на дисципліни педагогічного курсу: педагогіки, педагогічної соціології, історії педагогіки, порівняльної педагогіки, методики навчання [7].

Майбутні вчителі ІМ у Великій Британії проходять стажування у країні, мову якої вивчають від 4-х до 12 тижнів. Вони можуть проходити навчання у педагогічному коледжі або в університеті, працювати асистентом у школі або іншому подібному закладі. Є дані, що майже кожен 10-й учитель проходить стажування: з французької – 17400, німецької – 6300, інших ІМ – 2700 [3].

Зміст навчання у курсі педагогічної підготовки майбутніх учителів включає вивчення попередніх підходів до викладання ІМ, теоретичних принципів і практичних шляхів реалізації комунікативного підходу в навчальному процесі, планування уроку, методів і форм навчальної роботи, граматики ІМ, аудіо обладнання, методів оцінювання і контролю знань.

Формування теоретичних навичок розглядалось паралельно з навчанням окремих методів і прийомів навчальної роботи (організація і проведення рольових ігор, виконання вправ на знаходження відсутньої інформації, способи розгляду граматичних мовних явищ). Дослідження показали, що передумовою формування кваліфікованого вчителя ІМ є його високоякісна лінгвістична підготовка [4]. Під час навчання студенти починали вивчення нової для них ІМ, що давало їм розуміння складності її вивчення, розуміння принципів і визначення ефективних методів і прийомів навчання та вивчення ІМ. Підготовка до викладацької діяльності багато в чому була організацією педагогічного досвіду майбутніх учителів.

За оцінками британських науковців, кількість студентів, які вивчатимуть ІМ у вищій заочній освіті надалі зростатиме, оскільки серед вимог, які все частіше висувають до випускників ВНЗ, однією з обов'язкових є вимога якісного володіння ІМ [6].

Це дає змогу зробити певні висновки щодо особливостей британської професійної підготовки вчителів ІМ у системі ЗО в сучасних умовах:

- збільшення питомої ваги самостійної роботи в структурі професійного становлення вчителя;
- формування умов для самореалізації студента – формування власного стилю та методики майбутнього професіонала;
- поєднання великих тиражів високоякісних, методичних матеріалів, електронних засобів та гнучкості врахування інтересів тих, хто навчається;
- активізація процесів наближення змісту професійної підготовки вчителів ІМ до змісту їхньої професійної діяльності та забезпечення перманентності професійного росту;
- спрямування на підготовку фахівця широкого профілю.

Завданнями підготовки визначаємо:

- розвиток навчально-пізнавального потенціалу тих, хто навчається;
- проведення індивідуальних та групових консультацій з

приводу використання навчально-методичного супроводу курсу;

- організаційне управління навчально-пізнавальною діяльністю студентів;
- володіння новими інформаційними технологіями;
- постійний саморозвиток та самовдосконалення.

Стрімка інформатизація суспільства неминує призводить до затвердження нових освітніх стандартів, запровадження сучасних технологій у підготовку фахівця з вищої освіти як людини, що вільно орієнтується у світовому інформаційному просторі, що має знання і навички з метою знаходження, обробки і збереження інформації, використовуючи новітні комунікаційні технології [1].

Отже, завдяки вивченню заочної системи підготовки вчителів іноземних мов Великої Британії, яка використовується в європейських масштабах і рекомендується європейськими освітніми інституціями для поширення, вважаємо перспективним шляхом успішне оновлення аналогічної галузі в Україні завдяки поєднанню педагогічної науки і британського досвіду, вдосконаленню власних знахідок і запозичення вдалих інновацій. Слід ретельно опрацювати питання ролі іноземних мов в умовах глобального ринку, пошуку слухних, ефективних технологій їх вивчення у заочній та дистанційній сферах, введення і розширення низки курсів іноземних мов у навчальних закладах України.

Список використаних джерел та літератури:

1. Базуріна В. М. Професійна підготовка вчителів іноземних мов у Великій Британії: автореф. дис. ...канд. пед. наук / Базуріна В. М.; Житомир. держ. ун-т ім. Івана Франка. – Житомир, 2006. – 20 с.
2. Кнодель Л. Сучасна освітня система у Великій Британії / Л. Кнодель // Директор школи. Україна. – 2008. – № 1. – С. 69-72.
3. Кушнір В. М. Підготовка вчителів іноземних мов у Великобританії / В. М. Кушнір // Проблеми освіти : Наук.-метод. зб. – К., 1998. – Вип. 13. – С. 227-230.
4. Спіцин Є. С. Особливості організації підготовки вчителів іноземних мов у країнах Західної Європи / Є. С. Спіцин, М. І. Соловей // Іноземні мови. – 1999. – № 1. – С. 35-38.
5. Степаненко С. Про трансформацію системи заочної освіти в умовах інтеграції в європейський освітній вимір / С. Степаненко // Вища освіта. – 2007. – № 2. – С. 31-37.

6. Lindsay C. M. A Survey of Training Needs of Part-time Tutors in a Region / C. M. Lindsay // Studies in Adult Education. – London, 1981. – Vol. 13. – № 1.

7. Підготовка вчителів іноземних мов у Великій Британії [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.euro-pages.com>. – Назва з титул. екрану.

В. В. Олійник,
кандидат педагогічних наук, доцент
(м. Хмельницький)

ДІАЛЕКТИЗМ В ЕПІСТОЛЯРНІЙ СПАДЩИНІ ІВАНА ФРАНКА (НА ПРИКЛАДІ ЛИСТІВ “ДО М. П. ДРАГОМАНОВА,” “ДО Б. Д. ГРІНЧЕНКА”)

Нині у контексті мовних проблем діалектизм є одним із найбільш актуальних в українській лінгвістиці. Значна увага вчених-мовознавців приділяється територіальним діалектам. Діалектизм як мовно-виражальний засіб є невід’ємною складовою ідіостилю багатьох письменників.

Вагомою частиною всієї літературної спадщини кожного письменника є його епістолярій. З огляду на це важливим є звернення до творчої спадщини відомих українських письменників, зокрема проблеми діалектизму в епістолярію Івана Франка, що може бути корисним у сучасній мовній практиці.

До проблеми діалектизму в епістолярію Івана Франка побіжно зверталися вчені у своїх дослідженнях, зокрема висвітлювали такі питання: діалектизми у творах письменників (П. Гриценко, В. Грещук, А. Зеленько, С. Єрмоленко, Є. Москаленко, О. Сопачова, Н. Фіголь та ін.); листування Івана Франка до Ольги Рошкевич (М. Возняк, І. Денисюк, І. Остапик та ін.); листування Івана Франка та Михайла Драгоманова (І. Вакарчук, Я. Ісаєвич та ін.); типологічні ознаки семантичної організації епістолярію (Л. Вашків, І. Котяш, В. Кузьменко, К. Ленець, Ж. Ляхова, Г. Мазоха, Є. Нестеренко, О. Панкратова, В. Передрієнко, М. Пилинський, Ю. Шерех та ін.); структура і функції категорій ввічливості в епістолярію Івана Франка (Є. Нестеренко, О. Панкратова, В. Ткачівський та ін.).

Водночас проблема діалектизму в епістолярію Івана Франка досліджена фрагментарно.

Отже, недостатня розробленість зазначеної наукової проблеми в мовознавчій науці, а також її важливість у сучасній практиці й зумовили вибір теми нашої статті “Діалектизм у словах Івана Франка”.

Метою статті є аналіз діалектизмів у листах (“До М. П. Драгоманова,” “До Б. Д. Грінченка”) Івана Франка.

Український письменник, поет, публіцист, перекладач, учений, громадський і політичний діяч Іван Франко (1856–1916) був неперевершеним майстром епістолярного жанру. Листи, що збереглися, засвідчують важливу роль письменника у збагаченні літературної мови. Підкреслимо, що для письменника мова була одним із основних засобів ідеологічного впливу на людей. Він прагнув розвивати духовну культуру суспільства через мовлення. В етикет правил входить здатність людини з повагою відноситися до свого співрозмовника, народу, нації.

На мовленнєву сферу письменник дивився через вплив соціально-економічних процесів. Поняття “спосіб ведення розмови”, “манера говорити” він трактував у сув’язі з традиціями народної культури. І. Франко звертав велику увагу на манеру ввічливої розмови.

Теоретичні міркування письменника щодо культури мови і мовленнєвого етикету відбилися у його епістолярній спадщині. Його листи багаті змістом, цікаві мовним оформленням. Також характеризуються різноманітною тематикою. Листи мають яскраво виражене літературно-критичне спрямування, насичені громадсько-політичними та загальнокультурними матеріалами. Це були повні тексти, наприклад, листи “До М. П. Драгоманова,” “До Б. Д. Грінченка” були об’ємні за змістом. В них кореспонденти обмінювалися думками про все, що їх цікавило [2].

В епістолярній спадщині Івана Франка ширшою варіативністю звертальних конструкцій відзначаються приватно-ділові, дружньо-фамільярні та ласкаво-інтимні листи. Це послання до добре знайомих, друзів, родичів, коханої (до М. Драгоманова, А. Кримського, В. Давидяка, Б. Грінченка, У. Кравченко, Елізи Ожешко, О. Рошкевич).

Розмаїття звертальних конструкцій зумовлене насамперед фактором адресата та взаєминами з ним автора. У посланнях до

М. Драгоманова, з яким І. Франко листувався протягом довгих років, домінує шанобливе добродій, доповнене здебільшого нейтральними атрибутами: *Вельмишановний добродію!*, *Дорогий добродію!* [2; 4, с. 30].

У листуванні Івана Франка поширена форма звертання, яка є одним із основних складників комунікативних ситуацій. Звертанням виражається ставлення мовця до співрозмовника, воно може передавати пошану, ласку, докір, зневагу. Різні його форми та умови вживання створюють відтінки певної урочистості, інтимності тощо.

Науковці Є. Нестеренко, О. Панкратова у статті “Епістолярна спадщина Івана Франка. Структура і функції категорій ввічливості” зазначають, що “вибір формули звертання вимагає від автора особливої уваги, бо від нього залежить подальша тональність листа, вони сигналізують про соціальні відносини, що встановлюються в рамках комунікативного акту. Тому головними чинниками, що впливають на вибір того чи іншого звертання є зміст листа, соціальний статус комуні кантів, їх особисті взаємини. Основу епістолярії звертань Івана Франка становлять:

- слова-титuli: *пан, пані, панна*;
- назви, що вказують на посаду, вчене звання: *редактор, професор*;
- нейтральні, або загальногромадянські назви : *добродій, товариш, друг*;
- власні імена, імена та по батькові: *Оля ! Єлисей Киприянович!*
- субстантивовані прикметники: *коханий, люба*” [2].

Зазвичай початкова формула-звертання подається в окремому рядку з абзацу, але інколи може вплітатися у початкову фразу листа. Вибір звертання, як правило, залежить від змісту і тематики листа. Так, офіційно-ділові послання письменника до громадських організацій товариств та офіційних осіб писані у високій тональності. Шанобливо-офіційний тон такої кореспонденції підтримується урочистими звертаннями доповненими не менш піднесеними епітетами та означеннями: *Світлий зборе! Вельмишановна редакція! Вельмишановний пане редакторе!*

У цій же тональності писана офіційна кореспонденція до приватних осіб, відомих громадсько-культурних діячів (до О. Партацького, Б. Грінченка, О. Пипіна та ін.), з якими автора пов’язували літературні та наукові інтереси. Опорними лексемами у

таких звертаннях є офіційні пан/пані або нейтральні добродій/добродійка, які були обов'язковими засобами вираження ввічливості у минулому столітті. У офіційно-діловій кореспонденції письменника вищеназвані компоненти функціонують не як самостійні, а як елементи складених звертань, доповнені такими ж офіційними атрибутами, що засвідчують велику повагу до адресата. Зокрема лексема пан – часто у поєднанні зі звертанням добродій – виступає засобом титулування: *Високоповажаний Пане После! Вельмишановний Пане Професоре! Високоповажний Добродію Пане Професоре!* [2].

Михайло Драгоманов (1841–1895) український публіцист, історик, філософ, економіст, літературознавець, фольклорист був ідейним натхненником радикальної молоді у Галичині і помітно вплинув на світогляд, громадську діяльність та наукові зацікавлення Івана Франка у XIX ст.

Під впливом Михайла Драгоманова, особливо його листів до редакції “Друга”, які були опубліковані в цьому журналі в 1875–1876 рр., відбулась велика зміна серед членів “Академічного кружка”. Більшість їх перейшла на українські позиції і в 1876 р. прибрала до рук на загальних зборах “Академічний кружок”, а журнал “Друг” перейшов на чисту українську мову. Велику роль у розвитку подій на терені “Академічного кружка” відіграв Іван Франко [3].

Іван Франко був дійсним членом Наукового товариства імені Шевченка, де займався видавничою і перекладацькою діяльністю. Заходами Наукового товариства імені Шевченка з 1898 р. почав виходити “Літературно-науковий вісник” (далі – ЛНВ) – щомісячний журнал. Редактором видання став М. Грушевський. До складу редакційного комітету входили Олександр Борковський, який раніше редагував “Зорю”, та І. Франко – попередній редактор “Життя і слова”. Крім того, до складу редакційної колегії видання входив і Осип Маковей. Після перенесення редакції ЛНВ до Києва між І. Франком та М. Грушевським виникла суперечка. І. Франко, по суті, покинув роботу у ЛНВ через те, що Грушевський не погоджувався передрукувати у Віснику його “Нарис історії української літератури”, що появився був тоді накладом тієї самої “Української видавничої спілки”, що видавала й ЛНВ. Франко ніяк не хотів зрозуміти, що це ж неможлива річ передрукувати в органі Спілки її ж власне видання, тільки що випущене окремою книжкою [1].

Український письменник, педагог, лексикограф, літературознавець Борис Грінченко (1863–1910) потягнувся до І. Франка ще в середині 80-х років XIX ст. І. Франко запросив Б. Грінченка до співробітництва у “Зорі”, крім того, письменник залучив молодого автора до роботи у планованому журналі “Поступ”, у якому Б. Грінченко мав вести відділ бібліографії. На жаль, це видання не було реалізоване. І. Франко активно реагував на всі найважливіші події, що відбувалися в Україні. Значну увагу він приділяв творчому зростанню молодих талантів, серед них – і Борисові Грінченку. Іван Франко вів активну переписку з молодими письменниками, друзями, колегами [1].

В епістолярію Івана Франка відображено галицький діалектизм – один з архаїчних говорів галицько-буковинської групи південно-західного наріччя української мови. Слід зауважити, що особливості бойківського говору найвиразніше виявляються в мові ранніх художніх творів І. Франка. На цьому етапі письменник саме такою уявляв живу народну мову, сприймаючи бойкізми як природні елементи української літературної мови.

І. Франко в творчій діяльності використовував різні говори з метою відтворення мовного колориту зображуваної ним місцевості. Рідний для письменника галицький говір належить до діалектів південно-західного наріччя.

Отже, епістолярна спадщина Івана Франка багата і цінна для дослідження окремих сторінок життєвого та творчого шляху письменника. Його листи є оригінальними прозовими творами. В листах Івана Франка відображено різні типи діалектизмів (галицько-буковинський говір).

Список використаних джерел та літератури:

1. Гнатюк М. Іван Франко та Борис Грінченко в українському літературному житті 90-х років XX ст. [Електронний ресурс] / Михайло Гнатюк. – Режим доступу: <http://www.google.com/search?q=б.+грінченко+і+франко&client=firefox-a&rls>.

2. Нестеренко Є. В. Епістолярна спадщина Івана Франка. Структура і функції категорій ввічливості [Електронний ресурс] / Є. В. Нестеренко, О. Л. Панкратова. – Режим доступу: file:///F:/кр_мова_2016/Нестеренко_Є.htm.

3. Участь Івана Франка в суспільно-політичному русі Галичини кінця XIX – початку XX ст. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://lib.if.ua/franko/1310568585.html>.

4. Франко І. Лист до М. П. Драгоманова (Львів, 13 березня 1895 р.) / І. Франко. – Зібрання творів у 50-ти т. [Листи: Т. 48-50]. – К. : Вид-во “Наукова думка”, 1986. – Т. 50: Листи (1895–1916). – С. 30-33.

В. О. Парандій,
кандидат історичних наук, доцент
(м. Хмельницький)

УКРАЇНЬСКА МОВА ЯК НАЙВАЖЛИВІША ОЗНАКА БУТТЯ УКРАЇНЬСЬКОЇ НАЦІЇ

Нині проблема функціонування української мови в Україні, потреби в тих чи інших заходах з боку як держави, так і суспільства з метою оптимального її розв’язання стала предметом численних дискусій сучасних українських учених, зокрема філологів, істориків, політологів, культурологів та ін. Українська мова – національне надбання українського суспільства, вона повинна охоронятися та підтримуватися державою. Вона є важливим чинником зміцнення державності, забезпечення культурного та економічного розвитку нашої країни.

Актуальність мовної проблеми є очевидною, оскільки це обумовлено складними процесами розбудови незалежної української держави, творення української політичної нації. У державотворчому процесі мова, поряд із внутрішніми чинниками, виконує й зовнішню функцію, яка полягає у виокремленні держави з-поміж інших країн, в утвердженні нації і держави серед багатомовної спільноти. Творення української політичної нації вимагає розв’язання фундаментальних питань мовної сфери, щоб така нація ґрунтувалася на засадах української національної державності.

Мовна політика як одна із складових частин держави має бути спрямована на забезпечення оптимального функціонування української мови в усіх сферах життя українського суспільства, їх подальшого розвитку та взаємодії.

У творчому доробку Великого генія українського народу - Тараса Шевченка - значну увагу приділено проблемі української мови: поки жива мова в устах народу, доти живий і народ, що нема насильства більш нестерпного, як те, яке прагне відняти в народу спадщину, створену численними поколіннями його предків.

Пріоритетом державної мовної політики України є утвердження і розвиток української мови - визначального чинника і головної ознаки ідентичності української нації. Зникнення української мови є тотальною загрозою національній безпеці України, загрозою самому існуванню української нації і української держави.

Громадяни нашої держави, як і всякої іншої, мають мовні обов'язки, що полягають у захисті та збереженні рідної мови. Українцям потрібно усвідомлювати, що захист рідної мови – найприродніший і найпростіший, найлегший і найнеобхідніший спосіб національного відродження і самоутвердження, а володіння нею – не заслуга, а обов'язок справжніх патріотів. Знання рідної (державної) мови не обмежує можливості вивчати інші мови – споріднені і неспоріднені.

Суть заходів держави на підтримку української мови полягає не в її насильному нав'язуванні, а в тому, щоб надати громадянам України, які раніше були позбавлені свободи вибору, можливість вільно опанувати мову батьків і свідомо вивчити мову свого громадянства з урахуванням перспектив, які відкриває її знання для самовдосконалення, самореалізації і повномасштабного здійснення конституційних прав та утворити умови для реалізації таких перспектив.

Варто зазначити, що українська мова в Україні призначена виконувати різноманітні функції, зокрема забезпечити консолідацію, єдність і вільний культурний розвиток українського народу, стояти на сторожі збереження його ідентичності та здорового духовного і ментального розвитку.

Українська мова – невід'ємний державницький атрибут, що зберігає свою історичну спадкоємність від давньокіївської доби. Як мова найчисленнішого, найстаршого, автохтонного і титульного етносу українська мова відповідно до загальноприйнятої світової практики виконує функцію єдиної державної мови в Україні.

Отже, українська мова є ключовим фактором національного державотворення, провідним чинником консолідації України. Саме тому, безумовно, необхідно відроджувати українську мову,

робити все необхідне, для того щоб нею володіли всі, хто живуть на території України.

Список використаних джерел та літератури:

1. Бурковський І. До питання про мову переважного вжитку серед людності України / І. Бурковський // Українська мова: з минулого в майбутнє. – К., 1998. – С. 189-192.

2. Шевченко Л. Ю. Сучасна українська мова / Л. Ю. Шевченко, В. В. Різун, Ю. В. Лисенко. – К., 2002. – 234 с.

УДК 811.161.2'42

О. О. Петрушенко,

кандидат філологічних наук, доцент

Н. В. Калинюк,

кандидат філологічних наук

(м. Хмельницький)

МЕТАФОРИЗАЦІЯ ТА ЛЕКСИКО-СЕМАНТИЧНЕ РОЗГОРТАННЯ ТЕМПОРАЛЬНОЇ ЛЕКСЕМИ “ДЕНЬ” У МОВІ УКРАЇНСЬКОЇ ПОЕЗІЇ II ПОЛОВИНИ XX СТОЛІТТЯ

Дослідження метафори перебуває у площині традиційних лінгвостилістичних студій і передбачає поєднання семантичного, граматичного та стилістичного аспектів у вивченні цього явища.

У сучасній мовознавчій літературі метафора кваліфікується як “семантичний процес, при якому форма мовної одиниці або оформлення мовної категорії переноситься з одного об’єкта позначення на інший на основі певної подібності між цими об’єктами при відображенні в свідомості мовця” [6, с. 307]. Отже, метафоричні слововживання ґрунтуються на специфічному характері лінгвістичної природи слова, що уможливорює експлікацію імпліцитної аналогії, порівняння менш відомого означуваного із відомим, уже актуалізованим у мовному досвіді. Ці чинники визначають динамічний аспект семантики мовних одиниць (семасіологічний аспект) та умотивовують використання метафори як ефективного засобу вторинної оказіональної номінації (ономасіологічний аспект).

Варто зазначити, що засадничі принципи відповідної теорії сформульовані у працях О. Потебні, В. Виноградова, В. Русанівського, О. Тараненка, С. Єрмоленко, Н. Сологуб, Л. Пустовіт, Л. Ставицької та ін.

Є. Вольф свого часу стверджував, що при аналізі місця денотата у мовній картині світу виявляється оцінність семантики іменника. Отже, з'ясування мовно-естетичної природи темпоральної номінації *день* як репрезентанта категоріального поняття *час* доповнить загальний опис представленої у сучасній українській поезії мовної картини світу.

У сучасній українській лінгвостилістиці ефективним інструментом дослідження й опису конститутивних ознак поетичної мови слугує поняття лексико-семантичного поля. Структурування лексико-семантичного поля дає змогу показати цілісність лексико-тематичних і лексико-асоціативних зв'язків слів між компонентами мови і тексту, простежити семантико-стилістичні зв'язки між лексичними одиницями – назвами концептуальних понять. Природно, отже, що попри наявність інших антропозорієнтованих методик функціонально-семантичного аналізу (пор. поняття концепт, образна парадигма, ключове слово, наскрізний образ, лексична домінанта і т. ін.) лексико-семантичне поле й досі залишається одним із продуктивних методів дослідження мови поезії.

Дослідження мовних одиниць, згрупованих за семантико-тематичною ознакою навколо абстракту “день”, особливостей його образно-естетичного й експресивного розвитку в українській поетичній мові II половини XX століття розглядалося багатьма лінгвістами (О. М. Задорожна, Л. М. Дзиковська, М. В. Цегельська, Л. В. Кравець та ін.), але ще й сьогодні деякі аспекти цієї проблеми залишаються відкритими. Ця обставина слугує вагомим мотиваційним чинником для обґрунтування **актуальності** пропонованої статті.

Метою нашої розвідки є з'ясування механізмів метафоризації темпоральної номінації *день*, реалізованих у словнику української поезії II половини XX століття та комплексному аналізі лексико-семантичної темпоральної номінації “*день*” в аспекті з'ясування лінгвостилістичної значущості її конституентів. Відповідно до мети поставлено такі **завдання**:

- 1) простежити механізми метафоризації та лексико-семантичне розгортання темпоральної номінації “*день*” на матеріалі мови української поезії II половини XX століття;

- 2) розглянути основні структурні та семантичні типи метафор, які відбивають усталені та індивідуально-авторські вектори освоєння й стилістичної реалізації цієї номінації;

3) з'ясувати асоціативно-образний та експресивно-оцінний потенціал темпоральної номінації *день* у словнику української поезії II половини XX століття;

4) описати загальні тенденції та індивідуально-авторські особливості стилістичної адаптації та структурно-семантичної трансформації слів – носіїв темпоральної семантики;

У мові української поезії другої половини XX ст. назва частини доби *день* функціонує як семантично й експресивно навантажена поетична номінація. Її лексико-семантичне розгортання та емоційно-експресивний розвиток відбувається з опертям на пряме лексичне значення “частина доби від сходу до заходу сонця, від ранку до вечора” [7, II, с. 243].

О. В. Кравченко слушно констатує, що *день* був “основною одиницею виміру часу від ранніх етапів розвитку людської культури (і, відповідно, мови)” [4, с. 44]. Відбиття цього мовно-культурного досвіду виразно засвідчують поетичні фрагменти, де абстрактна семантика іменника *день* конкретизується з кількісними модифікаторами – числівниками, займенниками і т. ін., пор.: *Лише три дні* дали мені на збори (І. Гнатюк); *Чотири дні* я обчисляв/ суму/ твого обличчя (Ю. Тарнавський); ... *ось вже стільки днів*/ Ми/ Однокрило летимо (М. Вінграновський); *Кілька днів* ми щастя святкували,/ Воскресіння нашого життя (І. Гнатюк); *На третій день* ставали до кодоли./ І, підкотивши під човни колоди,/ спустили греків знов на тихі води (Л. Костенко).

На думку Л. О. Пустовіт, “слово в його власне номінативному значенні так само має певний смисловий простір, глибину, і від поета, від його мовної майстерності залежить, як цю глибину відкрити” [5, с. 150]. Так, наприклад, в узуальній мові поєднання часономена *день* з прикметниками *сьогоднішній*, *завтрашній*, *вчорашній*, *проминулий*, *осінній* і под. є звичними, вони не зумовлюють нарощення нових семантичних чи оцінних відтінків. Дещо іншим є функціонально-семантичне навантаження відповідних слововживань при їхньому потраплянні до ширшого поетичного контексту: *День мій грядущий, день проминулий і суций*/ Благослови (Б. Олійник); *Любіть травинку і тваринку,/ І сонце завтрашнього дня* (Л. Костенко); *В гірчичнім світлі днів осінніх*/ На літо старша ти ідеши (М. Вінграновський); *Я пливу моя кохана до тебе,/ У ці тихі весняні дні* (В. Голобородько); *Дерево тече по камінцях увесь вересневий день* (В. Голобородько); *Дні серпневі* – сірники короткі

(В. Махно). Позитивну маркованість образу *день* у поданих віршових фрагментах ефективно підтримують дієслова *благословити, любити*, мікрообрази *літо, світло*, епітети *лагідна, чиста*, номінація особи *мати*.

І традиційні, й нові засоби лексико-семантичного вираження значення “час минає” демонструє дієслівна сполучуваність іменника *день*. Так, окрім звичних висловлень *день минає, дні ідуть, спливають: Йдуть зимові дні* (Д. Павличко), поети 60-х рр. активно розвивають нові напрямки дієслівної сполучуваності та стимульовані ними нові семантичні зв'язки: *Розплелись, розсипались, розпались, наче коси, вересневі дні* (Д. Павличко).

Варто зазначити, що на понятійній ознаці “швидкість перебігу часу” оформлюються індивідуально-авторські образи *чвалали дні* – “час іде повільно”: *Чвалали дні повільно, як віки* (Б. Олійник) та *дні мчать, дні мигтіли* – “час минає швидко”: *Дні мчать у непам'ять* (І. Драч); *Мигтіли дні, як п'яти марафонця* (Л. Костенко).

Метафоризувальну функцію щодо номінації *день* виконує також дієслово *народжуватися*. Пор.: *Народиться день із новим неспокоєм* (М. Руденко); ... *соняшники гукають:/ приготувили купіль/ прагнуть шорсткими устами/ щоб день народився* (В. Вовк). Предикативна метафора *день народився* в цьому разі актуалізує значення “день починається”.

Виконане дослідження дає підстави стверджувати, що темпоральна ознака “кінець дня” у мові аналізованої поезії має як динамічно-дієслівний, так і статично-означальний типи текстового вияву. До першого зараховуємо сполуки іменника *день* з дієсловами *гаснути, згасати, чахнути, хилитися, облітати, линяти, в'янути, посіріти*. Вони демонструють видобування з лексичної семантики іменника *день* нових значеннєвих нюансів, відтінків, які конкретизуються в оказіональній сполучуваності: *Гасне день і видно руку сонця* (Д. Павличко); *А день згасав* (Б. Олійник); *Але даремно, мабуть, я чекаю/ Згорає день. Відчинене вікно* (В. Голобородько); *Люди гупали кайлом в оранжеві брили,/ Люди шквально горіли, щоб день не зачах* (І. Драч); *Хилився день* (Б. Олійник); *А дні облітають* (Б. Олійник); *Линяють дні* (Б. Олійник); *День зів'яв і посірів* (І. Світличний).

Акцентуємо увагу на тому, що з опорою на семантику дієслова оформлюються також змістово ускладнені асоціативні комплекси з іменником *день* (*днина*), які увиразнюють динаміку ліричної ситуації:

Осілля днина опуска чоло (Б. Олійник); ... *день до берега припав* (В. Стус); *Кожний день зачинається тяжкою рипучою лядою* (І. Драч); *Зігнувся день, мов золота підкова* (В. Стус). Подані слововживання по-новому розкривають внутрішню форму часономена *день*, розвивають і поглиблюють її.

Варто вказати, що у деяких індивідуально-авторських контекстах темпоральна ознака “кінець дня” оригінально актуалізується при взаємонакладанні, перетині семантики іменника *день* та значеннєво неконтактних із ним в узусі прикметників *обмолочений, скошений, осклілий*. Пор.: *Обмолочений день спочива* (І. Драч); *У присмеркові доброї дібровості пшеничний присмак скошеного дня* (Л. Костенко); *Останнє спинання осклілої днини* (В. Стус). Цілком очевидно, що в цьому разі семантичний центр образотворення зміщується на епітетну ознаку.

Зауважимо, що окрім проілюстрованих, епітетне поле номінації *день* формують ще кілька семантичних типів означень. Їх групуємо за значеннєвотвірною семою “стан погоди”, “тривалість”, “колір”, “психологічне сприйняття”.

Епітети – характеристики стану погоди або ж тривалості часового відрізка *день* – це зазвичай автологічні, безобразні вислови, уміщені до поетичного поетичного тексту: *Думки у неї, наче дні погожі* (Д. Павличко); *Коротшають повільно гожі дні* (К. Москалець); *Рідко, нене, згадую про тебе./ Дні занадто куці та малі* (В. Симоненко). Такі слововживання засвідчують функцію естетизації поетичного тексту, як особливої форми мовної діяльності, у межах якої будь-яке явище мови може стати поетичним [1, с. 11].

Встановлено, що виразнішу конотацію мають художні означення, які відбивають особливості психологічного сприймання часового проміжку *день*: *Тоскний день зими* (Б. Олійник); *Бігла стежка в далеч і губилась./ А мені у безтурботні дні/ Назавжди, навіки полюбились/ Ніжні і замріяні пісні* (В. Симоненко); *Та ж перейду, як пережду,/ холодну мжичку днів оскомних* (І. Калинець); *День був якийсь непевний./ Щось на колах округ бродило/ Незриме, хиже й обережне* (Б. Олійник); *Дивний той день. Безликий./ Ні праведний, ані грішний* (Б. Олійник).

Найширший корпус епітетів, зафіксованих у мові української поезії другої половини ХХ ст. до номінації *день*, формують епітети колірної семантики. Передусім це спектрально близькі, але дистанційовані за змістом колоративи *сірий* та *сивий*.

Семантичний розвиток колірної ознаки *сірий* щодо номінації *день* спирається на кодифіковані у СУМ значення «1. Колір, середній між білий і чорним; барва попелу ... // Неяскравий, тьмянний // *Образно. Безбарвний, однотонний... // 2. Хмарний, похмурий (про погоду, ранок, день і т. ін.) 3. Нічим не примітний, невиразний» [СУМ, I: 261]. Пор.: ... *будні вбогі, сірі* (М. Руденко); *І сірі дні навропемки ідуть* (І. Гнатюк); вторинне оцінне: *Був сірий день. І сірий був сусід./ І сірий стіл, і сірі були двері* (Л. Костенко); ... *я в сірі будні буду бити, як в бубни* (Л. Костенко). Через складні асоціативно-метафоричні перетворення колірна ознака персоніфікується у фольклорному образі *сірі гуси*: *Сірі, сірі, сірі гуси –/ Дні у ряд, мов журавлина тінь* (А. Пашко).

Актуальне значення епітетних характеристик, створених за допомогою прикметника *сивий* (“3. Сірувато-білий, білястий, білуватий // Безбарвний, однотонний, невиразний. // Хмарний, похмурий” [СУМ, II: 264]), адекватно декодується в межах ширшого метафоричного контексту. Пор: *Вже день здавався сивим і безсилим* (В. Симоненко); *А за життя сім сивих днів на тиждні* (Л. Костенко). Отже, епітети *сірий, сивий* є засобом психологізації зображуваного, як і будь-яке колірне відчуття, що “тонко й індивідуально викликає відповідні психологічні імпульси, які реалізуються в найнесподіваніших асоціаціях, емоціях, абстрактних і складних образах” [2, с. 66].

Сполучуваність дистрибута *день, дні* з колірними епітетами *золотий, блакитний, карий* мотивується асоціативною ускладненою образністю: *Затінок, сутінок, день золотий/ Плачуть і моляться білі троянди* (Л. Костенко); *Для днів моїх незгасно золотих* (Д. Павличко); *Тополь блакитних золотисті стріли/ Тримали Сонце над блакитним днем* (І. Драч); ... *нам розтинати дні ці карі/ до серцевини, до зорі* (І. Драч).

Як відомо, епітет є не лише засобом створення або семантичної конкретизації метафори, але й ефективним засобом вираження оцінки. Адже залежно від семантики й оцінності художнього означення дистрибут *день* уходить до контекстів, контрастних за оцінністю, аксіологією. Так, наприклад, на шкалі позитивна-негативна оцінка розташовуються епітетні сполуки *радісний день, дні світлі – дні тяжкі, важкі, тернисті, темні*. Прикметники *радісний, світлий* належать до пласта позитивно маркованої лексики української поетичної мови – це визначає оцінне

звучання їх контекстного оточення: *За чорно-синьою горою, на схилку радісного дня* (Л. Костенко); ... *світлих днів* *шукає пам'ять в'язня* (М. Руденко). Антонімічними до них є контексти, у яких номінація *день* у сполуках з означеннями *тяжкий, важкий, тернистий* передає негативно-оцінний зміст: ... *вірші/ у дні тяжкі серця наші палили* (В. Симоненко); ... *в тернисті наші дні,/ коли терпінь заятріли терцини,/ ми вже були удвох підкошені на пні* (І. Калинець); *Три дні – важкі і темні, як гроби* (І. Гнатюк). На тлі стереотипності слововживань *дні важкі, темні, тернисті* стилістичну вартісність проілюстрованих образів посилюють порівняльний модифікатор *як гроби*, метафоричний мікрообраз *терцини терпінь* тощо.

Прикметники *чужий, непроглядний* актуалізують нові метафоричні нюанси негативної оцінності з тяжінням до аксіологізації цих епітетів: ... *день чужий відвернувся лицем/ і пройшов по душі* (Ю. Коломиєць); ... *всім дано йти без світла/ між кущами непроглядних днів* (Б. Бойчук).

Мотивовані асоціативною ускладненою образністю, оказіональні складні епітети зафіксовані в авторських новостіях І. Драча та В. Стуса: *Дню мій стоболісний, дню чорногрекий* (І. Драч); *О, не з одного, ні, Складаються трудні,/ Такі прагнуці дні./ Один – гнівний, шаблебровий,/ Другий – ніжний, пелюстковий* (І. Драч); *День крутоберегий уклонився спати, ніби шарий віл* (В. Стус). Подані неологічні епітети підтверджують висловлену в працях С. Я. Єрмоленко думку про те, що “письменник за допомогою мовних засобів відображає світ крізь призму своєї діяльності, суспільного та індивідуального досвіду ... Тому виявлення конститuentів індивідуальної художньої творчості сприяє створенню індивідуальних мовних картин світу” [3, с. 306].

Асоціативний ореол слова *день* демонструє стійке змістове співвіднесення цієї частини доби з природною реалією *сонце*. Найпоширеніші стилістичні форми реалізації цього асоціативного зв'язку – епітетні сполуки *сонячний день, осонцена днина*: *Мені над світом райдугою висне/ пружка надія сонячного дня* (І. Гнатюк); *Знайдуться свідки, що блискав,/ брав сонячний день на приціл* (М. Осадчий); *Неосяжна осонцена днина* (В. Стус) та предикативні метафори: *Знову сонце зійшло,/ День прибув* (М. Руденко); *Сонце ... підняло на плечі день* (Л. Костенко).

Зазначимо, що автори розбудовують асоціативний ланцюжок *день – сонце*, нарощуючи його такими поширювачами, як:

– *спека: Спекотний день* щодень вичавлює з дерев [ефір] (І. Драч); *Пекучий день*, лісів солодка млява,/ смага стежок, сонливиці левад (Л. Костенко); *Гарячка дня спалила спекотою* землю (Б. Бойчук);

– *вогонь: День спалахнув, обвуглився, погас* (Л. Костенко); *... полум'ям хлюпає день,/ бризка вогнем і вітрами* (І. Калинець); *Зайнявся день і хижо палахкоче/ по чорних роздоріжжях і вітрах* (В. Стус); *Він дні свої для нив будущини спалив дотла* (Д. Павличко); *Дні ... протяті шапами вогнів* (І. Драч).

Виконане дослідження дає підстави стверджувати, що традиційно продуктивний напрямок метафоризації темпоральних понять – це репрезентація номінованих ними часових відрізків через запахові та звукові образи. Група одоративних мовно-естетичних трансформацій номінації *день* – кількісно нечисельна: *І днина гріється благоухання/ над ватрами софійських злотних бань* (Д. Павличко); *День ледь фіалками запах* (І. Драч). Натомість образи звукового наповнення мають різні типи семантико-граматичного оформлення. Так, наприклад, формування розгорнутих, багаточленних асоціативно-образних рядів, що виникли на ґрунті асоціативності понять *час* – звук, засвідчують контексти, в яких часономен *день* утворює:

– генітивну метафору з іменником *грім*: *У громі дня* (Л. Костенко);

– предикативні метафори з дієсловами *ляцати*, *дзвеніти*, *трубіти*: *... лящали дні пташиною в верховітті* (В. Вовк); *день дзвенить, мов арфа* (І. Світличний); *Коли затрубить день* (Д. Павличко); *День озветься грізною трубою* (Д. Павличко);

Встановлено, що опредметнення абстрактної часової семантики зазвичай відбувається в структурах генітивної метафори через контекстне поєднання іменника *день* із компонентами лексико-тематичних груп:

– “побутовизми”: *В кишенях дня, залатаних терпінням,/ я кулаки до смерті донесу* (Л. Костенко); *... перебираю в пальцях/ фальшиві монети днів* (Ю. Тарнавський); *В дубову скриню споминів складала/ на кладці випрану білизну днів* (Б. Бойчук); *Чи жалко вам за мокрою білизною днів* (Ю. Тарнавський);

– “соматизми”: *І миготить,/ як ошелешене, більмисте око дня* (В. Стус); *Вростати цупко в сухожилля днів* (І. Світличний).

– “назви одягу”: *Під матовим шалем дня/ розчесані хмари ... повисли* (Ю. Коломиєць).

Асоціативність часового проміжку *день* із рослиною чи частиною рослини виражається через їх ситуативне ототожнення:

– у предикативних метафорах: *... дні ростуть між тобою і мною* (Ю. Тарнавський);

– у структурах порівняння: *Синіє день, як пізні капуста* (Л. Костенко); *Та щоб росли дубами дні,/ Не рюмсали, мов верби* (М. Осадчий); *... божий день хилить голову/ соняшником до заходу* (В. Вовк); *Із дна на дзитах світла – стовбур/ дня іде* (Е. Андієвська).

Виразну національну маркованість відзначаємо в зафіксованих у мовостиліях В. Вовк та Б. Бойчука порівняннях, що розгортають лексико-асоціативні ряди *день – соняшник*, *день – коноплі*: *Схилився день до заходу, як соняшник* (В. Вовк); *Дні для мене довгі, мов коноплі* (Б. Бойчук).

Мовно-естетичний розвиток часономена *день* у поетичних текстах другої половини ХХ ст. продуктивно забезпечує семантична модель персоніфікації, що передбачає “перенесення ознак і властивостей людини, істоти на неживі предмети, явища та абстрактні поняття” [8, с. 124]. Залежно від типу метафоризації ознаки, розмежовуємо перенесення зооморфного та антропоморфного характеру.

Варто зазначити, що зооморфна метафоризація частини доби *день* реалізується в структурах:

– епітетних: *День золоторогий/ по надрах сколовся* (В. Стус); *Чотирикрилий день відмайоріє* (В. Стус);

– метафоричних: *... розправив крила, розігрівся день* (І. Драч); *... дні волочать тіло, прив'язане хвостами, поволі по дорогах* (Ю. Тарнавський); *Вмостився день на сідалі* (Б. Олійник);

– порівняльних: *Зимовий день стоїть, як білий віл, і лоскотно мені обличчя лише* (Д. Павличко); *Мої дні/ Розбігаються/ як вівці без пастиря* (В. Вовк); *День вийшов білою чайкою* (В. Вовк); *О дні мої – роями бджіл/ гуділи смертно і медяно* (В. Стус);

Антропоморфізація частини доби *день* здійснюється за рахунок текстової репрезентації абстрактної часової семантики через притаманні людині ознаки:

– зовнішності: *Син білявого дня і чорнявої ночі* (Л. Костенко); *Кульгавий день/ увійде в темінь* (В. Стус); *Холодні кульбаби кинутих осель/ Туляться до щік напівчорного – напівбілого дня* (В. Голобородько); *... серед гладких днів/ із синіми щоками* (Ю. Тарнавський);

– фізичного стану: *Вже день закрив утомлені повіки* (Б. Бойчук);

– рис характеру або емоційно-психологічного стану: *Дні полохливі і невтішні, і лаконічні, точні дні/, І дні, мов глечики з Опішні...* (І. Драч); *Дню мій неситий!/ Як мені в раю пекла твої болять* (І. Драч); *... раптом у гаморі магазиннім/ все спалахнуло, аж день злякався* (І. Драч);

– інтелектуальні, фізіологічні властивості та фізичні дії людини: *День ... гляне по криївках/ і заважається* (В. Стус); *День жорстоко сміється* (Б. Олійник); *... дні ідуть довгими рядами,/ положивши один одному руки на плече* (Ю. Тарнавський).

Виконане дослідження дає підстави констатувати активність назви частини доби “день” як одиниці українського поетичного словника другої половини ХХ ст. Асоціативно-образний та експресивно-оцінний потенціал, які повноцінно реалізує ця номінація в досліджуваних текстах, інтенсивне розширення традиційної лексичної сполучуваності, нарощення нових типів контекстуальних зв’язків підтверджують вибудовування самостійного мініпарадигматичного комплексу, який у контексті аналізу ЛСП “час” кваліфікуємо як лексико-семантичне мікрополе.

Типи й способи осмислення авторами часового відтинку *день* у мовно-поетичній традиції означуваного періоду актуалізуються в регулярно відтворюваних асоціативних співвіднесеннях *день – сонце*, *день – звук*, *день – запах*, *день – людина*, *день – істота* і под. На текстовому рівні вони вербалізуються в традиційних епітетних, метафоричних, порівняльних структурах.

Список використаних джерел та літератури:

1. Виноградов В. В. Об омонимии и смежных с ней явлениях / В. В. Виноградов // Исследования по русской грамматике. – М., 1975. – С. 295-312.

2. Донецких Л. И. Реализация эстетических возможностей имен прилагательных в тексте художественных произведений / Л. И. Донецких. – К. : Штиница, 1980. – 160 с.

3. Єрмоленко С. Я. Нариси з української словесності: стилістика та культура мови / С. Я. Єрмоленко – К. : Довіра, 1999. – 431 с.

4. Кравченко А. В. Когнитивные структуры пространства и времени в естественном языке / А. В. Кравченко // Известия РАН. – 1996. – Т. 55. – С. 38-7. – (Сер. литературы и языка).

5. Пустовіт Л. О. Словник української поезії другої половини ХХ ст. : монографія / Л. О. Пустовіт. – К. : Рідна мова, 2009. – 243 с.

6. Русанівський В. М. Українська мова. Енциклопедія / [редкол.: В. М. Русанівський, О. О. Тараненко]. – К. : Укр. енцикл., 2000. – 752 с.

7. Словник української мови : в 11 т. – К. : Наук. думка, 1970. – 1980 с.

8. Толстая С. М. К соотношению христианского и народного календаря у славян: счет и оценка дней недели / С. М. Толстая // Языки культуры и проблемы переводимости. – М. : Наука, 1987. – С. 154-168.

Список скорочень:

СУМ Словник української мови : в 11 т. – К. : Наук. думка, 1970. – 1980 с.

О. В. Рибчинська,
аспірант
(м. Хмельницький)

ПОБУТУВАННЯ МІСЬКОГО СЛЕНГУ СЕРЕД МОВЦІВ СІЛЬСЬКОГО СЕРЕДОВИЩА

В останні роки помітно зростає інтерес дослідників до феномена “середовище”. У найширшому сенсі під “середовищем” розуміють сукупність умов існування людини та суспільства. Так, А. Капська визначає соціальне середовище як сукупність соціальних умов життєдіяльності людини (сфери суспільного життя, соціальні інститути, соціальні групи), що впливають на формування її свідомості та поведінки. Ми також погоджуємося з визначенням М. Лукашевича, А. Мудрика, О. Сухомлинського, В. Шадрикова про соціальне середовище як чинник соціально-виховного впливу на особистість, що формується.

Аналіз різних точок зору з проблеми змісту соціокультурного середовища (Е. Дюргейм, Д. Зіглер, А. Леонтьєв, П. Сорокін, Л. Хелл,) дає можливість зробити висновок про те, що в науковців немає єдиної думки на структуру соціокультурного середовища. Але, все ж таки, більшість з них доходить до висновку про виокремлення мікро-, макро-, мезо-, екосистем як складових у змісті соціокультурного середовища.

Соціокультурне середовище повинно бути, з одного боку, представлене відносинами, цінностями, символами, предметами, а з іншого боку, містити в собі культурні норми життєдіяльності співтовариства, традицій, прийнятих співтовариством, правил, зразків поведінки, що найчастіше реалізується на рівні спілкування.

Отже, за своїм змістом соціокультурне середовище – це результати (продукти) матеріальної та духовної діяльності багатьох поколінь, загальнолюдські норми та цінності, здобутки культури та мистецтва. Усі складові соціокультурного середовища, безперечно, мають вплив на психічне вдосконалення людини, проте міра ефективності такого впливу неоднакова.

Для визначення розбіжностей між міським та сільським середовищем, варто розглянути їх порівняльну характеристику. Результати вивчення особливостей двох протилежних соціокультурних систем представлено у таблиці 1.

Таблиця 1

Ознаки	Міське середовище	Сільське середовище
Спосіб життя	урбанізований, динамічний; різноманіття стилів життя, культурних стереотипів, ціннісних орієнтацій	неквапливий, зберігає елементи природовідповідності
Культура	модернізована	Традиційна
Умови праці	нестабільність соціального статусу, велика соціальна мобільність	більш важкі, підпорядковані ритмам та циклам року; невеликі можливості трудової мобільності
Умови побуту	більш комфортні	злитість побуту та праці, трудомісткість
Норми поведінки	слабкий соціальний контроль, значна роль	соціальний контроль поведінки; неможливість

	самоконтролю, інтенсивне позасімейне спілкування	анонімного існування
Форми спілкування	наявність різноманітних соціальних зв'язків, переваження анонімних, ділових, короткочасних, поверхневих контактів; слаборозвинені, функціонально зумовлені сусідські зв'язки	відкритість спілкування, елементи традиційної сусідської общини, стабільний склад мешканців, тісні родинні та сусідські зв'язки; небагаточисельність контактів
Наявність культурних установ	осередок матеріальної та духовної культури	відсутність культурних установ, окрім будинків культури

О. Яницький наголошував, що “функція міського середовища полягає у формуванні і селекції найбільш раціональних і найефективніших форм спілкування; у виконанні ролі каналу масової комунікації, що кристалізує і розповсюджує норми міського життя; у накопиченні спеціальної і загальнокультурної інформації при посередництві поміж їхніми потоками”.

Найважливішою ознакою міського соціуму, за Л. Коганом, є мобільність, яка стимулює потреби в інтенсифікації та розмаїтті спілкування, у відновленні професійної і загальнокультурної інформації. Міський спосіб життя відзначений підвищенням ролі соціально-професійного спілкування, взаємного культурного збагачення індивідів і груп, що викликає тенденцію до диференціації останніх на кшталт інтересу, спільності виду. Відбувається взаємопроникнення сімейної і позасімейної, професійної і загальнокультурної сфер життя.

Слід зазначити відмінності в особливостях культурного простору сільського та міського середовища. Побут мешканців села набагато гірше влаштований предметами культурного вжитку у порівнянні із міськими мешканцями.

Наявність центрів культури, закладів дозвілля в місцевості, де проживає людина, створюють передумови для залучення до участі у культурі, сприяють повноцінному і насиченому спілкуванню, відпочинку, проведенню дозвілля. На реальну поведінку індивіда впливає й обізнаність про наявність закладів дозвілля; рівень обізнаності вищий серед людей з вищим рівнем освіти, вищою

самооцінкою матеріального стану сім'ї, попереднім досвідом відвідування таких закладів.

Міське середовище надає широкі можливості вибору закладів дозвілля, побуту та культури. Найпоширенішими з них є парки культури та відпочинку, атракціони, кафе та ресторани, розважальні клуби та дискотеки, театри та музеї, бібліотеки, галереї, церковні споруди. Міські мешканці відмічають наявність кінотеатрів (відбувається відновлення в містах мережі кінотеатрів із сучасним обладнанням), тоді як жителі села практично полишені можливості залучення до досягнень кінематографу. Інтенсивними темпами проходить в містах і розгортання таких комерційних центрів дозвілля, як казино, нічні клуби, інтернет-кафе, комп'ютерні центри, боулінг-клуби. У сільській місцевості ці заклади практично відсутні.

Сучасне місто надає своїм мешканцям й переваги економічного та соціального характеру, а саме:

- наявність місць роботи та можливість зміни роботи;
- забезпечення висококваліфікованої медичної допомоги;
- можливість створювати кращі житлові та соціально-побутові умови життя;
- анонімність соціальних відносин, що сприяє створенню власного кола спілкування;
- розвиток міжнародної та регіональної культури.

Але, незважаючи на переваги міського життя, міське середовище для людей є штучним і відірваним від природного, того, у якому тисячоліттями проходило їхнє життя.

На противагу міському середовищу, специфіка сільського соціального середовища зумовлена, перш за все, самим сільським способом життя, умовами праці, побуту дозвілля, характером та спрямованістю виробництва. Його типовими рисами також є обізнаність про всіх мешканців селища, однорідність поглядів, інтересів, цінностей.

У цілому, сучасні селища зберігають багато традиційних рис сільського способу життя. Як зазначає А. Мудрик, ритм життя на селі розмірений, неквапливий, зберігає елементи природовідповідності. Відсутність великих соціальних та культурних відмінностей серед мешканців роблять спілкування відкритим, більш тісним та охоплює всі боки життя.

Отже, загалом, особливості соціокультурного середовища села проявляються: у способі життя, сезонності та циклічності

виробництва; специфіці умов праці, побуту; нормах поведінки та формах спілкування жителів села; наявності і можливостях культурних і освітніх установ.

Таким чином, міське середовище за більшістю своїх характеристик має якісні відмінності від сільського середовища та певним чином впливає на людину. Наслідками впливу сукупності факторів міського середовища на суб'єкт стає поява нового поведінкового комплексу, що з'являється на когнітивному, конативному та афективному рівнях, що є характерною особливістю міського мешканця. Новий соціальний статус колишнього сільського мешканця стає причиною виникнення нових форм і способів поведінки та нових соціокультурних зразків.

З точки зору соціальної педагогіки, науковці все далі частіше розглядають соціальне середовище в контексті розв'язання проблем соціалізації та адаптації молоді. Мінливість сучасного світу, соціокультурні трансформації, що відбуваються у теперішній час в суспільстві, вимагають наявності у сучасної молоді високого рівня соціальної адаптації, який надасть їм можливість нормального входження у суспільство та забезпечить розвиток особистості. А це найефективніше здійснюється в процесі мовлення.

Виразним виявом рефлексів суспільної перебудови початку 90-тих років у мовленні став “жаргонний вибух”, тобто перехід жаргонних елементів у комунікативний простір різносоціальних прошарків етносоціуму. Результати широкої інтеграції жаргону в загальнонародну комунікацію спричинили жаргонізацію мовлення, зміну базового компонента розмовної стихії й позначилися в мовознавстві терміном “жаргонізована розмовна мова”.

На поверхні мовленнєвих інновацій сьогодення – проблема розширеного вживання жаргонного лексику. Жаргонологія – порівняно нова галузь лінгвістики, яка зосереджується на вивченні жаргонних субкодів, що формуються в малих соціальних групах, згодом інтегруються в ширші людські спільноти, в результаті чого стають органічними в системі кожної розвиненої національної мови. Об'єктом вивчення цієї науки є соціальні діалекти – арго, жаргон, сленг.

Перехід жаргонних елементів у розмовне мовлення жителів міст, а згодом і сіл модифікує й розширює структурні компоненти мовного побуту різних населених пунктів. Якщо для 70–80-тих років характерний поділ міської мови на літературну (кодифіковану

літературну мову й розмовне літературне мовлення) та просторіччя, то з 90-тих років увагу дослідників зосереджено на жаргонному субстраті [3, с. 140].

Представлення систематичної методології для вивчення соціальних діалектів міських варіантів мови й великомасштабні соціолінгвістичні огляди міських співтовариств були започатковані американським соціолінгвістом В. Лабовим і лягли в основу вивчення мови міст американськими лінгвістами. Системне вивчення урбаністичних форм комунікації активно проводиться польськими вченими.

Уперше сам термін “slang” був зафіксований у 1750 році зі значенням “мова вулиці”. І дійсно, жива мова залишається динамічною системою, яка постійно живе і розвивається. Сленг є активним постачальником слів розмовного використання і носить, в першу чергу, урбаністичне забарвлення. Мова сучасного міста – це складна лінгвістична система, яка розподіляється за ознаками віку, території та соціально-груповій. Поділяючи лексичний шар сленгу на дві групи – сленг загальний і сленг спеціальний, можемо визначити, що сленг загальний є загальновживаним і зрозумілим для носіїв мови. Спеціальний сленг використовується у вузькій сфері та пов’язаний із різними професійними і соціальними групами. Але слід зазначити, що обидві групи є потужним джерелом активного збагачення лексичного складу розмовної мови.

Проблема сленгу в урбаністичних формах комунікації порівняно недавно стала об’єктом наукових зацікавлень українських дослідників, хоч теоретичні проблеми вивчення міського сленгу на українському мовному ґрунті вперше були порушені Ю. Шевельовим у 1931 році. Сьогодні на загальних особливостях сленгу в системі розмовної мови міста акцентують увагу Л. Масенко, Л. Ставицька, Н. Шовгун та ін., мові обласних центрів України, зокрема її сленговій репрезентації, присвячено праці В. Демченка, С. Мартос, Є. Степанова. Сленг міста в сільському середовищі ще не був предметом спеціального соціолінгвістичного дослідження. Крім того, у сучасній лінгвістиці бракує чіткого термінологічного окреслення міського сленгу, визначення його місця серед інших соціальних діалектів національної мови [3, с. 145].

Перші дослідження в галузі української жаргонології належать О. Горбачу. Вчений не приділяв спеціальної уваги вивченню міського сленгу, проте представив і семантично інтерпретував молодіжні

соціолекти 30-х років XX ст., які побутували в Харкові, Одесі, Полтаві, Чернігові, Донецьку, Львові, Тернополі, Дрогобичі, Ужгороді, Чернівцях.

Саме за мовним простором міста закріплений в якості розмовного компонента сленг, який здійснює певні функції мовлення: оцінну, пейоративну, експресивну, евфемістичну тощо. Особливо цікавою для дослідження є молодіжна лексика, яка в мовознавстві існує під англomовною категорією сленг (slang).

Щодо визначення безпосередньо поняття “сленг” існує багато досить суперечливих підходів та дефініцій. Єдиного визначення поданого поняття не існує і досі, оскільки спроби розмежувати сленг і загальноновживану лексику або сленг і нецензурну мову не дали точних результатів. Мовознавці, які студіювали питання вивчення сленгу, так і не дійшли єдиного висновку щодо визначення терміну. Так, Т. Нікітіна ототожнює поняття “сленг” та “жаргон”, так само дефініціює це поняття новітній словник іншомовних слів та виразів:

1. “Те ж, що й жаргон”.

2. “Сукупність жаргонізмів, які утворюють прошарок розмовної лексики, що відображає фамільярне, іноді гумористичне ставлення до предмета мовлення”. До жаргонної лексики відносить сленг також і Л. Ставицька.

Ю. Шевельов, аналізуючи стан розвитку української мови в період першої половини XX століття, приділяє велику увагу ролі сленгу у розвитку мови та зазначає, що недостатня розвиненість міського сленгу свідчить про можливий занепад сучасної української мови: “...міський сленг належить до найактивніших прошарків сучасних мов і має найвищі шанси вижити ...брак цього шару в сучасній мові ставить під сумнів майбутнє цієї мови. ...міський сленг націлений у майбуття мови...”. На думку Шевельова, нормалізацію, якої зазнала українська мова у XX столітті, опосередковано можна спроектувати на орієнтацію в мовному просторі саме в аспекті соціокультурного статусу мовної норми. Мовна орієнтація на звичне стала способом соціальної орієнтації особистості, що породило, в свою чергу, певну примітивізацію поведінки [7, с. 220].

Місто як конгломерат мовних особливостей було предметом лінгвістичного вивчення ще на початку 20-тих років минулого століття. Протягом 20–90-тих років XX ст. у центрі уваги були питання: діалектного вияву в зіставному зрізі “мова міста” – “мова села”; мова міста як явища, що посідає проміжне місце між

літературною мовою та селянським діалектом; розмовної літературної мови. У цей час розроблено основні напрями досліджень мови міста – соціологічний, регіональний, комунікативно-прагматичний та культурологічний. Проаналізувавши наукові розвідки з цієї галузі лінгвістичної науки, ми виокремили й схарактеризували чотири етапи вивчення мови міста (20-ті; 60-ті; 70–80-ті та від 90-тих років і до наших днів). Останній етап виділяється системним підходом до вивчення мови міста, акцентуванням уваги на соціальній диференціації національної мови.

Оскільки сленг у більшості своїй утворюється та вживається в місті, носіями його можна вважати міських жителів віку від 14 до 28 років. Саме молодіжний сленг відбиває ті реалії та особливості світобачення молоді, які відрізняються від інших носіїв національної мови. Факторами, що впливають на виокремлення молодіжного сленгу серед підсистем, є: соціальне оточення і коло спілкування молоді, відмінність поля інтересів молоді від старшого покоління, відмінність в поглядах на життя тощо, соціальне коло діяльності (навчання, спільні інтереси). Таким чином, утворюється певна мовно-культурна спільнота, яка характеризується своїми особливостями. Оскільки молодіжний сленг є атрибутом молодіжної культури, то він разом з реаліями цієї культури засвоюється у процесі соціалізації.

Яким же чином переплітаються сільське середовище та міський жаргон? Звичайно ж, першим фактором впливу є молодь, котра виїжджаючи з села до міста, наче губка, вбирає всі нові слова і мимоволі використовує їх у своєму мовленні. І ті мовці, котрі проживають постійно у селі, спілкуючись із носіями міського сленгу, запозичують у них нові слова. Провівши дослідження, ми дійшли висновку, що мешканці села не постійно використовують у своєму мовленні міський сленг, а виключно тоді, коли проектують своє мовлення на певного реципієнта.

На основі опитувань, проведених у Хмельницькій області, зокрема у селах Клинове та Лісоводи Городоцького району, та Грим'ячці Вінківського, дійшли висновку, що представники жіночої та чоловічої груп мовців по-різному використовують міський жаргон. Окрім того, на використання жаргонізмів впливає вік мовця.

У результаті аналізу матеріалу виділено такі групи міського сленгу “Назви людини”, “Назви частин людського тіла”, “Назви предметів та явищ”, “Назви дій”, “Назви оцінок”. Кожна з цих груп поділяється на декілька структурних компонентів. Так, група “Назва

людини” вміщує такі лексико-семантичні групи (ЛСГ): “Назви людини за статтю”, “Назви людини за візуальними ознаками”, “Назви людини за інтелектуальними здібностями” та ін. Подальший аналіз здійснено в межах окремої ЛСГ.

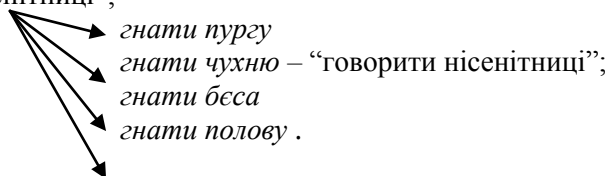
Як приклад, розглянемо ЛСГ “Назви людини за інтелектуальними здібностями”: *зубрілка, заучка* (зафіксовані в словниках), *мудрак, мудрагелик, вумний* – “розумна людина”; *відморожений, лох, даун, туман, тормоз, чайник, мороз, тупорилий* (зафіксовані в словниках), *плуг, турок, тупак, итахнутий, заорений, пес, тейбл, банік, додік, обезбашений, вальтанутий, иизанутий, тронутий, дуб-дерево, чайник, шаріков, качаловська, мантелєпа, дурепа, ручнік, догон, фонарь, немичащий, вівця, лопушенція, слон фуфляний* – “нерозумна людина”. Такий підхід до розгляду матеріалу використано при формуванні інших груп сленгу міст Хмельницького, Тернополя і частково Вінниці, які безпосередньо впливають на мовлення сільської спільноти.

На рівні сленгового мовлення явище переплетення сільської спільноти та міського сленгу характеризується особливою активністю. Так, наприклад, якщо до слова “чоловік” мешканці села не добирають різноманітних синонімів то у міському слензі знаходимо більше 30 компонентів: *мужик, мужчинка, мен, чувак, пацан, паца, пацик, ціп, тіп, фуцан, итемп, итріх, фраєр, фацет, итуцєр, дяфік, чмо, поц, бик, лось, лось сохатий, редиска, дермантин, петух гамбурзький, жмурік, козел, мудак, муділа, чморік, піжон*.

Звичайно ж, вважати всі ці слова абсолютними синонімами не можна, бо конотативний компонент у них виявлений різною мірою.

Частину синонімічних рядів (21 позицію) утворюють одиниці, які є фонетичними чи словотвірними варіантами сленгізму: “мама” – *мамулька / мамульгенція*; “мама” – *ма / мася*; “дитина” – *кіндереня / кіндеренятко* та ін.

Наприклад *гнати химери* → *гнати дурку* → *дурку пороти* – “говорити нісенітниці”;

Варто відзначити існування суто або переважно “чоловічих” тематичних груп: автомобілі і все, що з ними пов’язано (*кенгурятник* – “чохол на запасне колесо”; *кляпа* – “педаль гальма”; *титани* – “диски з алюмінію”); бійка (*зафутболити* – “ударити ногою”; *дати одесу* / *получити одесу* – “ударити чи отримати удар лобом у ніс”; *пописати, покрамсати* – “ударити кілька разів ножем”); жінки, зокрема, побутування номінацій на позначення жінки легкої поведінки (*амора, бікса, гейша, курва, лярва, подушка, трирубльовка, шмаль, шмара*) та жінки похилого віку (*вішалка, стара вішалка, пательня, стара пательня, шкапа, кляча*). Натомість існування тематичних груп, які б відображали інтереси чи захоплення жінок, не зафіксовано.

У кожній тематичній групі сленг-лексики виділяється певна кількість слів, які використовують і жінки, і чоловіки. Їх можна вважати “загальноживаними” сленгізмами – це найвідоміші та найпоширеніші слова. Доповнення цієї групи синонімами відбувається в основному в чоловічому мовленні.

Таким чином, чоловіки та жінки, а також молодь, які працюють або навчаються у місті, а живуть у селі використовують у своєму мовленні певні міські сленгінізми. І ті реципієнти, котрі прагнуть виділити себе за допомогою певних слів, використовують їх.

В результаті опитування з’ясувалось, що чоловіче мовлення характеризується більшою кількістю сленг-одиниць і на рівні пасивного сприйняття, розуміння, і на рівні використання. Синонімічні ряди чоловічого мовлення значно ширші. Наприклад, на позначення “голови” як частини людського тіла чоловіки активно використовують такі лексеми, як: *чан, пачка, чапуліно, чайник, кабіна, лобешня, диня, башка, бошка, башня, мазак, скварешня, гарбуз, каністра, бабега, колчан, лампочка*; натомість жінки часто вживають тільки лексему *башка*, рідше – *чайник, кабіна, каністра, лобешня, башня*.

Чоловіки часто дозволяють собі переривати співрозмовника виразами *хорош тріпатися, хорош розказувати*, а закінчувати суперечки використанням окличних синонімів до дієслова “іти”: *греби звідси, дьоргай звідси, тусуйся звідси, зарийся, ваняй, вимітайся, сплюнься*.

Спонування до дії в жінок пом’якшується заміною форм наказового способу умовним або відсутністю окличної інтонації при використанні наказового способу.

Щодо вживання сленг-одиниць залежно від віку, то варто зауважити, що на сьогодні, на жаль, не існує єдиної загальноприйнятої класифікації вікових періодів розвитку людини в жодній науковій дисципліні.

В результаті проведеного дослідження можна виокремити п'ять вікових груп (9–14 років; 15–25 років; 26–40 років; 41–55 (60) років; після 60-ти років).

Проаналізувавши віковий параметр мовлення, встановили відсоток знаних та використовуваних лексем для кожної вікової групи: від 9 до 14 років – знають до 49%, вживають до 30%; від 15 до 25 років – знають до 92%, вживають до 80%; від 26 до 40 років – знають до 70%, вживають до 60%; від 41 до 55 (60) років – знають до 60%, вживають до 40%; після 60-ти років – знають до 18%, вживають до 10%. Як свідчать результати експерименту, сленгове мовлення притаманне всім вищезазначеним групам, проте найбільшу їх кількість використовують представники вікової категорії від 14–25 років. Найменшу кількість сленгових одиниць використовує вікова категорія осіб після 60-ти років. Це зумовлено, насамперед, відсутністю тривалих та тісних контактів із колективом й фактором “мовної втоми”.

Отже, дослідження показали, що міський сленг у сільському середовищі присутній, окрім того опитування довело, що використання сленгу у своєму мовленні притаманне майже усім мовцям. Проте, варто зазначити, що є невеликий відсоток респондентів, корі не є прихильниками сленгу, але на фоні основної маси вони губляться. І головною причиною цього є масова культура, яка заповонила соціокультурний простір сьогодення.

Список використаних джерел та літератури:

1. Берегівська О. М. Молодіжний сленг: формування та функціонування / О. М. Берегівська // Пит. Мовознавство. – М. : Наука, 1996. – 33 с.
2. Горбач О. Т. Українське апро / О. Т. Горбач. – Львів : Ін-т ім. Крип'якевича НАН України, 2006. – С. 231.
3. Капська А. Й. Соціальна робота: деякі аспекти роботи з дітьми та молоддю : Навч.-метод. посіб. / А. Й Капська. – К. : УДЦССМ, 2001. – С. 220.
4. Масенко Л. Т. Мова і суспільство: Постколоніальний вимір / Л. Т. Масенко. – К. : Вид. дім “КМ Академія”, 2004. – С. 85.

5. Миколенко Т. М. Гендерна специфіка сленгового мовлення / Т. М. Миколенко // Наукові записки Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка: Зб. наук. пр. Серія: Мовознавство. – Тернопіль : Вид-во ТНПУ, 2004. – Вип. 1 (11). – С. 145-149.

6. Миколенко Т. М. “Криміналізація” духу і мови (вплив аргю на розмовно-побутове мовлення) / Т. М. Миколенко // Лексико-граматичні інновації в сучасних слов'янських мовах : Матер. Всеукр. наук. конф. / Уклад. та наук. ред. Т. С. Пристайко. – Дніпропетровськ : ПБП “Економіка”, 2003. – С. 31-33.

7. Миколенко Т. М. Механізм формування сленгу / Т. М. Миколенко // Наук. записки Терноп. держ. пед. ун-ту імені Володимира Гнатюка : Зб. наук. пр. Серія: Мовознавство. – Тернопіль: Вид-во ТНПУ, 2004. – Вип. 2 (12). – С. 140-148.

8. Миколенко Т. М. Назви міських об'єктів у розмовному мовленні тернополян / Т. М. Миколенко // Наук. записки Терноп. держ. пед. ун-ту імені Володимира Гнатюка : Зб. наук. пр. Серія: Мовознавство. – Тернопіль: Вид-во ТДПУ, 2003. – Вип. 1. – С. 132-135.

9. Миколенко Т. М. Номінація осіб у мовленні жителів міста Тернополя / Т. М. Миколенко // Вісник Дніпропетров. нац. ун-ту : Зб. наук. пр. Серія: Мовознавство. – Дніпропетровськ: Вид-во ДНУ, 2003. – Вип. – С. 170-174.

10. Миколенко Т. М. “ЧЕРМЕТ” ЧИ “ЛІМУЗИН” (назви автомобілів у мовленні тернопільців) / Т. М. Миколенко // Матер. Міжнар. наук.-практ. конф. “Україна наукова’ 2003”. Серія: Філологія. – Дніпропетровськ: Наука і освіта, 2003. – Т. 9. – С. 44-46.

11. Ставицька Л. О. Український жаргон. Словник / Л. О. Ставицька. – Київ : Критика, 2005. – С. 121-123.

12. Сухомлинський В. О. Вибрані твори: в 5-ти т. // В. О. Сухомлинський. – К. : Вид-во „Рад. школа”, 1977. – Т. 5. – С. 638.

13. Харченко С. Я. Соціалізація дітей та молоді в процесі соціально-педагогічної діяльності: теорія і практика: монографія / С. Я. Харченко. – Луганськ: Альма-матер, 2006. – 320 с.

14. Шевельов Ю. В. Нарис сучасної української літературної мови та інші лінгвістичні студії / Ю. В. Шевельов. – К. : Темпора, 2012. – С. 323.

15. Шовгун Н. О. Взаємодія компонентів білінгвізму в мовленнєвій діяльності малих соціальних груп / Н. О. Шовгун // Державність української мови і мовний досвід країн світу: Матер. міжнар. конф. – Київ, 2000. – С. 25-26.

А. М. Трембіцький,
кандидат історичних наук
(м. Хмельницький)

**ПОДОЛЯНКА ЛЮДВІКА СІВІЦЬКА (ЗОСЬКИ ВЕРАС) –
ЗНАНА БІЛОРУСЬКА ПИСЬМЕННИЦЯ, ГРОМАДСЬКА
ДІЯЧКА, ВИДАВЕЦЬ І ПУБЛІЦИСТ
(ДО 125-РІЧЧЯ З ДНЯ НАРОДЖЕННЯ)**

Чимало уродженців Поділля прославили свої імена в інших країнах. Серед них і знана білоруська письменниця, громадська діячка, видавець і публіцист, член Спілки письменників Білорусі Людвіка Антонівна Сівіцька (*псевдоніми: Зоська Верас, А. Войцікава, Шара Пташка, Мірко*). В своїй “аўтабіяграфіі” (*автобіографії – авт.*) вона пише, що “раділася я 30 верасья (*вересня – авт.*) 1892 году ў мястэчку Мяджыбаж паміж двума Бугамі-рэкамі, Падольскай губэрні Лятычаўскага павету (*нині – містечко Меджибіж, Летичівський район, Хмельницька область*)”, “у сям’і вайсковага”. Її батько, офіцер царської армії Антон Сівіцький, уродженець м. Гродно, проходив службу в містечку, де стояв військовий гарнізон. А “маці, Мілія з Садоўскіх, з Сакольскага павету, дзе яе бацькі мелі невялікі фальварак Альхоўнікі”. Сім’я Сівіцьких була сполонізована, вдома говорили на польській мові, проте з місцевими жителями розмовляли на українській або ж білоруській мовах [1].

Дитячі роки Людвіки пройшли в Меджибожі, а також, як пише вона “кожнае лета я з маткай праводзіла ў Сакольшчыне, наведваючы часта і дзядоў у Гродне”. Великий вплив на формування світогляду Людвіки мав її батько, що вважав себе литвином, тобто громадянином Великого князівства Литовського. Він часто ходив із своєю дочкою на прогулянки по Меджибожу, а потім просив дівчинку описати свої враження. Маючи лише 9-10 років, Людвіка вже писала “апавяданьні і вершы... наіўныя,

дзяцінныя”. У 10 років познайомилася з поезією А. Міцкевича та У. Саркомляй, яку дуже любив її батько [1; 2].

Початкову, в т. ч. й музичну, освіту отримала від батьків. В 1904 р. вступила в “Частное коммерческое училище Людмилы Николаевны Володкевич” (Київ). Це була в ті часи сама прогресивна школа з багатьма різними гуртками, великою бібліотекою з книгами на різних мовах, добре обладнаними кабінетами фізики, хімії та біології, фотолaboratorією. У школі обов’язково вивчали німецьку, французьку, російську, а факультативно – “ангельську” (єврейську – авт.) і польську мови. Під час навчання в школі вона зацікавилася літературою і ботанікою. Вперше друкує свої твори в 1907 р., у журналі “Подснежник” (Київ) [1; 2].

Проте в листопаді 1907 р. раптово помер батько. Весною 1908 р. Людвіка закінчила четвертий клас і разом із матір’ю переїхала в м. Гродно, де вступила в приватну жіночу гімназію, яку закінчила в 1912 р. Восени 1909 р. вона “стала на тую сьцежку, па якой ішла праз ўсё дальнейшае жыццё”. В цей час зорганізувався “Гарадзенскі Гурток Беларускай Моладзі”, її обрали секретарем і бібліотекарем гуртка (1909–1913). Вона нав’язала листування з “Віленскай Беларускай Кнігарняй, рэдакцыяй “Наша Ніва”, суполкай “Загляне сонца і ў наша ваконца”, а пізніше і особисті знайомства з працівниками цих інституцій. Вона була активним членом драматичної секції гуртка і брала участь у постановці п’єс: “Па рэвізіі” (Пантурчыха, лютий 1910), “Модным шляхцюку” (Ганка, лютий 1911). Брала участь у виданні альманаху “Колас беларускай нівх” (Гродно, 1913). Впродовж 1911–1913 рр. її невеличкі праці друкувалися під псевдонімом Мірко в “Нашай Ніве”: “Ветру”, “Дайце мне памяць людзкую”, “Песьня сіраты”; у “Вольнай Беларусі” (Мінськ) – “Нёману”, “Толькі сон” та інші [1; 2; 4; 5].

В 1913 р. вона вступила на 10-місячні курси “Агародніцтва, садаўніцтва і пчалярства” (“Городництва, садівництва і бджільництва”, Варшава), адже братися за “даўжэйшую і саліднейшую” науку не дозволяло здоров’я. Впродовж 1912–1913 рр. вона почала складати “Батанічны зельнік” (“Ботанічні рослини”), щодо назв рослин на білоруській мові. На жаль, у роки Першої світової війни рукопис словника пропав, хоча деякі записи залишилися. Вона також записує народні пісні, загадки, приспівки. 1 липня 1914 р. вона закінчила курси і отримала посвідчення “аб’яздовага інструктора” (“повітового інструктора”) і мала наміри

розпочати свою практичну діяльність. Але війна перекреслила всі її плани й вона закінчує 6-ти денні курси військових санітарів у Варшаві (1914) [1; 2; 4; 5].

У жовтні 1915 р. вона з матір'ю переїхала до Мінська, де співпрацювала з “Беларускай хаткай”. Впродовж 1916–1917 рр. працювала секретарем у “Камітэце Таварыства помачы ахвярам вайны”, Беларускім Нацыянальным Камітэце, Цэнтральнай Радзе Беларускіх Арганізацый, Вялікай Беларускай Радзе, Беларускай Сацыялістычнай Грамадзе. Весь цей час допомагала жертвам війни, лікувала хворих, читала лекції на 45-денних курсах із бджільництва і садівництва для біженців. У 1917 г. вона головує на “Усебеларускім кангрэсе” [1; 2; 4].

Наприкінці 1918 р. вона з причини хвороби матері покидає Мінськ і вертається в Гродно, де п'ять років мешкала в родинному фільварку Альхоўніках. У 1919 р. вона народжує сина Антона, батько якого Фабіян Шантир був розстріляний в 1920 р. Тут у мастку свого дідуса вона пише вірші, найчастіше присвячені малому синові, продовжує опрацьовувати “Беларуска-польска-расейска-лацінскі батанічны слоўнік” (*виданий в 1924 р.*). Це був перший білоруський словник такого типу, до якого увійшли 302 рослини, які мали 424 білоруські назви. Вона також, разом із українським агрономом – фахівцем у галузі бджільництва й садівництва Михайлом Боровським (*15.11.1891, с. Зубрівка, Кам'янець-Подільський район – †08.04.1989, Вінніпег), працювала над книжкою “Мядадайныя расьліны” (“Медодайні рослини”). На жаль, М. Боровський видав у Львові (1931) свою багато ілюстровану частину книжки на українській мові; а Л. Сівіцька видрукувала лише частково свою частину на білоруській мові в “Беларускай борці” [1; 2; 4; 5].

В 1922 р. її дідусь помер, і маєток довелося продати. В 1923 році Л. Сівіцька переїхала у м. Вільно (*нині – Вільнюс*), де в лісному масиві на Панарських холмах під Вільнюсом разом із А. Войціком побудували простору хату. В 1926 г. вона вийшла заміж за Антона Войціка, а 1 липня 1927 р. у них народилася донька Галина. В цей період вона опікується білоруськими політичними в'язнями в'язниці “Лукішкі”. Вона винесла з “Лукішак” вірші М. Машари і видала їх своїм коштом як перший збірник “Малюнкі” (1928). В 1924–1929 рр. працювала адміністратором редакції громадської газети “Беларускай сялянска-рабочай грамады”. У 1927–1931 рр. – засновник і редактор журналу для дітей “Заранка” та щомісячного додатку до неї

“Гаспадарчы дадатак”, а в 1934–1935 рр. – часопису для дітей “Пралескі”. В 1928–1939 рр. – співорганізатор і голова Білоруського кооперативного товариства “Пчала”, одночасно в 1934–1938 рр. – редактор його щомісячника “Беларуская борць”. В 1935 р. під егідою товариства “Пчала” організує й веде, спільно з лікарем В. Тумашом, заочні курси щодо збору медоносно-лікарських і лікарських трав. В цей період вона організувала випуск білоруського відривного календаря на 1926 рік [1; 2; 3; 4; 5].

Впродовж 20–30-х рр. її праці друкувалися в “Беларуская борць”, “Заранка”, “Пралескі”, “Студэнцкая думцы”, “Шлях моладзі”, у збірнику для двомовних шкіл “Наша праца” (Львів, 1937), у “Хрэстаматы” І. Дварчаніна. Декілька років друкувала свої поради жінкам щодо домашнього господарства, а також із бджільництва, огородництва, садівництва в різних відривних календарях [4; 5].

Проте недовго тривали її щасливі роки. В 1931 р. гасне “Заранка”, в 1938 р. перестає виходити “Беларуская борць”, закривається товариство “Пчала”. У Вільно приходять більшовики, а за ними й Друга світова війна. В 1944 р. більшовики закрили Віленську білоруську гімназію, у 1945 р. ліквідували Білоруський музей імені І. Луцкевіча, а в 1946 р. заарештували й засудили її сина Антона Шантира на 10 років без права листування. В 1948 р. раптово помер її чоловік – Антон Войцік. У житті письменниці, ім’я якої більшовики намагалися викреслити з історії літератури, наступили важкі часи, про які вона пізніше пише в автобіографії: “Наступає некалькі гадоў нейкага духовага летаргічнага сну...”. В 1956 р. неочікувано повернувся зі сталінських таборів важко хворий її син Антон [2; 4].

Лише в 1961 р. Зоська Верас повертається в літературу. Її “відкрив” відомий білоруський фольклорист, літературознавець, літератор, доктор філологічних наук Арсен Ліс, який збирав у вільнюських архівах матеріал для своєї дисертації, після цього її почали провідувати та визнавати письменники, науковці, журналісти, студенти. В 1982 р. вона стає членом Союзу письменників СРСР. Наприкінці 1980-х років навколо неї гуртується прогресивна білоруська інтелігенція Вільнюса. У 1988 р. вона, разом із зятем Лявоном, сином Антона Луцкевіча, заснувала спочатку клуб “Сябрына”, а 4 лютого 1989 р. – Товариства білоруської культури в Литві [2; 4; 5].

На прохання та наполягання Арсена Ліса Зоська Верас пише свої спогади “Азірнўўшыся ў мінулае”, які завершуе в 1977 р. А також спогади про М.Багдановіча, У. Галубка, Ш. Ядвігіна та ін. У 1985 році вийшла її збірка “Каласкі”. На жаль, досі не опубліковані рукописи її перекладів: “Палаючае сэрца Данка” М. Горького, “Цыганка Аза” І. Крашевського [4; 5].

Померла Людвіка Антонівна Сівіцька (Зоська Верас) 8 жовтня 1991 р. у Вільнюсі, про що литовська й білоруська преса писала: “Вильня побяднела для беларусаў. У ёй не стала Зоські Верас...”. Похована вона поруч із могилами матері, чоловіка й сина на Панарскому цвинтарі у Вільнюсі [1; 2; 4; 5].

ДОДАТОК

Зоська Верас

З АЎТАБІЯГРАФІІ*

Радзілася я 30 верасня 1892 году ў мястэчку Мяджыбаж паміж двума Бугамі-рэкамі, Падольскай губэрні Лятычаўскага павету, г. зн. на Украіне, у сям’і вайсковага. Бацька мой, Антон Сівіцкі, паходзіў з Гродна, маці, Мілія з Садоўскіх, з Сакольскага павету, дзе яе бацькі мелі невялікі фальварак Альхоўнікі.

Ад наймалодшых гадоў кожнае лета я з маткай праводзіла ў Саколышчыне, наведваючы часта і дзядоў у Гродне.

Хоць удома гаварылі па-польску, бацька мой палякам сябе не лічыў. Лічыў сабе “літ віном”, у тым значэнні, як Адам Міцкевіч лічыў сваю бацькаўшчыну Літвой.

З улюбёнымі паэтамі бацькі А. Міцкевічам і У. Саркомляй я пазнаёмілася маючы 10 гадоў. Тады, помню, седзячы на сходках ганку, чытала “Пана Тадэвуша”. У гэтым самым часе бацьку на імяніны навучылася вынятак твору У. Сыракомлі “Ob murwaniu Wilna” (дванаццаць старонак друку). Агульнага назову твора не помню.

Паэзія, знаёмства з прыродай, туга па роднай Гродзеншчыне... усё гэта ўзгадалі ў маёй душы бацькі. Маючы 9-10 гадоў пачала пісаць аповяданні і вершы... наіўныя, дзяцінныя. Першапачаткова бацькі вучылі мяне самі. Усяго, з музыкай уключна. Толькі ў 1904 годзе маці выехала са мной у Кіеў, дзе я паступіла ў прыватную гандлёвую школу – “Частное коммерческое училище Людмилы Николаевны Володкевич”. Гэта была школа ў тых часы хіба самая

прагрэсіўная ў Расеі. Багатая бібліятэка з кніжкамі ў розных мовах, кабінэты фізікі, хіміі, біялёгіі, фатаграфічныя лябараторыі. Абавязковыя мовы – нямецкая і французская (ясна, па-за расейскай), неабавязковыя – ангельская і польская. Пачынаючы з трэцяй клясы – клясовы часапіс. Шматлікія экскурсіі, на якіх і праводзіліся лекцыі батанікі. Гурткі – літаратурны, біялягічны і г. д.

Вось тады ўжо ў школе зарадзілася ў мяне зацікаўленне літаратурай і батанікай.

У 1906 годзе летам першы раз трапілі мне ў рукі “Наша Ніва”, “Дудка беларуская” і “Смык”.

Насколько яны мяне ўразілі і спадабаліся, відаць з таго, што ў клясавай працы з польскай мовы “Charakterystyka Litvy” я старалася выясьніць розніцу між літвінамі і беларусамі і праводзіла як доказ асобнай беларускай мовы “Нашу Ніву”, “Дудку” і “Смык”. Разумеюцца, зроблена гэта было па-дзіцячаму. А ўсё ж...

На жаль, навука ў гэтай школе, якая пакінула ў маёй псыхіцы немалы след, нечакана абарвалася.

У 1907 годзе ў лістападзе памёр раптоўна мой бацька. Аставацца надалей у Кіеве нам з маці не хацелася. Цягнула да сваіх. Я скончыла вясной 1908 годзе чацьвёртую клясу і мы выехалі ў Гродзеншчыну. У 1909 годзе ў восені я стала на тую сыцэжку, па якой ішла праз ўсё далейшае жыццё. Менавіта ў восені 1909 году арганізаваўся “Гарадзенскі Гурток Беларускай Моладзі”. Адразу на арганізацыйным сходзе мяне выбралі бібліятэкарам гуртка. З гэтай прычыны завязалася карэспандэнцыя з Віленскай Беларускай Кнігарняй, рэдакцыяй “Наша Ніва”, суполкай “Загляне сонца і ў наша ваконца”, а пазней і асабістае знаёмства з віленскімі беларусамі. Паміж іншым, Іван Уладзіміравіч Саламевіч знайшоў у архівах “Нашай Нівы” мае лісты з таго часу.

У 1912 годзе я скончыла гімназію, а ў 1913 выехала ў Варшаву на 10-месячныя курсы “Агародніцтва, садаўніцтва і пчаларства”. Узяцца за даўжэйшую і саліднейшую навуку не пазваляла здароўе.

Яшчэ ў 1912-13 гадах я пачала складаць “Батанічны зельнік”, ставячы на першае месца назовы расьлін у беларускай мове. Падчас вайны (першай сусьветнай) зельнік прапаў, але запісаныя назовы засталіся.

Скончыўшы курсы 1-га ліпня 1914 году, я атрымала пасьведчаньне “аб’яздовага інструктора” і мела намер адбыць яшчэ хоць бы аднагодовую практыку. Але пачалася першая сусьветная

вайна. Выехаць нікуды не змагла і практыку адбывала ў свайго дзеда, замілаванага садаўніка і пчаляра. Ён, паміж іншым, вучыўся пчалярства ў Варшаве ў пчаляра Лявіцкага, якога іменем названы рамовы вулей яго ж канструкцыі.

У вольны час далей запісывала назовы расьлін, да таго песьні, загадкі, прыпеўкі.

У жніўні 1915 году я разам з маткай выехала ў Менск. Там працавала ў “Камітэце Таварыства помачы ахвярам вайны” і іншых арганізацыях (у Беларускім Нацыянальным Камітэце, у Цэнтральнай Радзе Беларускіх Арганізацый, у Вялікай Беларускай Радзе, у Беларускай Сацыялістычнай Грамадзе), усюды сакратаркай. Найбольш працавала ў Таварыстве помачы ахвярам вайны (дарэчы, мая маці таксама). У якой ролі цяжкавата акрэсьліць, бо мая праца мянялася часта: была там, дзе была якраз патрэбная. Менш больш так: загадчыцай сталовак, пасьяга загадчыцай дзіцячага прытулку, загадчыцай ткацкай працоўні, скарбнікам, сакратаром і г. д. Мела таксама працу ў сваім фаху, бо Камітэт помачы ахвярам вайны правёў 6-ці тыднёвыя (45 дзён) курсы агародніцтва і пчалярства для бежанцаў. Лекцыі вяліся па-беларуску, а дазвол на курсы быў выданы Міністэрствам Земляробства.

У 1918 годзе пад восень вярнулася ў Горадзеншчыну. Пяць гадоў пражыла ў дзедаўскім фальварку (дзеда ўжо не было) Альхоўніках.

Тады далей апрацоўвала Батанічны слоўнік (быў выданы ў 1924 годзе рэдакцыяй газэты “Голас Беларуса”) і супольна з украінцам аграномам Міхалам Бароўскім кніжку “Мядадайныя расьліны”. Украінец пісаў па-украінску, я па-беларуску. Толькі доля нашай працы была не аднолькавая. Ён скончыў і выдаў у Львове сваю кніжку багата ілюстраваную, а мая работа друкавалася пакрысе на старонках “Беларускай борці”. І то ня ўся.

У канцы 1923 году я ўжо на стала ў Вільні.

Адразу засадзілі мяне адміністратаркай грамадаўскіх газэт на Віленскай, 12. У вольны ад сваёй працы час я ў 1927 годзе пачала рэдагаваць і выдаваць дзіцячую часопісь “Заранка”, а таксама “Гаспадарчы дадатак” да газэтаў (раз у месяц).

У 1928 годзе арганізуецца Беларускае Каапэратыўнае Таварыства “Пчала” – таварыства з абмежаванай адказнасьцю.

Выбіраюць мяне старшыняй. У 1934 годзе таварыства “Пчала” пачынае выдаваць свой орган “Беларуская борць” пад маёй

рэдакцыяй. У 1935 годзе таварыства “Пчала” арганізуе завочныя курсы па збору медадайна-лекарскіх і лекарскіх зёлак. Гэтыя курсы апрацоўваем удваіх са студэнтам-мэдыкам В. Тумашам.

Нядоўга трывае час дзейнасьці. У 1931 годзе гасне “Заранка”. У 1938 годзе перастае выходзіць “Беларуская борць”. Зачыняецца таварыства “Пчала”.

Наступае некалькі гадоў нейкага духовага летаргічнага сну...

А пасля мяне “разбудзілі”, намовілі пісаць успаміны. Разбудзіў мяне Арсень Сяргеевіч Ліс.

У 1977 годзе ўспаміны скончаны.

Знаёмства з сучаснымі беларускімі пісьменьнікамі, карэспандэнцыя з імі. Час ад часу ўдаецца пераслаць нейкую патрэбную вестку...

Так канчаецца жыццё...

Трэба дадаць, што мае дробныя працы друкаваліся: У 1911–1913 гадах у “Нашай Ніве” пад псеўданімам Мірко “Песьня сіраты”, “Ветру”, “Дайце мне памяць людзкую”; у “Вольнай Беларусі” (Менск) – “Нёману”, “Толькі сон”; у дваццатыя-трыццатыя гады ў “Студэнцкай думцы”, у “Шляху моладзі”, у кніжцы-зборніку “Наша праца” (Дзяржаўнае выдавецтва ў Львове, зборнік запраектаваны для двухмоўных школаў, год выдання 1937), у “Хрэстаматыі” І. Дварчаніна і зразумела ў “Заранцы” і “Беларускай борці”, некалькі гадоў у адрывах календарых, дзе бывалі парады па агародніцтву, пчаларству, садаўніцтву і жаночай гаспадарцы.

Ляжаць рукапісы перакладаў: “Палаючае сэрца Данка” М. Горкага, “Цыганка Аза” І. Крашэўскага.

** збережено мову і стиль автора*

Список використаних джерел та літератури:

1. Зоська Верас. 3 аўтабіяграфіі. Родинний архів А. М. Трембіцького. Машинопис. Копія. – 2 арк.

2. Зоська Верас. Азірнуўшыся ў мінулае. Спогади. 1977 р. Родинний архів А. М. Трембіцького. Машинопис. Копія. – 16 арк.

3. Гостев А. П. Летопись города на Немане (1116–1990) : монография / А. П. Гостев, В. В. Швед ; Исполком Гродн. гор. совета нар. депутатов, Гродн. обл. отд-ние Белорус. фонда культуры. – Гродно : НВК “Пергамент”, 1993. – 329 с., [5] л. ил., 1 отд. л. ил. : ил., портр.

4. Войцік Г. Зоська Верас / Галіна Войцік. – Вільня : Выдавецтва Беларусаў Літвы “Рунь”, 2002. – 26 с., іл. – (Сэрыя “Партрэты Віленчукоў”).

5. Пяткевіч А. М. Верас Зоська / А. М. Пяткевіч // Беларускія пісьменнікі: Біябібліяграфічны слоўнік. – у 6 т. Т. 2. – Мінск : Беларуская Энцыклапедыя, 1993.

М. А. Тернецька,
вчитель української мови та літератури
(м. Хмельницький)

РОЛЬ РІДНОЇ МОВИ У ФОРМУВАННІ ДУХОВНОЇ ОСОБИСТОСТІ

“... Нема
Мудріших, ніж народ, учителів;
У нього кожне слово – це перлина,
Це праця, це натхнення,
це людина...”.

(М. Рильський)

Сучасний тлумачний словник української мови пояснює слово “особистість” так: “Конкретна людина в ракурсі її культури, особливостей характеру, виховання тощо; індивідуальність, особа” [1, с. 613-614].

Людина – особлива істота, у якій поєднано природне, соціальне та духовне начало. Природне у людині виявляється у генетичних явищах, фізіологічних процесах, вона вивчається природничими науками, серед яких безсумнівним лідером є генетика, яка вивчає механізм передачі від покоління до покоління природних задатків. Людині притаманна і соціальна сутність, соціокультурні виміри стосуються її як особистості, яка у процесі “вдалих” мутацій, трудової діяльності, спілкування і формування духовності з біологічного розвитку стала на шлях історичного становлення як природно-соціальна істота [2]. Однак людина не арифметична сума біологічного, психічного та соціального, вона інтегральна єдність, що приводить до виникнення нового якісного стану – людської особистості.

Особистість є носієм свідомості й системи суспільних і значущих якостей. Ідеальна особистість – людина, що поєднує в собі духовне багатство, високу моральність, фізичну досконалість і виявляє себе як неповторна, самобутня індивідуальність, що й становить силу її привабливості для інших.

Роль мови у формуванні особистості величезна. Особливе значення посідає рідна мова, що стає для кожної людини одним із найцінніших надбань.

Геніальний український поет Тарас Шевченко писав:

“Ну що б, здавалося, слова...
Слова та голос – більш нічого.
А серце б’ється – ожива,
Як їх почує!” [3]

Мова – одне з багатьох див, створених людством. Кожна людина має пам’ятати свої корені, історію рідного народу, його мову. Знання рідної мови – ознака культурної, освіченої людини; священний обов’язок кожного громадянина.

“Мова народу – краший, що ніколи не в’яне й вічно знову розпускається, цвіт усього його духовного життя, яке починається далеко за межами історії. У мові одухотворюється весь народ і вся його батьківщина; у ній втілюються творчою силою народного духу в думку, в картину і звук небо вітчизни, її повітря, її фізичні явища, її клімат, її ліси й ріки, її бурі та грози – весь той глибокий, повний думки й почуття голос рідної природи, який лунає так гучно в любові людини... до батьківщини, який відбивається так виразно в рідній пісні, в рідних мелодіях, в устах народних поетів. Проте у світлих, прозорих глибинах народної мови відбивається не тільки природа рідної країни, а й уся історія духовного життя народу” (К. Ушинський) [4].

Історія духовного життя народу відображена в рідній українській мові, у якій людина змалечку відкриває для себе великий, неповторний, чарівний світ життя.

Природа країни й історія народу, відображаючись у душі людини, виявлялися в слові. Людина зникала, але слово, створене нею, залишалося безсмертною й невичерпною скарбницею народної мови.

Наша мова, мов неповторний самоцвіт, виграє барвами веселки, має своє звучання, свою вагомість, свою красу. Кожне слово – ніби діамантова намистинка у величезному разку нашої пребагатої

мови. Для цього добірного намиста добре потрудились Г. Сковорода, І. Котляревський, Т. Шевченко, М. Вовчок, Л. Українка, П. Мирний, І. Франко та багато інших. Кожен із них уніс у розвиток мови часточку своєї душі.

Найбільше, безперечно, зробив для розвитку мови Т. Шевченко. Він – основоположник української літературної мови. Багатство її черпав у народі. Для нього мова була материнською пісню й молитвою над колискою, шепотом гаю, величчю неба, ревом Дніпра й солов'їною пісню, радістю кохання й відчаєм покритки, жертвовною любов'ю матері й мужнім покликом до борні й свободи.

Як добре, що слово Шевченкове звучить і нині, що його традиції живуть у творах Олеса Гончара, Ліни Костенко, Дмитра Павличка, Василя Симоненка, Івана Драча та інших представників красного письменства. Рідна мова формує культуру особистості, збагачує духовно, розвиває, сприяє самовираженню особистості. Мовна культура – опора у вираженні незалежності думки, розвиненості людських почуттів, у вихованні діяльного, справжнього патріотизму. Одним із суттєвих показників людської шляхетності є культура мовлення – поняття не тільки лінгвістичне, а й психологічне, педагогічне, естетичне та етичне. У багатому мовному арсеналі виробилася і закріпилася ціла система словесних вітань: “Доброго ранку!”, “Доброго здоров'я!”, “Бувайте здорові!”, “Доброго вечора у вашій хаті” тощо. Хоч у повсякдення й увійшло багато словесних вітань, проте люди завжди були обачними з ними. Це стосується і кількості осіб, їх віку, статі, навіть соціальної належності. Скажімо, коли одинак вітався із групою людей, неодмінно вживав множинну форму: “Здоровенькі будьте” чи “Доброго вам здоров'я” тощо.

На окрему розмову заслуговують і родинні звертання. Традиційно в Україні діти зверталися до своїх батьків на “Ви”. Така форма диктувалася високою повагою до найближчих людей [5].

Вироблені віками і закріплені кращі форми вітань-звертань, повсякденного спілкування – не звичайна людська забаганка, не пусте фразерство. Це наш повсякденний етикет, наша культура, взаємини, зрештою, наше здоров'я не тільки в буквальному, а й переносному значенні. Це наш спосіб життя.

Мова – духовний скарб нації. Це не просто засіб людського існування, це те, що живе в наших серцях, – наша сутність,

першозміст нашого буття. Саме мова формує і визначає свідомість, творить людину, культуру, історію.

Сучасна Україна – вільна і незалежна європейська держава, народ якої цінує й оберігає свої традиції та культуру. Саме тому необхідно докласти максимум зусиль для того, щоб зберегти і примножити наші скарби, серед яких українська мова займає особливе місце.

Список використаних джерел та літератури:

1. Великий тлумачний словник сучасної української мови / Уклад. і голов. ред. В. Т. Бусел. – К. : Ірпінь: ВТФ “Перун”, 2009. – 1736 с.
2. Григорович Л. А. Педагогіка і психологія / А. Л. Григорович. – М., 2005.
3. Шевченко Т. Г. Зібрання творів : у 6-ти т. – К., 2003. – Т. 2: Поезія 1847–1861. – С. 94-95.
4. Гончаров М. М. Педагогічна система К. Д. Ушинського / М. М. Гончаров. – М., 1974.
5. Левченко Т. Мова і духовність нації / Т. Левченко // Українська мова і література в школі. – 2003. – № 5. – С. 67-69.

Т. П. Томчишина,

*вчитель української мови та літератури
(м. Хмельницький)*

ПОРУШЕННЯ ВИМОГ КУЛЬТУРИ МОВЛЕННЯ У ЗОВНІШНІЙ РЕКЛАМІ МІСТА ХМЕЛЬНИЦЬКОГО

Коли йдеться про походження української мови як мови нашої нації, у свідомості багатьох людей ця мова асоціюється з тією, яку ми чуємо щодня по радіо і телебаченню, якою створюють і читають книжки й газети, користуються в повсякденному спілкуванні, яку вивчають у школі, яку бачимо на вивісках та рекламних білбордах, тому важливою ознакою середовища, яке оточує людину, є дотримання вимог культури мовлення. Не останнє місце серед чинників, які впливають на формування культури мовлення підростаючого покоління, посідає зовнішня реклама, створення якої

має відповідати літературним нормам, адже належний рівень культури мовлення – це свідчення розвинутого інтелекту людини, її вихованості. Тому вивчення відповідності сучасної зовнішньої реклами міста Хмельницького літературним нормам є однією з найактуальніших проблем сьогодення.

Українська мова – одна з прадавніх слов'янських мов і є рідною для десятків мільйонів людей. Досліджуючи прадавні корені української мови, наука спирається на матеріальну і духовну культуру, створену народом.

Основою мови є слово – одне з наймогутніших комунікативних знарядь людини. Безсиле саме по собі, воно стає могутнім і нездоланим, дієвим і привабливим, якщо сказане вміло, щиро, вчасно й доречно. Отже, цілеспрямовано, своєчасно, переконливо, виразно повинна користуватися словом кожна людина в будь-якій сфері й за будь-яких умов спілкування. Недарма народна мудрість повчає: говори не так, щоб тебе зрозуміли, а говори так, щоб тебе не могли не зрозуміти. Це особливо важливо для людей, які постійно спілкуються з великою аудиторією, виконують адміністративні, державні обов'язки й покликані активно впливати на співрозмовника. Отже, необхідне глибоке знання літературної мови й уміння послуговуватися нею. Наука, що вивчає нормативність мови, її відповідність тим вимогам, що ставляться перед мовою в суспільстві, називається культурою мови. Належний рівень культури мовлення – це свідчення розвинутого інтелекту людини, її вихованості. На сучасному етапі розвитку українського суспільства культура мовлення набуває все більшого значення [2; 6; 10].

Культура мовлення – цедотримання сталих мовних норм усної і писемної літературної мови, а також свідоме, невимушене, цілеспрямоване, майстерне вживання мовно-виражальних засобів, залежно від мети й обставин спілкування [6]. Культура мовлення має велике національне й соціальне значення: вона забезпечує толерантне спілкування людей, облагороджує їхні стосунки, сприяє підвищенню загальної культури як окремої людини, так і суспільства в цілому. Тому кожен із нас повинен дбати про свою мовну культуру й вимагати цього від інших [3]. У сучасній літературі надається перевага визначенню культури мовлення як однієї з найхарактерніших ознак освіченості людини, оскільки набуття нею певних норм літературної вимови є важливим чинником її приналежності до тієї чи іншої національної спільноти, тому

розглядати культуру мовлення як поняття вузьке неможливо, оскільки це поняття є визначальним у формуванні світогляду підростаючого покоління.

Літературна норма є однією із складових культури мовлення. Літературна норма загальнонаціональної мови осмислюється як її культурний варіант, тому все, що не відповідає вимогам культури мови, перебуває поза літературною нормою. І, навпаки, є такі мовні елементи, що нині перебувають за межами загальномовної норми сучасної мови (історизми, індивідуально-авторські неологізми тощо), але за своїми лінгвістичними якостями (семантичним змістом, граматичним оформленням) не суперечать літературній нормі, сприяють її естетизації.

Розрізняють такі типи літературної норми:

- орфоепічні (виявляються в усталеній вимові звуків, звукосполучень, граматичних форм слів);
- акцентуаційні (усталене наголошування слів);
- лексичні та фразеологічні (впорядковують вживання слів і стійких словосполучень залежно від їх значення);
- морфологічні (впорядковують вживання значущих частин слова та словозміну);
- синтаксичні (визначають побудову словосполучень і речень);
- стилістичні (регулюють відбір мовних засобів відповідно до сфери та ситуації спілкування [1, с. 14].

Опанування норм літературної мови сприяє підвищенню культури мовлення, формує відповідний мовний смак, тим самим є загальнообов'язковим чинником для будь-якої сфери діяльності людини.

На сучасному етапі розвитку реклама не визначається в окрему науку, хоча вона вже давно має свою термінологічну базу. Сьогодні рекламні терміни – це сукупність слів, яка потребує особливого дослідження, що виходить за межі питання спеціальної лексики. Дослідження підтверджують, що “реklamний текст є об’єктом дослідження таких вітчизняних та зарубіжних мовознавців, як К. Бове, Н. Бабич, О. Зелінської, І. Лисичкіної, Н. Лисої, Б. Обрицько, І. Соколової, С. Федорця та інших [8], які справедливо визначають рекламу як частину загальнолюдської культури.

Незалежно від виду реклами, основною її функцією є вплив на економіку та ідеологію, культуру, освіту, соціальний клімат та інші

аспекти сучасної діяльності. Однак її головне, традиційне призначення – забезпечити збут товарів і прибуток рекламодавцеві.

Суспільство безперервно розвивається, тому реклама зачіпає абсолютно всі сфери діяльності людини і стає невід’ємним атрибутом будь-якої підприємницької діяльності, вона активно проникає в мовлення сучасного українця й у певному розумінні впливає на розвиток української мови, тому на перший план виходять питання культури мовлення сучасної реклами.

Віталіна Маркіян у своїй статті “Культура мовлення сучасної реклами” зазначає: “На жаль, у сфері рекламної номінації правилами української орфографії починають нехтувати, віддаючи перевагу чужомовним правилам [8]”.

Реклама, виконуючи роль мови спілкування між виробником і споживачем, набуває все більшого значення у сфері спілкування. Тому правильне мовне оформлення рекламного тексту набуває важливого значення, оскільки від нього залежить ефективність рекламної кампанії [9, с. 25], бо мовна етика мас-медійного простору – один із головних чинників розвитку української реклами європейського й світового стандарту.

У багатьох мовознавчих джерелах знаходимо статті щодо оцінки мови зовнішньої реклами. Зовнішня реклама є предметом нашого дослідження, оскільки вона є найбільш вживаною у сучасному рекламному просторі. Однією з різновидів такої реклами є рекламні оголошення, вивіски, які розташовані на вулицях міста Хмельницького, прикрашають вітрини магазинів, офісів, підприємств та установ. Вони є основною частиною рекламної компанії. Призначення зовнішньої реклами – залишитись у пам’яті споживача, переконати його у важливості придбання саме цього товару.

Особливої уваги набуває у текстах мовна гра. Мовна гра за визначенням мовознавців – це свідоме порушення мовних норм, правил мовної поведінки, перекручення (викривлення, спотворення) мовних кліше з метою надання повідомленню більшої експресивної сили [4, с. 22]. Саме ця проблема є однією з найактуальніших і потребує особливого розгляду, оскільки укладачі зовнішньої реклами в цілому (реклама міста Хмельницького не є винятком) недостатню увагу приділяють написанню текстів, часто не керуючись правилами і порушуючи основні вимоги літературних норм. У зв’язку із цим актуальним стає питання дотримання мовної норми при написанні

текстів оголошень зовнішньої реклами, враховуючи їх масовий вплив на споживача.

Як свідчить сучасний мовознавець Віталіна Маркіян, “розвиток мови реклами супроводжується боротьбою двох тенденцій: намаганням за допомогою різних мовних засобів заволодіти увагою максимальної кількості потенційних споживачів та подолання мовних стандартів” [11, с. 84]. Українська мова уже 24 роки має статус державної мови в Україні, але у рекламній галузі зрушення у сфері мовної культури незначні.

Сьогодні реклама стала однією з форм повсякденного життя. Реклама покликана нести в широкі маси не лише маркетингові ідеї своїх розробників, а й високу культуру мови, оскільки, перебуваючи у зоні постійного поля зору (повторюючись, привертаючи увагу різних вікових груп населення, виділяючись на загальному тлі кольором, розміром шрифтів та кольоровими зображеннями) реклама серйозно впливає на читача, на формування мовних норм, спосіб спілкування. Важливими чинниками виступають психологічні дослідження, які стверджують, що діти у віці 2-4 років з легкістю запам'ятовують звукову рекламу, вивчають її напам'ять, повторюють, що формує вимову дитини та впливає на її мовне чуття, формує її свідомість. У більш дорослому віці діти ставляться до реклами усвідомлено, не знаючи правил, не вміючи сприймати і аналізувати зорову інформацію, вони автоматично запам'ятовують правопис слів та словосполучень, поданих у зовнішній рекламі, відтворюють слова, словосполучення і речення, навіть не замислюючись над тим, що побачене ними може бути недостовірним. Тому, з огляду на все вище зазначене, можна зробити висновок про вагомий вплив зовнішньої реклами на формування мовної культури дітей та підлітків. “Не треба забувати, що до написаного на великих білбордах, вітринах, вітражах, плакатах, розташованих на великих підприємствах та установах, магазинах, кав'ярнях “люди ставляться як до взірця, еталона, саме тут деякі з них вчаться справжньої літературної вимови [7]”.

До прикладу, за кордоном у країнах Європи та в США жодне рекламне оголошення, а зовнішня реклама зокрема, не містить слів, словосполучень, загальних текстів, що порушують мовні норми, оскільки за такі порушення вимог чинного законодавства державою накладаються штрафи значних розмірів. Так, у багатьох наукових джерелах зустрічаємо свідчення підвищеної стурбованості дослідників щодо проблем низькопробних текстів, які переповнюють

зоровий та мовний простір. “Така імпортна та вітчизняна низькопробна реклама успішно імплантує в душі української молоді культ грошей, розваг, легкої наживи [7]”.

Зокрема у США існує жорсткий контроль за змістовим і візуальним наповненням програм та усіх рекламних оголошень, які можуть впливати на дітей. Для захисту дитячої свідомості від “патогенного” впливу у США навіть впроваджено систему заходів для унеможливлення засмічування дитячої свідомості, її травмування аморальними чи шкідливими відомостями, візуальною інформацією.

Провідні психологи стверджують, що крім впливу на формування світогляду і основ поведінки дітей та юнацтва, рекламний простір великою мірою формує і соціальний або антисоціальний тип поведінки. “Нейролінгвістичні впливи, маніпулювання спотвореною або неповною, тенденційно поданою, іноді вирваною з контексту інформацією успішно використовують “нюсмейкери” [7].

Культура мови якнайщільніше пов’язана з дотриманням літературних норм слововживання – з семантично точним і стилістично доречним вибором слова, з граматично й стилістично правильним сполученням слів, тому у своєму дослідженні ми зосередили увагу на фотоматеріалах зразків зовнішньої реклами, зроблених нами за рік дослідження. Всього було опрацьовано понад 170 фотографій із зображеннями помилок у зовнішній рекламі. У даній роботі зроблено спробу зосередити увагу на основних типах помилок, притаманних багатьом рекламним текстам.

У ході дослідження було з’ясовано наступне: найбільш розповсюдженими помилками при створенні текстів зовнішньої реклами є:

1. Змішування норм двох мов (суржик). Русизми знижують і змістову, і мовну цінність рекламного повідомлення. 58% усієї зовнішньої реклами міста Хмельницького містить порушення вимог культури мовлення через змішування у текстах двох мов (російської та української). Це явище спостерігається у текстах зовнішньої реклами як маленьких підприємств, так і державних об’єктів, де такі помилки є недопустимими. Наприклад: “дитячі каляски” – замість “дитячі візочки”, “корзинки” – замість “кошики”, “плитка з Чехии” – замість “плитка з Чехії”; “гід по Германії” замість “подорож Німеччиною” тощо.

2. Неправильне утворення ступенів порівняння прикметника. Вживання слова “самий” при утворенні ступенів порівняння прикметників трапляється у рекламних текстах м. Хмельницького найчастіше (13%). До прикладу, кафе “Люксор” запрошує провести “Саму яскраву новорічну ніч” – замість “найяскравішої”, а магазин “Collinz”, що на Кам’янецькій, пропонує “самі дешеві брюки” – замість “найдешевших”. Загалом неправильне утворення форм прикметника явище більш розповсюджене у газетних оголошеннях м. Хмельницького, зовнішня реклама невеличких магазинів, виготовляючи рекламні банери слово “самий” використовує з метою привернення уваги своєю ціною політикою та широким спектром послуг.

Наступні порушення обіймають від 2 до 4 відсотків серед загальної кількості помилок у зовнішній рекламі.

3. Зловживання словами іншомовного походження з неправильним правописом останніх: “євро-плитка” – “плитка з Європи”, “вуд-хаус”, “блок-хаус”, “фальш-брус” тощо; “бігборди” – замість “білборди”.

4. Помилки у правописі власних назв. Кінотеатр “ім. Т. Г. Шевченка” – замість кінотеатр ім. Т. Г. Шевченка, “кавяря Смак” – правильно кав’ярня “Смак”.

5. Помилки у правописі іншомовних слів. Наприклад, “ход-дог” – замість “Хот-дог”, “чізбургер” – замість “Чизбургер”, “Сірія” – замість “Сирія”.

6. Неправильна побудова словосполучень: “приймати участь” – замість “брати участь”, “дякую вас” – правильно “дякую вам”.

7. Граматичні помилки при побудові речень. Зокрема “Моя мета: добробут України!”, правильно – “Моя мета – добробут України!”, “Врятуй одне життя і ти врятуєш світ”, правильно – “Врятуй одне життя – і ти врятуєш світ”.

8. Незначну частину помилок у зовнішній рекламі міста становлять друкарські помилки. Помилки при використанні фразеологічних словосполучень; порушення вимог вживання дієприслівників (“горячі пугівки”, “працюючі механізми”, “люблячі робітники”, “роблячі кращі пропозиції” тощо).

Щодо побудови тексту реклами, то спостерігаємо, що багато рекламних текстів закінчується синтаксично безграмотним закликком звертатися за адресою. На запитання куди? відповідає в цьому

випадку іменник із прийменником на: звертатися (писати, надсилати) на адресу.

Не уникла реклама помилок у вживанні прийменників та прийменникових конструкцій, наприклад: “підприємство пропонує кваліфіковані консультації по питаннях маркетингу...” – правильно “консультації з питань маркетингу”.

Отже, найбільш розповсюдженими помилками при створенні текстів зовнішньої реклами є: змішування норм двох мов (суржик); помилки при використанні фразеологічних словосполучень української мови; помилки у словосполученнях, побудованих на основі зв'язку керування (не завжди правильно добираються відмінкові форми іменників (займенників) і прийменники); порушення вимог вживання дієприслівників.

На жаль, укладачі зовнішньої реклами в цілому (реклама міста Хмельницького не є винятком) недостатню увагу приділяють написанню текстів. Вагомий вплив зовнішньої реклами на формування мовної культури дітей та підлітків, на процеси запам'ятовування та відтворення відповідних моделей і структур речень, текстів, орфографічних та орфоепічних норм, що, в свою чергу, накладає відповідальність на авторів та укладачів текстів зовнішньої реклами при створенні тексту рекламних повідомлень дотримуватися вимог культури мовлення та правил українського правопису.

Дотримання літературних норм залишається однаково обов'язковими для всіх, хто складає рекламні тексти, тому що тільки за цієї умови можливо цілком вільне спілкування між членами суспільства за допомогою письмової мови, а підвищення культури мовлення самих рекламодавців, створення служби контролю за дотриманням правил правопису у сучасній рекламі та зацікавлення підприємців і рекламщиків, яким належать установи, підприємства, транспорт у розташуванні реклами за вимогами дотримання правил українського правопису є основним вирішенням проблеми порушення вимог культури мовлення у зовнішній рекламі міста Хмельницького.

Список використаних джерел та літератури:

1. Бабич Н. Д. Практична стилістика і культура української мови : навч. посібник. / Н. Д. Бабич. – Львів : Світ, 2003. – 432 с.

2. Великий тлумачний словник сучасної української мови [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%92%B5%D0%BB%D0%B8%D0%BA%D0%B8%D0%B9_%D1%82%D0%BB%D1%83%D0%. – Назва з титул. екрану.

3. Наталія Грицюта Проблеми мовної естетики реклами / Н. Грицюта // Стиль і текст. – 2010. – № 11. – С. 82-96.

4. Дерпак О. Ефективність реклами: мовні особливості / О. Дерпак // Актуальні проблеми української лінгвістики: теорія і практика. – 2010. – № 8. – С. 24-33.

5. Козаков Г. Саботаж: актуальні проблеми культури ефірного мовлення / Г. Козаков // Теле- та радіожурналістика. – № 8. – 2011. – С. 144-154.

6. Культура мовлення [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%9A%D1%83%D0%BB%D1%8C%D1%82%D1%83%D1%80%B0_%D0%BC%BE%D0%B2%B%D0%B5%D0%BD%D0%BD%D1%8F. – Назва з титул. екрану.

7. Ленець К. Проблеми мовної культури / К. Ленець // Слово. Стиль. Норма. Зб. наук. праць, присвячений 65-річчю дня народження доктора філол. наук, проф. С. Я. Єрмоленко. – К., 2002. – С. 40-42. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.philolog.univ.kiev.ua/Lingur/art_66.htm. – Назва з титул. екрану.

8. Маркіян В. Культура мовлення сучасної реклами [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.rusnauka.com/2_KAND_2012/Economics/6_99162.doc.htm. – Назва з титул. екрану.

9. Обрителько Б. А. Реклама і рекламна діяльність/ Б. А. Обрителько. – К., 2009. – 240 с.

10. Пономарів О. Д. Культура слова: Мовностилістичні поради: навч. посіб. / О. Д. Пономарів. – 2-ге вид., стереотип. – К.: Либідь, 2001. – 240 с.

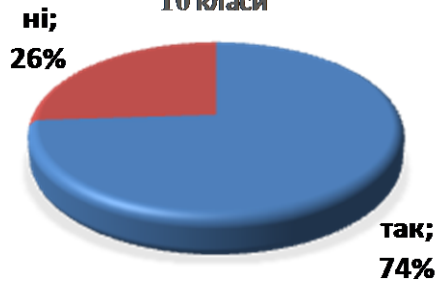
11. Сорба А. І. Культура мови сучасної реклами /А. І. Сорба [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.rusnauka.com/33_DWS_2010/33_DWS_2010/Economics/74160.doc.htm. – Назва з титул. екрану.

Додатки

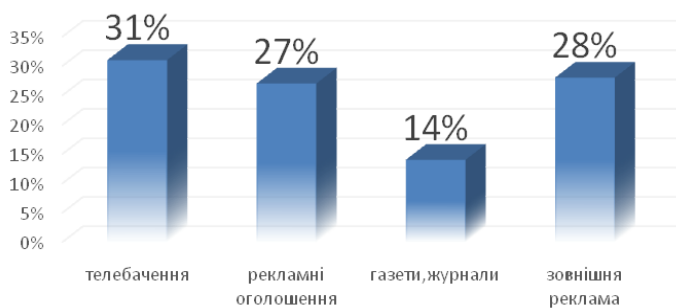
**Чи звертаєте Ви увагу на
у рекламі?
5 класи**

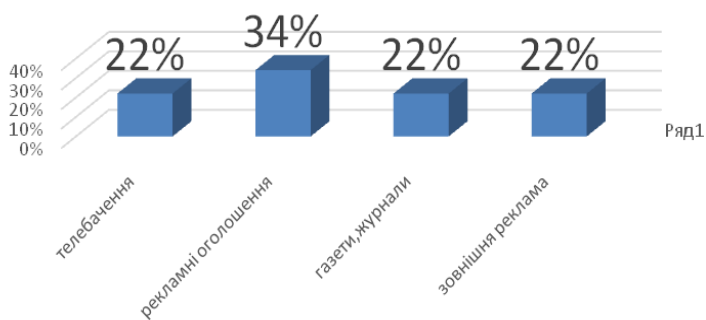
**Чи звертаєте Ви увагу на
помилки у рекламі?
10 класи**

Де найчастіше трапляються помилки у рекламі ?
5 клас

Де найчастіше трапляються помилки у рекламі?
10 клас

А. М. Трембіцький,
кандидат історичних наук
(м. Хмельницький)

ЖИТТЄВІ ПЕРИПЕТІЇ І ТВОРЧА СПАДЩИНА ПОЕТЕСИ УКРАЇНСЬКОЇ ДІАСПОРИ США МАРИНИ ПРИХОДЬКО

У статті розкрито життєві перипетії і творчу спадщину й досі малознаної в Україні, члена відомої української родини Солухи-Приходьків-Герасименка-Філя – української поетеси Марини Тимішівни Приходько, невістки знаного громадсько-державницького діяча Віктора Приходька.

Ключові слова: поетеса, перекладач, українська діаспора США, Марина (Олесіюк) Приходько, Поділля.

Life adventure and written heritage of not well known in Ukraine member of Soluha-Pryhodko-Herasumenko-Phil family – Ukrainian poetess Maryna Tymishivna Pryhodko, daughter in law of a famous public and state figure Victor Pryhodko are redcribed in the article.

Key words: poetess, interpreter, Ukrainian diaspora in the USA, Maryna (Olesiyuk) Pryhodko, Podillya.

За останні роки в самостійній Україні значно зросла увага до духовних цінностей, збережених та розвинених українцями діаспори. Органічною частиною сучасних лекційних курсів з української літератури в середніх школах і вищих навчальних закладів України стає творчість багатьох українських письменників та поетів, доля яких закинула свого часу в Австралію, Америку, Англію, Європу, Канаду тощо. Творчість знаних в українській діаспорі письменників і поетів, подолян Василя Дубини, Григорія Костюка, Ольги Мак (дівоче *Петрова*), Степана Риндика, волинянина Харитона Довгалюка, а також Марини Приходько та багатьох інших майстрів художнього слова і літературознавців стала справжнім одкровенням на Батьківщині.

Навіть для усіх тих, хто все своє життя читає і любить українську та світову поезію, увійти в поетичний світ представниці славного українського роду Солухи-Приходька-Герасименка-Філя, поетеси Марини Приходько справа не легка, адже це надто складна, непостійна в формах і вередлива в настроях творча психіка. Її поезії –

це постійне пізнання людини, формування людської свідомості та самопізнання. На думку Марини Тимішівни, тільки поезія, а значить – мистецтво взагалі – було початком самопізнання людини. Для неї світ людини, та й сама людина, не такі вже й прості речі, про що вона пише у вірші “Жити – ти кажеш – звикають...” (1967) [1, с. 22]:

“Жити – ти кажеш – звикають.

Жити – ти кажеш – просто.

А я щоночі чекаю

Потойбіч, потойбіч мосту...”

Знаний український літературознавець, критик, поет і перекладач, один із активних діячів Мистецького українського руху, член Наукового товариства ім. Шевченка та Української Вільної Академії наук Володимир Державин у праці “Українська поезія і її національна чинність” (Лондон, 1957) пише, що “національна чинність літератури полягає не в формальній приналежності письменника до певної нації, і не в більш-менш механічному вживанні (або й зловживанні) певної національної мови, і навіть не в тому, що письменник більш або й менш правильно “висловлює” чи то “фіксує” думки та почуття свого національного оточення, а в чомусь іншому й більшому – в тому, що він, письменник, збагачує, поширює, поглиблює національний світогляд свого народу, – тоді “національна література” становить не арифметичну суму літературних творів певного етнічно-національного чи мовно-національного середовища, а тільки специфічно національне в літературі, тільки частину літератури певної нації, проте частину найчиннішу; бо це та література, яка формує націю духовно, тривало позначаючись на її ментальності”. Він, характеризуючи роль української поезії, справедливо зауважує, що хоча “політика теж деякою мірою формує націю, проте вона переважно обмежується тим, що в громадсько-державному пляні реалізує – або ж, принаймні, намагається реалізувати – ті національні чинники, які вже існують і є сформовані; а формує націю її духовність, творена її мистцями і насамперед мистцями духу – поетами й мислителями” [2, с. 15].

Марина Приходько, як свідчить її поезія, завжди вбачала в українському народі свободолюбиву європейську націю, чия політична державність спирається на національну самосвідомість. Зокрема, у вірші “Втеча” (1968) вона пише [3, с. 241]:

“... Стрімголов; краще в прірву,

В крутіж,

Ніж татарину на поталу... ”

Українська поетеса та перекладачка Марина Тимішівна Приходько (дівоче прізвище *Олесіюк*) народилася 16 лютого 1927 року у Празі в родині українських емігрантів [4; 5; 6]. Перші дитячі роки жила в Празі, а потім у містечку Вишніці (*Підляшшя*), де мешкали її батьки. Проте в її поезії завжди звучала туга за рідним краєм, про який так багато чула від батьків. Про це, зокрема, йдеться у вірші “Дорога...” (1966) [7]:

*“...Зогрій, заколиши. Твоєї сили
І волі ласкою пливе сузір’їв шлях.
Дай нам засіяти й пожати на полях,
Де наших предків голови спочили.
Далекий шлях ... Зелений шерх полян
Просвічував крізь темну гущу лісу.
Так з болем розстелявся над Поліссям
Дитинства-смутку осайний туман”.*

Початкову освіту отримала в польській початковій школі в Бересті на Поліссі, а згодом у дівочому інституті в Перемишлі. Середню освіту здобула в українській гімназії в Холмі, вже під час Другої світової війни. Переїхавши до Варшави, Марина Приходько відвідувала польський підпільний університет, а в час варшавського повстання була вивезена, як учасниця повстання, до концентраційного табору ГроссРозен (Німеччина) [4; 6]. Влітку 1944 р. Марина Олесіюк разом із батьками емігрувала до Бад-Кіссінгену [8, с. 188], а пізніше переїхала з ними до табору в Оффенбах-на-Майні (*Німеччина*), що знаходиться недалеко від Франкфурт-на-Майні та утворює з ним одну агломерацію. Знаний український громадський та політичний діяч, учений-літературознавець, критик, мемуарист, дійсний член УВАН та НТШ в США, член Національної спілки письменників України, відомий подолянин Григорій Костюк пізніше в своїх спогадах писав, що він був змушений переїхати до невеликого табору Оффенбах, що був дуже переповнений. Тут він застав не тільки співробітників консисторії УПАЦ та “оточення владики, але й родину президента УНР в екзилі Андрія Лівичького та його найближчих людей”, з якими йому вже довелося зустрічатися в Бад-Кіссінгені. У таборі також перебував “цілий ряд інших відомих громадських, політичних, військових, наукових і літературно-мистецьких діячів старої та нової еміграції”. Серед них знані представники “літературно-мистецького

світу, які збігом обставин зішлися в цьому таборі”: “поетеса Наталя Лівицька-Холодна, її чоловік митець-маляр Петро Холодний, інший митець-маляр Петро Андрусів з дружиною співачкою Наталією, професор мови й літератури Роман Смаль-Стоцький, науковець, знавець книжкової справи Лев Биковський з дружиною, молодесенька, щойно початкуюча поетеса Марина Олесіюк (пізніше – Марина Приходько) і, нарешті, останнім майже, зачепився за наш переповнений табір Улас Самчук з дружиною Тетяною Федорівною. Після нього двері до нашого табору вже було таки зовсім закрито” [8, с. 196-197].

Вищу освіту Марина Приходько отримувала на факультеті мовознавства та літературознавства Мюнхенського університету Людвіга-Максиміліана (*Мюнхен*) та факультеті нової філології Франкфуртського університету імені Йоганна Вольфганга Гете (*Франкфурт на Майні*) у непевний воєнний та повоєнний час у зруйнованій Німеччині. У тій Німеччині, яка в перші роки після війни була переповнена українськими втікачами “розмаїтої масті, яких аж ніяк не приваблювала перспектива повернення на рідні землі, де більшовицький рай добре дався взнаки” [4; 5; 6; 9]. У нелегких життєвих умовах у повоєнній Німеччині, в таких обставинах пройшли декілька років життя Марини Тимішівни.

У 1950-х роках вона разом із родиною емігрувала в США. Мешкала в Нью-Йорку і працювала перекладачем [5; 6; 7], разом із своїм чоловіком в Українському відділі радіостанції “Голос Америки” зі штаб-квартирою у Вашингтоні (США). Основу ефіру українського відділу “Голосу Америки” складали новини, інформаційні та культурні програми для україномовного населення.

Марина Приходько важко переживала втрату свого коханого чоловіка Євгена Приходька. І, немовби відчуваючи свою смерть, вона у смутку за ним перекладає і публікує вірш Казімери Іллаковичовни “Смерть кладе покривало” (1982) [10, с. 46]:

*На мої очі, широко розверті,
Лягає срібне покривало смерті.
Тепер бачу, що було не варто.
Тепер бачу, що було не треба.
Скільки літ! Скільки літ пропавших,
Боже мій, без дому, без хліба, без Тебе!
Смерть запоною завішує небо...*

18 червня 1982 р. у Нью-Йорку “упокоїлась в Бозі” “Найдорожча мама, донька, бабуня і сестра” Марина Тимішівна Приходько. “Залишила прибитих горем: сина – Миколу Приходька з дружиною Фарібою, доньку – Ганну Лінскот з донею Кристал, маму – Тамару Олесіюк, брата – Андрія Олесіюка”. Похорон відбувся 26 червня 1982 року на українському православному цвинтарі Святого Андрія в СавнтБавнд Бруку [11].

Її чоловік Євген Вікторович Приходько, народився в квітні 1912 року у Кам'янці-Подільському [12, арк. 9]. Після того, як Визвольні змагання українського народу зазнали поразки, родина Віктора Приходька 20 листопада 1920 р. разом із сотнями тисяч українців емігрувала до Польщі. А в 1923 р. родина переїхала до Праги.

Батько Євгена Вікторовича, подолянин Віктор Кіндратович Приходько (*31.01.1886, с. Княжпіль, нині – Кам'янець-Подільського району Хмельницької області – †05.02.1982, Нью-Йорк, США), відомий державний і громадсько-просвітницький діяч, губернський комісар народної освіти, голова Подільської губернської земської управи, міністр юстиції Директорії, заступник міністра фінансів Української Народної Республіки в екзилі, викладач Української господарської академії в Подебрадах під Прагою [4; 13; 14; 15]. А “коли академія сповнила своє завдання”, Віктор Кіндратович “опинився без посади і діставав лише маленьку піддержку (500 крон у місяць, що було д[уже] мало). Якраз почалась господарська криза, тяжко було знайти іншу працю” [16, арк. 2]. В 1935 р. померла його дружина і він, ставши вдівцем, “залишився ним до самої смерті, значить 47 літ” [16, арк. 1]. У 1949 р. емігрував до США, де працював у керівних органах Українського Конгресового Комітету Америки, в україномовному часопису “Свобода”. Автор спогадів, щоденників, більше півсотні історичних і публіцистичних праць [4; 13; 14; 15].

Його мати Ганна Павлівна Приходько (уроджена Єсіпова), народилася 23 серпня (за ст. ст.) 1889 р., “очевидно” в Кам'янці-Подільському і “передчасно (очевидно рак)” померла 9 жовтня 1935 року у Празі й похована на пражському цвинтарі Ольшани “недалеко від малої православної церкви”. “В тій самій могилі поховані” Олекса (†1979) та Ольга (†1981) Приходьки [16, арк. 1]. Ольга Приходько, дружина Олекси Приходька, в листі до Миколи Приходька пише: “Твоя Бабуся, Анна Павловна, була нашою близького приятелькою з дитячих літ і наша старенька бабуса дуже її

любила і за красу, а головню за її добре серце. Не раз говорила: “Щасливий буде той хлопець, якому дістанеться це червоне яблучко” (А[нна] П[авловна. мала чудову барву обличчя – О. П.). Отже, це щастя дісталось на долю Твого Дідуся, Віктора Кіндратовича. На жаль, такий гарний цвіт одцвів передчасно, і В[іктору] К[індратовичу] судилось самотнє життя...” [17, арк. 1]. Емеритований професор чеської торговельної академії в Празі Андрій Приходько, син Ольги та Олексі Приходьків, у грудні 1982 р. в листі до Миколи Приходька згадує, що він ровесник Євгена Вікторовича і вони навіть навчалися “один рік одночасно в празькій консерваторії”, яку Євген, на жаль, покинув. Далі Андрій пише, що мав тісні стосунки з дідусем Миколи (Віктором Приходьком – авт.) і його “незабутньою” бабусею Анною Павлівною [16, арк. 1], чудовою людиною. Хоча й “походила з російської родини, зовсім перенялася українською стихією і вважала себе свідомою Українкою”. Коли в Чехії почалась господарська криза і Віктор Кіндратович залишився без роботи, то Ганна Павлівна, “щоби рятувати родину, пішла працювати, як кухарка, в українську їдальню. Була се дуже скромна інституція Союзу українських жінок з мінімальною оплатою, але з того в ті часи важною вигодою, що родина могла пообідати там безплатно. Умови праці там були д[уже] тяжкі, особливо для А[нни] П[авлівни], котра не мала до того жодної фахової підготовки. Те все виносила героїчно і ніхто від неї ніколи не почув ані слова нарікання. Просто “свята людина”..., але, на жаль, якраз сі обставини були причиною передчасної смерті” [16, арк. 2].

Євген Вікторович “скінчив українську гімназію у містечку Ржевниці, біля м. Праги” [12, арк. 10], єдину на еміграції українську середню школу, що була “заснована при матеріальній допомозі чеського уряду для українських дітей” і “зберігала молодь од винародовлення”. Ця вільна школа давала можливість виховувати українських дітей так, як того вимагала українська національна гордість та національний інтерес [18, с. 3]. У цій гімназії читав лекції такий відомий подолянин, український письменник, культурний діяч, педагог, лікар і дипломат Модест Левицький, який одночасно до 1932 р. виконував обов’язки лікаря гімназії. В гімназії також читали лекції знані подоляни Віктор Приходько, Степан Риндик, Володимир Січинський та інші уродженці Поділля [19, с. 185].

Євген Вікторович мав чудовий “голос-бас і виступав в українських операх... німецьких театрах” [12, арк. 10]. В театральному сезоні 1938–1939 рр. він “артист у різних ролях,

глибокий бас” [20, с. 308], “артист-співак, бас” у професійному театрі “Нова сцена” в Хусті (*Закарпатська область*) [20, с. 310]. Третя прем’єра театру “Нова сцена” була святкова. 3 січня 1939 р. Євген Вікторович виконав роль “Дніпра” в драмі “Над Дніпром” [20, с. 314], яка відбувалася в присутності “найвизначнішого сучасного українського поета” і письменника Олександра Олеся з нагоди його 60-річчя. Газета Підкарпатської Русі “Нова Свобода” від 11 січня писала: “Гарно відіграв свою роль “Дніпро” (Є. Приходько), що своїм грімким словом “До бою, до бою!” нагадав дійсно воскреслих лицарів-запорожців” [20, с. 315]. 23 лютого 1938 року театром було поставлено в Хусті “прем’єру відновленої комедії на 3 дії В. Вебера – М. Геннекена “Пані і її похресник” в перекладі Г. Совачевої. У цій комедії Є. Приходько виконав роль Брішу [20, с. 320], а також мав ролі в п’єсах “Гайдамаки” та “Місяць і зорі” [20, с. 347].

Разом із братом батька Олексою Кіндратовичем, Євген Приходько, майже рік, навчався та співав у “Празькій консерваторії, котру він, на жаль, покинув, хоч у нього був чудовий голос” [16, арк. 1]. Після Другої світової війни Євген Вікторович разом із дружиною емігрував до США, де впродовж 27 років був редактором і диктором Українського відділу радіостанції “Голос Америки” [12, арк. 10; 21] зі штаб-квартирою у Вашингтоні. Помер Євген Вікторович Приходько, несподівано, від хвороби серця, 1 липня 1980 р. “відійшов у кращий світ, наш Незабутній син, муж, батько і дід”. Похорон відбувся 5 липня 1980 р. на цвинтарі Моунт Олівет (*Вашингтон*). Залишилися “горем прибиті: батько – Віктор, дружина – Марія, син – Микола з дружиною Фарібою, дочка – Аня Линскот з мужем Леройом, внучка – Христя”. Під час похорон родина щиро подякувала усім, хто “своєю участю в похоронних відправах звеличили пам’ять покійного” і попросила “замість квітів на свіжу могилу, складати пожертви на УВАН” [12, арк. 10; 21; 22].

Марина важко переживала втрату коханої людини. Так, вона перекладає вірш Казімери Іллаковичувни “Молитва серед натовпу” (1982), що став ніби відгуком на непоправну втрату, Марина Приходько звертаючись у своїй молитві до Бога, пише:

*“Дай мені, Боже, ніч темну,
Темну ніч в тишу закуту,
І таку силу таємну,
Щоб нічого не чути.*

*І славу безіменну,
І шлях у безворотність...
О, Боже, дай мені темряву
І самотність”.*

Про сина Марини та Євгена Приходьків – Миколу Євгеновича [12, арк. 10] відомо досить небагато. Він народився в Німеччині, а в 1966 р. вступив до університету. Це, зокрема, підтверджує Олекса Приходько, який у листі до Тиміша Олесіюка від 21 квітня 1966 року пише, що вже і “Ваш Микола йде до університету” [23, арк. 1]. Микола Євгенович в університеті вивчав літературу та мистецтво, захистив дисертацію.

Олекса Приходько в листі до Миколи Приходька від 25 березня 1972 р. пише, що дуже радий за нього, “як представника нової генерації нашої родини. У Твого прадіда, Кіндрата Вікторовича, було шість синів і три дочки, але мало внуків, а ще менше правнуків, а Ти між ними найстарший, ведучий, і, як я бачу, хочеш достойно репрезентувати нашу Родину. З великим інтересом читав я про Твої студії і круг Твоїх наукових інтересів. Бажаємо Тобі щасливо скінчити ці студії і мати успіх у праці, яка Тебе цікавить” [24, арк. 1]. В іншому листі від 23 липня 1973 р. Олекса Приходько, сердечно вітаючи Миколу Євгеновича та його “милу дружину”, зауважує, що “обмін думками часто буває корисним” [25, арк. 2]. А вже в своєму листі від 11 жовтня 1973 р. звертає увагу Миколи Приходька на те, що його “останній лист прилетів разом з листом Віктора К[індратовича]. Листи від діда і внука летіли з Америки до Праги разом. І дід, і внук – українці, але листи їх мовою різні: дід пише по-українськи, внук – по-англійськи, хоча обидва листи торкаються справ українських. Ось де уривок з нашої історії і тема для повісти чи драматичного твору...” [26, арк. 2]. Андрій Приходько в листі до Миколи Приходька від 5 квітня 1982 р. висловлює “щире співчуття з приводу смерті” Віктора Кіндратовича Приходька та високо оцінює його “старанну опіку”, котру Микола “уділював в останні роки своєму дідові”, особливо в роки після смерті Євгена Вікторовича. “Видко, що Ти, – зауважує Андрій, – отримав у спадщину шляхетні риси нашого колись славного роду і будеш їх достойним (і по чоловічій лінії єдиним) потомком” [27, арк. 1]. Андрій Приходько в листі до Миколи Приходька за грудень 1982 р. вітає його і його “милу дружину з Різдом Христовим” і висловлює радість, що Микола “рішив написати свою дисертацію, не дивлячись на теперішню нерентабельність” свого

фаху. Хоча, як зауважує Андрій, “певна непрактичність в нашій родині є традиційна, але лише дійсне знання має вартість і раніше чи пізніше буде оцінене” [16, арк. 1]. Після отримання вищої освіти Микола Євгенович працював “editorom” (*головним редактором – авт.*) у відомій американській компанії “Social Register Association” (NewYork). Жонатий, дружину звуть Фаріба [28].

На превеликий жаль, відомостей про доньку Євгена і Марини Приходьків – Аню (*Ганну*) Линскот, її чоловіка Леройома Линскот і їхню дочку Кристаль (*Христину*) не маємо.

Батько Марини Приходько, – це знаний громадсько-політичний діяч, дипломат, демограф, член уряду Української Народної Республіки в екзилі, лікар Тиміш Гнатович Олесіюк (*псевдонім Олесевиц*) [16, арк. 1], який народився в 1895 р. на Володавщині (*Підляшшя*) у родині вчителя [29; 30]. Освіту здобував у духовному училищі (*Холм*) і Волинській духовній семінарії (*Житомир*). Вивчав українську філософію в університетах Варшави, Ростова, Харкова [31, с. 155]. Впродовж 1917–1918 рр. член Української Центральної Ради від української людности Холмщини та Підляшшя і секретар Холмського губернського виконавчого комітету [29; 31, с. 4]. Завдяки його зусиллям у III Універсалі вказано, що Холмщина і Підляшшя – частина території України. Він за дорученням М. Грушевського підготував записку для української делегації на мирні переговори в Бересті про кордони України на заході Холмщини і Підляшшя [31, с. 4-5]. Під час Визвольних змагань українського народу в березні 1918 р. була утворена Холмська губернія. Губернським комісаром, а пізніше губернським старостою Холмщини та Підляшшя був український громадський, політичний і державний діяч, подолянин Олександр Скоропис-Йолтуховський (*10.07.1880, с. *Старо-Христище*, нині – *Пищанського району Вінницької області*, за іншою версією в с. *Йолтухи (Явтухи) Деражнянського району Хмельницької області* – †1950, *сталінський табір у Мордовії*). Система освіти в губернії перебувала в катастрофічному стані, “села спалені, шкільних будівель немає, жебраки і голодні селяни-поверненці не в змозі утримувати сільські школи. Проте активність губернського комісара освіти Карпа Дмитріюка і його заступника Тиміша Олесіюка (1918–1919) дозволила не тільки почати новий навчальний рік, а й створити досить ефективну систему підготовки вчителів початкових шкіл”. Їх зусиллями в Бересті були відкриті двомісячні вчительські курси, на

які “звозили вчителів-поліщуків з усієї України, а також шукали на місці – на Поліссі” [32]. Тут він працював аж до зайняття Холмщини та Підляшшя поляками. Рятуючись від польського полону, працював у Луцьку, а згодом у Кам’янці-Подільському. В жовтні 1919 р. його призначили аташе Української дипломатичної місії у Варшаві та секретарем на переговорах уряду УНР із Польщею. В 1920 р. він стає делегатом-спостерігачем уряду УНР на польсько-радянських мирових переговорах у Ризі [33, с. 256; 48]. Після поразки визвольних змагань в еміграції у Варшаві, де у співпраці з екзильним урядом А. Лівницького організовував серед інтернованих вояків рух заміни зброї на книжку та перо, сприяв організації українських освітніх і наукових установ у Європі [33, с. 256]. У 1923–1929 рр. Тиміш Гнатович студіював медицину в Празі, згодом у Варшаві, займався лікарською практикою [34, с. 155]. У студентські роки Тиміш Гнатович брав активну участь в суспільно-просвітницькій діяльності української еміграції. Зокрема, він один із співзасновників громадської організації студентів українського походження поза СРСР – Центрального союзу українського студентства (ЦЕСУС) [19, с. 106], провідної організації української студентської еміграції в культурно-освітній сфері. Як голова Союзу українських студентів емігрантів у Польщі, був активним у студентському житті Варшави та Праги [30]. Він добре розумів, що робота ЦЕСУСа була дуже важливою для української студентської еміграції в Європі, адже саме ЦЕСУС представляв українську еміграцію на міжнародній арені [35]. В 1932–1940 рр. жив і працював лікарем у містечку Вишніці (*Підляшшя*). В 1940–1944 рр. – директор повітового шпиталю у містечку Володава. Зважаючи на польську політику, не брав активної участі в українському громадському житті Холмщини і Підляшшя, однак досить пильно стежив за розвитком української політичної думки, проводив активну діяльність у Державному Центрі Української Народної Республіки в екзилі та в Українському науковому інституті (*Варшава*) [31, с. 155]. Впродовж 1923–1939 рр. Тиміш Олесіюк був співробітником військово-наукового та літературного журналу “Табір” (*Каліш, Варшава*) [29], заснованого з ініціативи Симона Петлюри. Часопис, головним редактором якого був генерал-хорунжий Віктор Куш, містив матеріали з доби визвольних змагань, з питань військо- і війнознавства. Ще в студентські роки Тиміш Олесіюк зацікавився особливостями географічного, демографічного, геополітичного положення України. Тоді й

зародилося його розуміння і бачення України не як “малого народу”, а як “великої нації” – “Сфінкса Європи”. Відомий політичний діяч та науковець, директор Українського наукового інституту у Варшаві О. Лотоцький спочатку досить скептично поставився до ідей молодого студента-медика, але згодом став його прихильником [33, с. 257] і навіть заохотив до подальших наукових досліджень з української проблематики [31, с. 8]. У цей же період він разом із такими відомими подолянами-емігрантами, як Микола Битинський, Павло Кукуруза, Олекса Приходько, Володимир Січинський, сприяв пошуку та наданню рідкісних світлин Симону Наріжному для його відомої і дуже цінної праці “Українська еміграція. Культурна праця української еміграції між двома Світовими війнами”. Завдяки їм, як писав С. Наріжний, “було можливо доповнити текст книги матеріалом для альбому еміграції” [19, с. 7-8].

Влітку 1944 р. Тиміш Гнатович із родиною емігрував до Бад-Кіссінгену (*Німеччина*). Про свою зустріч з Т. Олесіюком у цьому місті, подолянин Григорій Костюк пізніше згадував, що в консисторії УАПЦ він довідався про “гурт українців” і йому дали адресу д-ра Тимоша Олесіюка. Т. Олесіюка “я застав за вказаною адресою”, і він, “довідавшись, що я з французької зони, відразу запропонував мені поінформувати про стан тамтешньої української людности цілу громаду, яка тут скупчилася навколо президента УНР в екзилі Андрія Лівницького, давнього соціал-демократа, активного діяча доби революції. Я погодився. Не знаю, чи то був готель, чи якесь інше приміщення, але досить просторе, з великим світлим вестибюлем і чистими коридорами. Здається, що всю цю будівлю займали втікачі, причетні до верхів уенерівської еміграції, бо відразу зійшлося, мабуть, близько двадцяти осіб на чолі з президентом. Це була моя перша зустріч і перше знайомство з високим середовищем українських вигнанців, що йшли несхитно під прапорами УНР. У мене не було для них якоїсь особливої чи сенсаційної інформації. Я розповів тільки про побутові обставини й безперспективне становище наших людей під французькою окупацією і просив їхньої поради чи думки, як нам бути далі. Крім президента А. Лівницького й Т. Олесіюка, пригадую собі ще такі імена з присутніх: генерали Михайло Садовський і Михайло Омелянович-Павленко, інженер Кость Туркало з дружиною Марією (*обоє подоляни – авт.*), В. Соловій, Крамаренко, Кость Паньківський; було ще кілька осіб. Тоді пошта для цивільного населення ще не працювала. Інші зв’язки

для багатьох були складні й небезпечні. Українські громади, особливо з різних зон, не мали ніяких контактів між собою. Тому живий зв'язок, навіть із такою поверховою інформацією, яку я мав, був дуже вагомий” [8, с. 188]. Через деякий час Тиміш Олесіюк із родиною переїхав до табору переміщених осіб в Оффенбах-на-Майні (Німеччина) [8, с. 196]. Перебуваючи в еміграції у Німеччині, Т. Олесіюк, як член уряду УНР в екзилі став співзасновником і членом Головної управи Українського національно-державного союзу (УНДС, *емігрантська політична партія, створена на з'їзді в Новому Ульмі 25–26 травня 1946 р. – авт.*). На теренах Німеччини він розгорнув активну громадську діяльність і в 1946 р. відновив діяльність Українського суходолового інституту, ініціатором заснування якого в 1939 р. у Варшаві був відомий український бібліолог Лев Биковський, та активно співпрацював із Українським океанічним інститутом, який було засновано в 1938 р. теж у Варшаві, а у 1946 р. відновлено на теренах Німеччини Л. Биковським [33, с. 256-257]. Після зустрічі з О. Ольжичем, які мали на нього значний вплив, Т. Олесіюк, очолюючи Український суходоловий інститут, намагався охопити всі проблеми соборності українських земель, започаткував видання збірника “Соборна Україна” [31, с. 16].

У 1947 р. Тиміш Гнатович емігрував до США [30; 33, с. 257], де пройшов нелегкий шлях адаптації та отримав право лікарської практики. Працював лікарем у різних медичних закладах аж до виходу на пенсію в 1963 р. [36, с. 416]. У США він продовжив свою громадсько-політичну діяльність і в 1950 р. став співзасновником і членом управи Союзу українських національних демократів (СУНД). Як член Наукового товариства ім. Шевченка та Української Вільної Академії наук у США [29; 36, с. 416; 37] брав активну роль у відновленні діяльності Музею-Архіву ВУАН [36, с. 416], у творенні “Енциклопедії Українознавства”. Був основоположником і довголітнім членом Українського Лікарського Товариства Північної Америки [38].

Про американський період у своїх споминах його приятель Володимир Кубійович писав, що “Тиміш Гнатович залишився обсерватором української еміграційної політики без особистої активності” [30, с. 157]. Загалом у творчому доробку Тиміша Олесіюка десятки праць, присвячених геополітиці, демографії, освіті, внутрішній та зовнішній політиці, етнічним кордонам України, розселенню українців в Азії, а також спогади, які публікувалися в

часопису “Вільне козацтво”, в журналах “Табір”, місячнику “Нова Україна”, в працях Українського Суходолового Інституту, Українського Океанічного Інституту, Українського Наукового Інституту у Варшаві. Проте його майже півсотні історико-публіцистичних праць і спогадів, у яких, як зауважує І. Кедрин, Тиміш Гнатович поставив перед українцями питання руба: як довго і в якій формі Україна “збереже свою українську національну самобутність” [39], на жаль, залишалися малознаними в незалежній Україні. Його спогади “Кам’янець – золотий вінець”, що були оприлюднені в журналі “Листи до приятелів” [29], вперше були передруковані в журналі “Пам’ятки України” лише в 2002 р. У своїх працях Тиміш Олесіюк зазначав, що українська державність, включає три поняття – народ, владу та територію” [31, с. 3]. Зокрема, у праці “Ідея української соборности” (1948), опублікованій з нагоди 30-річчя проголошення IV Універсалу Української Центральної Ради, він пише: “Образ України – народної і народоправної, України Державної, – в довгому та складному процесі відродження, лише поволі та з великим трудом, виринає із мряковини підсвідомих уявлень українського народу, приспаного своєю довгою та лихою долею” [40, с. 2].

На думку дослідника, українська національно-державна ідея, “покликана до нового життя вогненним пророчим словом Тараса Шевченка, набирає глибини змісту та гармонійності і величності форм, завдяки відданій, послідовній праці найкращих представників українських поколінь. Кирило-Мефодіївське Братство, Стара Київська Громада, Революційна Українська Партія, Товариство Українських Поступовців – ось найголовніші етапи цієї праці, що привела до правдивого чуда, до воскресіння української нації, до державного оформлення України в огні революційно-визвольної боротьби 1917–1921 років” [40, с. 2].

Окремою книгою вийшли його цінні спогади “Як за Деоклеціана (Сторінка зі споминів)” (*Нью-Йорк*, 1960) [41], уривок із яких Тиміш Олесіюк пізніше опублікував в україномовному часопису “Свобода” (*Нью-Йорк*, 1962) [42]. У 2004 р. вперше в незалежній Україні за редакцією знаного українського історика, письменника і професора Володимира Сергійчука вийшов збірник творчої спадщини Тиміша Олесіюка “Соборна Україна”. Збірник вміщує його наукові розвідки та спомини про козацтво, козаччину, колоніальні землі, народності, расовість, слов’ян, соборність, український дух,

український народ та українську націю. Тут подано його роздуми про соборну Україну, Українську Народну Республіку та його спогади про Західну Волинь, Підляшшя, Побужжя, Полісся, Холмщину та місто Кам'янець-Подільський, що друкувалися раніше в різних україномовних часописах української діаспори [31].

Великий український патріот, видатний громадсько-політичний діяч, науковець, учасник визвольних змагань, колишній член Української Центральної Ради та уряду Української Народної Республіки в екзилі, основоположник і член Українського лікарського товариства Північної Америки, член-кореспондент Української Вільної Академії наук та Наукового товариства імені Шевченка у США, публіцист Тиміш Гнатович Олесіюк відійшов у вічність на 83-му році життя 11 вересня 1978 р. у Лос-Анджелесі [38; 43; 44; 45]. Після заупокійних відправ в українській православній церкві Святого Андрія Первозванного у Лос-Анджелесі, де “українська громада прощала в останню земну путь свого патріарха (так з пошаною в парафії Святого Андрія називали Покійника)”, його тіло було доставлено літаком до похоронного бюро Литвина і Литвина в Ньюарку. Похоронна відправа відбулася 16 вересня. Труну з тілом покійного, накриту українським державним прапором, при жалобних звуках дзвонів внесли побратими і друзі покійного до Церкви-Пам’ятника Святого Андрія Первозванного в Бавнд Бруку. “При відкритій труні стояла почесна варта – сотник В. Сердюк, д-р М. Шпитко та М. Никіш з українським та американським прапорами та з бойовим прапором 3-ої Залізної Дивізії”. До могили тіло покійного, крім родини покійного, супроводжувала велика українська громада, серед якої були побратими покійного 93-літній колишній міністр УНР професор Іван Паливода та 88-літній колишній член Центральної Ради, відомий український громадсько-політичний діяч, інженер-хімік, публіцист і мемуарист, подолянин Кость Туркало (*21.08.1892, с. *Немиринці*, нині – *Городоцького району Хмельницької області* – †17.10.1979, *Нью-Йорк*). Чорну подушку з орденами Покійного ніс заступник керманіча фінансів уряду УНР в екзилі Констянтин Луценко. Над могилою, на прохання родини, було тільки одне коротке прощальне слово, яке від імені президента УНР в екзилі та Державного Центру УНР, виголосив заступник голови Уряду УНР в екзилі Володимир Біляїв [3].

Похований Тиміш Олесіюк 16 вересня 1978 р. на українському православному цвинтарі святого Андрія Первозванного в Бавнд Бруку

(Нью Джерзі) [38; 43; 44; 45]. Під час поминальної трапези короткі слова виголосили Кость Туркало, Наталія Лівницька-Холодна та інші. На прохання рідних, присутні замість квітів на могилу покійного “складали пожертви на Фонд ім. Симона Петлюри, УВАН, Енциклопедію видання НТШ та музей-пам’ятник у Бавнд Бруку”. Всім їм, від “імені родини, подякував д-р Андрій Олесіюк за вшанування пам’яті його покійного батька та за пожертви на вищезгадані установи” [3]. Залишилися горем прибиті: дружина – Тамара, донька – відома українська поетеса Марина Приходько, син – підполковник морської авіації США в резерві, д-р Андрій, внуки – Микола Приходько і Аня Лінскот, Адріян, Роксана і Симон Олесіюки, правнучка – Кристаль Лінскот, родина в Україні і в еміграції [3; 38; 43; 44; 45].

І. Кедрин у статті “Український рік 1978-ий. Болючі втрати”, відгукуючись на смерть Тиміша Олесіюка, пише, що “нема такого роду, в якому не відійшли б у вічність вартісні для народу одиниці, бо це такий закон природи”. В 1978 р. “коса смерти порізала українську вільну ниву такими глибокими й широкими прірвами, що вони дали себе відчутти усій нашій громаді в діаспорі. Вони поставили теж перед вільною громадою руба питання, що давно вже хвилює її: чи, як довго і в якій формі вона збереже свою українську національну самобутність, і яким темпом ітиме процес асиміляції до чужомовного оточення у країнах поселення, коли так швидко і так раптово відходить найстарша генерація і такі щілини творяться в генерації середущій – і так мало одиниць активізується в громадському житті та виявляють амбіції бути нашими наступниками українські люди з генерації молодшої” [39].

Мати Марини Олесіюк, Тамара Олесіюк народилася 29 липня 1902 р. у Катеринославі (нині – Дніпропетровськ). Померла вона 6 червня 1997 р. Панахида відбулася 12 червня в Глендейл (Каліфорнія), а похорон 14 червня на українському православному цвинтарі в Бавнд Бруку. У глибокому смутку залишилися: син – Андрій з дружиною Христею, внуки – Адріян, Маріяна, Маркіян, Роксана, Симон, Тиміш Олесіюки; внук Микола Приходько з дружиною Фарібою; внучка Аня Лінскот-Приходько; правнучка – Кристал Лінскот із сином Кені; брат – Луї Гільберт і дальша родина в США, Канаді й Україні. Присутні замість квітів на могилу “жертвували на сиріт і на підручники для школярів в Україні” [46].

Брат Марини Олесіюк, Андрій, підполковник морської авіації США в резерві, брав активну участь у суспільно-просвітницькій діяльності української еміграції. Зокрема, він був делегатом XI з'їзду товариств прихильників Української Народної Республіки в США, який відбувся 13 грудня 1975 р. у Філадельфії в присутності президента Української Народної Республіки в екзилі Миколи Лівицького та голови Виконавчого Органу УНРади Теофіля Леонтія, які прибули на з'їзд із Мюнхену, де був “осідок екзильного Уряду УНРеспубліки та його передпарламенту – Української Національної Ради”. Делегати з'їзду підтвердили потребу існування екзильного уряду УНР, необхідність консолідації українських політичних сил в еміграції на базі Державного Центру УНР для боротьби проти окупанта України. На з'їзді було обрано Головну управу і Контрольну комісію Об'єднання товариств прихильників УНР у США. Андрій Олесіюк одноголосно був обраний другим заступником голова Головної Управи [47]. В 2012 р. Андрій Олесіюк став одним із достойних жертводавців Фундації Українського Вільного Університету в Мюнхені.

Життєві перипетії і, частково, творчу спадщину й досі малознаної в Україні, члена відомої української родини Солухи-Приходьків-Герасименка-Філя, вкоріненої в етносоціокультурне середовище подільського краю – Марини Тимішівни Приходько, частково висвітлені в науковому літературознавчо-краєзнавчому виданні “Пахуче й густо поростають ночі ...” (2016) [48].

Список використаних джерел та літератури:

1. Приходько М. Потойбіч мосту. Поезії / Марина Приходько ; Обкладинка Якова Гніздовського. – Мюнхен : Вид-во “Сучасність”, 1967. – 36 с.
2. Державин В. Антологія української поезії / Володимир Державин. – Лондон : Вид-во Спілки молоді у Великій Британії, 1957. – 564 с.
3. Приходько М. Переклад з Інгеборг Бахман / Марина Приходько // Сучасність. Література, мистецтво суспільне життя (Мюнхен). – 1974. – Ч. 9 (165). – верес. – С. 3-8.
4. Приходько Віктор // ЕУ-П. – Львів: НТШ, 1996. – Т. 6. – С. 2346.
5. Приходько Марина // Вікіпедія [Електронний ресурс]. – Режим доступу: [http://uk.wikipedia.org/wiki/Приходько Марина](http://uk.wikipedia.org/wiki/Приходько_Марина) (23.08.2016). – Назва з титул. екрану.

6. Приходько Марина // ЕУ-ІІ. – Париж, Нью-Йорк, 1970. – Т. 6. – С. 2346.

7. Приходько М. Під ордою. Поезії (Ясир, Втеча, Сосни мої, сосни золоті..., Згадую..., Пісенний мотив, Обряд бабиного літа) / Марина Приходько // Слово. Зб. українських письменників у екзилі: література, мистецтво, критика, мемуари, документи. [вип.] 3 / редкол. С. Гординський [і др.] ; голов. ред. Г. Костюк ; авт. обкл. Я. Гніздовський. – Нью-Йорк : Об'єднання українських письменників в екзилі, 1968. – С. 241-243.

8. Костюк Г. Зустрічі і прощання: Спогади у 2-х кн. – Кн. 2 / Григорій Костюк. – Едмонтон ; Торонто : CanadianInstituteofUkrainianStudiesPress, 1998. – 609 с.

9. Марина Приходько з Олексіюків [Некролог] // Свобода (Нью-Йорк). – 1982. – Ч. 117. – 24 черв. – С. 3.

10. Поезії. Казімера Іллаковичувна / Переклала з польської Марина Приходько // Сучасність. Література, мистецтво суспільне життя (Мюнхен). – 1982. – Ч. 4-5 (256-257). – квітень-травень. – С. 46-50.

11. “Л. Ш.” Померла св. п. Ольга Приходько / Л. Ш. // Свобода (Нью-Йорк). – 1981. – Ч. 23. – 6 лют. – С. 1.

12. Короткий життєпис родини Приходьків, що народились і жили в бувшій Подільській губернії в роках 1884–1925. Склавав Віктор Приходько 6 черв. 1981 року. Рукопис. Родинний архів А. М. Трембіцького. Копія – 23 арк.

13. Трембіцький А. А. Просопографічна проблема вивчення подільської родини Солухи-Приходька-Герасименка-Філя / А. А. Трембіцький, А. М. Трембіцький // Освіта, наука і культура на Поділлі. Зб. наук. пр. – Кам'янець-Подільський: Оіюм, 2007. – Т. 10: Мат. шостого круглого столу “Культура, освіта і просвітницький рух на Поділлі”. – С. 63-71.

14. Трембіцький А. М. Особистісно-індивідуальний світ членів родини Приходьків / А. М. Трембіцький, А. А. Трембіцький // Освіта, наука і культура на Поділлі. Збірник наукових праць. – Кам'янець-Подільський: Оіюм, 2010. – Т. 16: Матер. круглого столу “Освіта, культура і просвітницький рух на Поділлі”, 22 жовт. 2010 року. – С. 225-247.

15. Victor Prychodko is Recipient of “Shevchenko Freedom Award”. UCCA Executive Committee Meets. Officers' Reports // Svoboda (New York). – 1974. – 3. 16. – S. 3-4.

16. Лист Андрія Приходька до Миколи Приходька, грудень 1982 р. // Родинний архів внука Віктора Приходька – Миколи Приходька. – Нью-Йорк (США). Ксерокопія – 2 арк. Родинний архів А. М. Трембіцького.

17. Лист Ольги Приходько до Миколи Приходька без дати // Родинний архів внука Віктора Приходька – Миколи Приходька. – Нью-Йорк (США). Ксерокопія – 2 арк. Родинний архів А. М. Трембіцького.

18. Українська гімназія в Чехословаччині. – Прага-Ржевниці : Накладом Допомогового комітету при У.Р.Р.Г. ; Державна друкарня в Празі. – 1932. – 34 с.

19. Наріжний С. Українська еміграція. Культурна праця української еміграції між двома Світовими війнами / Симон Наріжний / Ч. 1. Репринтне видання 1942 року. 2-ге вид. – Львів-Кент-Острог, 2008. – 250 с., І-XX, 834 іл. на ССXXXII с.

20. Шерегій Юрій. Нарис історії українських театрів Закарпатської України до 1945 року / Юрій Шерегій ; ред., вступ. ст. В. Маркус, В. Ревуцький. – Нью-Йорк [та ін.] : Словацьке педагогічне видавництво в Братиславі. Відділ української літератури в Пряшеві, 1993. – 412 с.: фот. – (Записки наукового товариства ім. Т. Шевченка. Історико-філософська секція ; т. 218).

21. Бл. п. Євген Вікторович Приходько [некролог] // Свобода (Нью-Йорк). – 1980. – Ч. 150. – 8 лип. – С. 3.

22. Бл. п. Євген Вікторович Приходько [некролог] // Свобода (Нью-Йорк). – 1980. – Ч. 152. – 10 лип. – С. 3.

23. Лист Олекси Приходька до ТимішаОлесіюкавід 21 квітня 1966 р. // Родинний архів внука Віктора Приходька – Миколи Приходька. – Нью-Йорк (США). Ксерокопія – 2 арк. Родинний архів А. М. Трембіцького.

24. Лист Олекси Приходька до Миколи Приходька від 25 березня 1972 р. // Родинний архів внука Віктора Приходька – Миколи Приходька. – Нью-Йорк (США). Ксерокопія – 2 арк. Родинний архів А. М. Трембіцького.

25. Лист Олекси Приходька до Миколи Приходька від 23 липня 1973 р. // Родинний архів внука Віктора Приходька – Миколи Приходька. – Нью-Йорк (США). Ксерокопія – 2 арк. Родинний архів А.М. Трембіцького.

26. Лист Олекси Приходька до Миколи Приходька від 11 жовтня 1973 р. // Родинний архів внука Віктора Приходька – Миколи

Приходька. – Нью-Йорк (США). Ксерокопія – 2 арк. Родинний архів А. М. Трембіцького.

27. Лист Андрія Приходька до Миколи Приходька від 5 квітня 1982 р. Родинний архів внука Віктора Приходька – Миколи Приходька. – Нью-Йорк (США). Ксерокопія – 2 арк. Родинний архів А.М. Трембіцького.

28. Повідомлення про смерть Приходька Євгена Вікторовича // Свобода (Нью-Йорк). – 1980. – 10 липня. Родинний архів А. М. Трембіцького. Копія. – 1 арк.

29. Олесіюк Тиміш // Вікіпедія [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://uk.wikipedia.org/wiki> (23.02.2016). – Назва з титул. екрану.

30. Олесіюк Тиміш // Енциклопедія українознавства. Словникова частина (далі – ЕУ-ІІ). – Львів: НТШ, 1996. – Т. 5. – С. 1843.

31. Олесіюк Тиміш. Соборна Україна : наук. розвідки і спомини / Тиміш Олесіюк ; упоряд., вступ. ст. В. Сергійчук ; худож. оформ. Л. Демчишин ; Київ. нац. ун-т ім. Т. Шевченка, Центр українознав. – К. : Укр. Видавн. Спілка, 2004. – 636, [2] с. – Імен. покажч.: с. 626-637.

32. Ільїн О. Західне Полісся в Українській Державі гетьмана Скоропадського. Історія в документах / Олександр Ільїн [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://nadbuhom.pl/art_2729.html (30.01.2016). – Назва з титул. екрану.

33. Конопка Н. До витоків українських геополітичних студій на еміграції: Тиміш Олесіюк та його праця “Північні межі Української Матірньої Держави” / Наталія Конопка // Українознавчий альманах (Київ). – 2013. – Вип. 14. – С. 256-261.

34. Кубійович В. Мені – 85: Мемуари. Роздуми. Вибрані листи / В. Кубійович ; упор. проф. О. Шаблій. – Париж ; Львів: “Фенікс”, Українська академія друкарства, 2000. – Т. II. – 1023 с.

35. Союз українських студентів-емігрантів у Польщі // ЕУ-ІІ. – Львів: НТШ, 2000. – Т. 8. – С. 2985.

36. Палієнко М. Архівні центри української еміграції (створення, функціонування, доля документальних колекцій) / М. Палієнко. – К.: “Темпора”, 2008. – 688 с.

37. Біляїв В. Похорони сл. п. колишнього міністра УНР д-ра Тимоша Олесіюка / Володимир Біляїв // Свобода (Нью-Йорк). – 1978. – Ч. 210. – 29 верес. – С. 4.

38. Д-р Тиміш Олесіюк [Некролог] // Свобода (Нью-Йорк). – 1978. – Ч. 208. – 27 верес. – С. 3.

39. Кедрин І. Український рік 1978-ий. Болючі втрати / Іван Кедрин // Свобода (Нью-Йорк). – 1979. – Ч. 12. – 17 січ. – С. 2.
40. Олесіюк Т. Ідея української соборності / Тиміш Олесіюк // Свобода (Джерзі Сіті). – 1948. – Ч. 17. – 22 січ. – С. 2-3.
41. Олесіюк Тиміш. Як за Деоклеціана (Сторінка зі споминів) / Тиміш Олесіюк. – Нью-Йорк : Друкарня Української Православної Церкви, 1960. – 26 с.
42. Олесіюк Тиміш. Як за Деоклеціана... (спогад) / Тиміш Олесіюк // Свобода (Нью-Йорк). – 1962. – Ч. 48. – 14 берез. – С. 4.
43. Д-р Тиміш Олесіюк [Некролог] // Свобода (Нью-Йорк). – 1978. – Ч. 201. – 19 верес. – С. 3.
44. Тиміш Олесіюк [Некролог] // Свобода (Нью-Йорк). – 1978. – Ч. 197. – 14 верес. – С. 3.
45. Тиміш Олесіюк [Некролог] // Свобода (Нью-Йорк). – 1978. – Ч. 198. – 15 верес. – С. 3.
46. Тамара Олесіюк [некролог] // Свобода (Нью-Йорк). – 1997. – Ч. 116. – 19 черв. – С. 3.
47. Вайда М. Делегатський З'їзд прихильників УНР в ЗСА у Філадельфії / Микола Вайда // Свобода (Нью-Йорк). – 1976. – Ч. 35. – 25 лют. – С. 3.
48. Трембіцький А. М. Пахуче й густо поростають ночі ... / А. М. Трембіцький. – Хмельницький : ІРД, 2016. – 134 с.; іл.

Ю. А. Вашеняк,
*кандидат біологічних наук
(м. Хмельницький)*

ОХОРОНА ПРИРОДНИХ ОСЕЛИЩ У ХМЕЛЬНИЦЬКІЙ ОБЛАСТІ

В Європі та й в усьому світі шостого жовтня кожного року відзначають День охорони природних оселищ, що пов'язаний з прийняттям у цей день Конвенції про охорону дикої природи та рідкісних оселищ ще в 1979 році.

Що розуміють в Європі під поняттям “природне оселище”, і з якою метою їх охороняють? Відомо, що існування живих організмів пов'язано із середовищем його існування. Таке середовище існування для будь-якого живого організму можна назвати природним

оселищем, його домівкою. Із впливом на такі природні оселища ми опосередковано впливаємо на живі організми, на їх чисельність та життєдіяльність. До прикладу, вирубування тропічних лісів, як природного оселища, призвело до зникнення 100 видів рослин та тварин. Як бачимо, діяльність людини, як-то: вирубування лісів, застосування пестицидів, спричинення парникового ефекту призводить до знищення домівок живих істот, а отже, і до зникнення самих видів.

З метою припинення цього процесу, цивілізований світ взяв за стратегію збереження природних оселищ, створивши систему NATURA 2000. Елементами цієї мережі є рідкісні природні оселища та такі, що перебувають під загрозою зникнення і руйнування. Вони включені у єдиний реєстр рідкісних оселищ, що перебувають під загрозою зникнення. Кожному оселищу присвоюється певний код, що складається із літери латинського алфавіту та цифри, наприклад: рідкісні степові угруповання мають код E1.2.

В Україні стратегія збереження природних оселищ зі створенням мережі NATURA 2000 розроблена лише для Закарпатської області. В інших областях, в тому числі і в Хмельницькій області, іде активна робота по збереженню природних оселищ та створення заповідних об'єктів на таких територіях.

У Хмельницькій області питанням охорони природних оселищ займається Департамент екології та природних ресурсів як структурний підрозділ Хмельницької обласної державної адміністрації. Значним кроком щодо реалізації принципів Конвенції про охорону дикої природи та рідкісних оселищ, згаданої вище, стало розроблення і затвердження регіональної екологічної мережі Хмельницької області. Нещодавно створено національний природний парк “Мале Полісся” з метою збереження болотних, лучних та лісових оселищ. Також продовжується активна робота по створенню національного природного парку “Верхнє Побужжя” на території Деражнянського, Лещинського, Старосинявського, Хмельницького, Волоцького районів. Крім того, Департаментом подано на затвердження обласними органами виконавчої влади нових заказників державного значення “Дністровський”, “Варенка”, “Ушицький”, “Морозівський”, що створені науковцями з врахуванням рідкісних природних степових, лісових, лучних та болотних оселищ, які можуть в подальшому стати елементами мережі NATURA 2000 у Європі.

Щорічно у цей день Департамент проводить круглі столи із залученням фахівців та громадськості для висвітлення проблем збереження природних оселищ, як місць існування рідкісних видів рослин і тварин. Неодмінною умовою проведення таких круглих столів є залучення студентської та учнівської молоді міста Хмельницького та області. Проводяться лекції, на яких молодь знайомиться із загальними принципами збереження природних оселищ, рідкісних видів флори та фауни, організацією заповідної справи на Хмельниччині. Також організовуються жваві дискусії, в ході яких діти та молодь висловлюють свою думку щодо шляхів збереження біологічного різноманіття Хмельницької області, захисту рідкісних та зникаючих видів. Крім того, проводяться екологічні вікторини і конкурси на визначення кращих знавців флори та фауни Хмельниччини. Також з ініціативи Департаменту екології та природних ресурсів щорічно проводиться конкурси наукових робіт на знання рідкісних видів флори і фауни. Учні під керівництвом своїх педагогів вчать розпізнавати в полі червонокнижні види та описувати їх природні місцезростання.

Перед Україною стоять серйозні виклики щодо збереження біологічного різноманіття. Один із шляхів подолання та реалізації цієї стратегії – створення єдиної мережі охорони природних оселищ, що увійде в європейську систему NATURA 2000.

О. П. Григоренко,

*доктор історичних наук, професор
(м. Хмельницький)*

Л. О. Григоренко,

*студентка
(м. Київ)*

ГЕНЕРАЛ-ПОЛКОВНИК БОРИС ОЛЕКСІЄНКО І АКАДЕМІК НАН УКРАЇНИ ВАЛЕРІЙ СМОЛІЙ – ВИДАТНІ ПОСТАТІ НОВІТНЬОЇ ІСТОРІЇ УКРАЇНИ

У статті розповідається про уродженців Волочиського району Хмельницької області генерал-полковника, першого ректора Національної академії Державної прикордонної служби України імені Б. Хмельницького і академіка НАН України, директора Інституту

історії України НАН України, головного наукового редактора “Українського історичного журналу” Валерія Смоля.

Ключові слова: *Олексієнко Борис Миколайович, Смолій Валерій Андрійович, Поділля, Волочиський район, офіцер-прикордонник, генерал, ректор, командувач, академік, наукові дослідження, козацтво, головний науковий редактор.*

Історичний розвиток переконливо засвідчує, що успіх, соціальний добробут, як правило, з’являються в тих суспільствах, де домінують фундаментальні цінності, загальнонаціональна злагода, авторитет людини праці, співіснують різні форми власності. З утвердженням державної самостійності Україна вийшла на шлях цивілізованого розвитку. В доленосні часи в історії кожного народу з’являються постаті, роль і значення яких у становленні його державності, формуванні національної самосвідомості, зародженні величї душі та стійкості духу виходять далеко за межі історичного бачення, соціального тлумачення і політичних амбіцій не лише сучасників, а й багатьох прийдешніх поколінь. Пріоритетним у розбудові незалежної молододі Української держави є наявність особистостей високого інтелекту, які володіють сучасними знаннями, досвідом, постійно аналізують динаміку вітчизняних та світових подій як в соціальному, так і в економічному напрямках, здатні випереджати і прогнозувати розвиток, акумулювати можливості і сили, підпорядковані колективи на найважливіших ділянках для досягнення мети. Існує відомий вислів: “Історію творять особистості”. Він містить у собі велику долю істини. Бо ж історія – це не що інше, як біографія, це – біографія предків, колективів, особистостей. Досвід свідчить, що навіть, якщо всі необхідні історичні умови наявні, велику роль відіграють особисті якості керівника: його кваліфікація, світогляд, масштаб мислення, вміння працювати з людьми і вести їх за собою, воля, розум, цілеспрямованість.

За свою багатовікову історію з подільської землі вийшло багато людей, які прославили свій рідний край і стали відомими у всьому світі. Особливо почесне місце серед славетної когорти видатних особистостей, що своєю невтомною, титанічною працею, яскравим розумом, організаторським талантом внесли неоцінний внесок у розвиток науки, освіти і культури, зміцнення обороноздатності України і зробили нашу країну ще більш відомою у світовому співтоваристві належить генерал-полковнику, державному і

громадському діячу, дипломату, педагогу-новатору, першому ректору Національної академії Державної прикордонної служби України імені Б. Хмельницького Б. М. Олексієнку та автору багатьох монографічних узагальнень, підручників, посібників, ученому з світовим іменем, гуманісту, державно-політичному діячеві, людині з енциклопедичним характером знань, видатному представнику наукової еліти нашої держави, доктору історичних наук, професору, головному науковому редактору “Українського історичного журналу”, академіку НАН України, директору Інституту історії України НАН України В. А. Смолію. Це люди широкого світогляду, креативні, толерантні і надзвичайно працелюбні. Бог, природа і батьки наділили їх особливими здібностями – вмінням налагоджувати спільну діяльність, гуртувати людські колективи. Вони вміють підшукати кожному його місце в загальній справі, зацікавити нею інших. З ними легко і приємно працювати. Вони ніколи не підвищують голос, не намагаються вивершитися над іншими своїми посадами, а створюють навколо себе атмосферу доброзичливості, розуміння необхідності діяти саме таким чином, при цьому зробити більше, якісніше. Їх не роз’їдає адміністративна сверблячка, а висловлені міркування і пропозиції завжди конструктивні й компетентні. Характерно, що такі керівники не бояться й не соромляться сказати в певних ситуаціях “я цього не знаю”, майже ніколи не відмовляють у проханнях підлеглих, а сказане “ні” – обґрунтоване, доречне, переконливе. Вони не бояться визнати й власні помилки, чесно й відверто говорять про них, вживають заходів, щоб їх позбутися.

Генерал-полковник, дипломат, доктор військових наук, професор, член-кореспондент НАПН України, академік Української екологічної академії, заслужений працівник освіти України, лауреат міжнародної премії імені В. І. Вернадського, почесний прикордонник України, автор багатьох монографічних узагальнень, підручників і посібників Борис Миколайович Олексієнко народився 2 квітня 1940 року в селі Чухелі Волочиського району Хмельницької області [1, с. 454]. Ще під час навчання в школі визначився з своєю майбутньою професією. Здобув фундаментальну військову освіту: закінчив Алма-Атинське вище прикордонне командне училище (1961), військову академію ім. М. В. Фрунзе (1971). Після закінчення училища молодому офіцеру дісталася найважча застава в Середній Азії. Але якраз це дало йому добрий старт і хороший факт у військовій біографії. Після закінчення академії ім. М. В. Фрунзе, куди

Бориса Миколайовича направили, як кращого офіцера, – добре володів своєю справою, став майстром спорту з стрільби, виборював першості на змаганнях на конях. На думку провідного українського філософа М. Поповича, еліта формується з найбільш обдарованих і сильних особистостей, які пробиваються нагору через соціальні перешкоди завдяки творчим і організаційним здібностям, культурним і моральним характеристикам [2, с. 11]. Перед майбутнім головним прикордонником України були нові призначення. Був начальником штабу у Молдові. Потім начальником загону у Вірменії. У 1974 році у званні полковника був начальником оперативного загону в Забайкальському окрузі. Єдине, що завжди помічав за собою, – це бажання бути лідером. Він не визнавав другорядних ролей і дуже важко на них погоджувався. Коли бачив помилки свого керівництва, не мовчав про них. Звідси впливали неминучі конфлікти. Це довелося відчувати майбутньому головному прикордоннику України на собі впродовж всієї служби.

Молодий енергійний полковник під час служби на Кавказі досить ґрунтовно зайнявся електронним та технічним забезпеченням захисту кордону. Розробив і створив надійну систему, яка на той час не мала аналогів не тільки в колишньому Радянському Союзі, а й за кордоном. Б. М. Олексієнко і досі пишається тим, що вдалося задумане втілити в життя. До нього приїздили ознайомитися з цією системою вище політичне керівництво країни. Зокрема, приїжджав Голова Ради Міністрів СРСР О. М. Косигін. Очолюваний подоланином загін був визнаний кращим у країні. За досягнуті успіхи офіцер був нагороджений орденом Червоної Зірки.

Б. М. Олексієнку, який завжди громадські інтереси ставив вище особистих, яка за справу міг відверто говорити у вічі правду, доводилося дорого розраховуватися за свою мужність і справедливість. Створену ним систему охорони кордону було “зарубано” на високому рівні, щоб іншим за менш досконалу систему дати лауреатство. Довелося відчути на собі “милість” і тих, кого раніше не послухався або ж поставив на місце. Один із таких високих військових чиновників вісім років перешкоджав присвоєнню генеральського звання. Певний період служби провів Б. М. Олексієнко в Москві. Деякий час служив заступником начальника інженерно-технічного управління ГУПВ КДБ СРСР. Був у Москві і тоді, коли очолював спільну радянсько-турецьку комісію з прикордонних справ. У 1990 р. уже в чині генерала призначили

начальником кафедри оперативного мистецтва академії ім. М. В. Фрунзе. За два роки захистив кандидатську дисертацію, опублікував ряд наукових праць, взяв участь у підготовці підручників.

У цей період відбулися доленосні для України події. У 1991 році Україна проголосила незалежність і, переборюючи неймовірно важкі економічні і соціальні проблеми, почала облаштовувати свої державні кордони. Серед яскравих і гідних людей, хто відгукнувся на заклик молодій Українській державі розпочати підготовку і втілення в життя реформи прикордонної політики, облаштування кордонів країни в нових соціально-політичних умовах, на чільному місці виявився генерал Б. М. Олексієнко. Патріот рідної землі, людина, яка за сорок років служби у прикордонних військах охороняла кордони з Туреччиною, Іраном, Фінляндією, Румунією, добре вивчила специфіку охорони кордону у той час, без роздумів перейшов на національні позиції і присвятив своє подальше життя охороні державного кордону України. Як фахівець державного масштабу Б. М. Олексієнко добре розумів, що в українців на початку ХХ ст. вже був шанс творення власної держави, але тоді однією з причин втрати державності стала невизначеність її державної території, державного кордону. А саме у межах власної державної території можливий державний суверенітет, що означає повну і виключну владу держави та незалежність у міжнародних відносинах. “Суверенітет України поширюється на всю її територію” [3, с. 4], – записано у другій статті Конституції України. Межі ж території будь-якої країни визначає її державний кордон, який захищають прикордонники. Становлення власної національної прикордонної служби в таких умовах набувало першочергового державного значення. Таке завдання свідомо взяв на себе уродженець подільської землі генерал-майор Б. М. Олексієнко.

Головним завданням для Прикордонних військ України було забезпечення недоторканості державного кордону України на суші, морі, річках, озерах та інших водоймах України, а також охорона економічної зони України. Але виконати його було досить складно, адже до 1991 р. прикордонна інфраструктура існувала лише на західній та частково південній ділянках кордону, а тепер її потрібно було створити по всьому периметру державної території. Також однією з основних проблем була та, що війська потребували кваліфікованих офіцерських кадрів. У 1991 р. кількість особового складу частин становила 16799 чоловік, з яких офіцерів – 2156.

Після прийняття відповідних нормативно-правових актів до кінця 1992р. штатна чисельність військ склала 45 тис. чоловік. Прикордонні війська комплектувались в основному за рахунок військовослужбовців Збройних сил України, які скорочувались. Разом з тим Україна подбала про те, щоб бажаючи повернутись на Батьківщину для проходження служби військовослужбовців, які продовжували служити практично в усіх республіках колишнього Радянського Союзу, змогли це зробити [4, с. 26]. У Прикордонні війська України було прийнято й розміщено близько 7 тисяч чоловік, у тому числі більш як 600 офіцерів. Але цього було явно недостатньо. Виникла проблема власних офіцерських кадрів і свого вищого навчального закладу для їх підготовки, оскільки до 1991 р. фахівців-прикордонників в Україні взагалі не готували.

З урахуванням цих потреб у місті Хмельницькому був створений єдиний у своєму роді ВВНЗ, який увібрав у себе передові форми навчання держав Європи, Америки і який не має аналогів у системі вищої освіти нашої держави. Біографія Національної академії державної прикордонної служби України імені Б. Хмельницького починається з 14 грудня 1992р. Того дня Кабінет Міністрів України прийняв постанову “Про створення Інституту Прикордонних військ України” на базі ХВАКУ [5, с. 58]. Якщо базою в певній мірі слугував попередній ВВНЗ, то програми, навчальне обладнання саме для прикордонників довелося створювати і збирати практично з нуля. З усіх куточків колишнього СРСР в Хмельницький прибували викладачі. Майже з п’ятдесяти військових ВНЗ на навчання прибули курсанти. З 15 березня 1993 р. за навчальними програмами Інституту прикордонних військ розпочалася підготовка офіцерів-прикордонників. З першого дня інститут очолив тоді ще генерал-майор Б. М. Олексієнко – людина, яка вклала в новий заклад увесь свій талант, досвід і душу. Підготовка прикордонників в колишньому Радянському Союзі здійснювалась таким чином, що випускники отримували дуже вузьку спеціальність. У програмах нового ВВНЗ були закладені дещо інші параметри: виховати не просто освіченого офіцера, а насамперед командира-єдиноначальника, який після навчання має очолити окрему військову частину – прикордонну заставу. Тобто, він повинен бути і господарником, і вихователем, і керівником. Випускники можуть працювати у різних службах, а цивільна освіта – то запорука успішної праці у народному господарстві. Та найголовніше, що викладачі прагнуть прищепити

високі моральні якості, усвідомлення власної особистості. Мало висококласно володіти військовою, спортивною підготовкою, важливо бути інтелігентом, патріотом. А ще – гідно представляти нашу державу, адже прикордонник першим зустрічає наших гостей і останнім їх проводить, уміти дипломатично спілкуватися з людьми.

ВВНЗ нового типу вдосконалювався. Виникли нові завдання, вирішення яких мало велике державне значення. 12 квітня 1995р. Кабінет Міністрів України прийняв постанову уже про формування на базі Інституту Академії Прикордонних військ України [6, с. 23]. Це була не просто зміна вивіски – змінилася концепція ВВНЗ. Виникла потреба в переорієнтації на гуманітарний профіль. Якщо раніше випускники отримували в основному спеціальність інженера з експлуатації, то згодом постала необхідність у підготовці правознавців, військових перекладачів, спеціалістів з педагогіки та психології.

Особливо бережливо прикордонники ставляться до своєї історії, до старших поколінь, дорожать тими, хто є прямим нащадком спадщини запорізьких козаків, одних із перших захисників українських кордонів. Тому закономірним є те, що 4 серпня 1995 р. за пропозицією Хмельницької обласної ради постановою уряду України академії присвоєно ім'я Богдана Хмельницького. Носити ім'я Б. Хмельницького для колективу академії – велика честь. Воно допомагає виховувати справжніх патріотів України. В грудні 1997 р. на території академії відкрито погруддя великому гетьманові. Це подарунок Хмельницької міської ради [7, с. 2].

У навчальному процесі ключова роль належить професорсько-викладацькому складу. Ректор академії Б. М. Олексієнко це чітко усвідомлював і робив все необхідне, щоб науковий і педагогічний рівень викладацького складу знаходився на відповідній висоті. У 1993 р. при академії відкрито ад'юнктурі, а з травня 1994 р. працюють спеціалізовані вчені ради для захисту дисертацій, видаються збірники наукових статей, проводяться наукові конференції, налагоджуються і підтримуються певні взаємозв'язки з провідними вищими навчальними закладами не тільки України, а й багатьох країн світу. Наукова робота, що проводиться в академії, знаходить підтримку і взаєморозуміння з боку навчальних закладів спорідненого профілю Німеччини, Великобританії, США, Угорщини, Словаччини, Польщі й інших країн у сфері обміну досвідом боротьби з транскордонною злочинністю. Академія є важливим науково-

дослідним центром, який розробляє проблеми воєнної політики, національної безпеки, сучасної концепції охорони державного кордону [8, с. 322].

Ректор академії генерал Б. М. Олексієнко не тільки вміло управляв і спрямовував розвиток наукової діяльності ВВНЗ, але й сам був активним учасником цього процесу. Прийшовши в академію кандидатом військових наук він не зупинився на досягнутому, а вже у 1996 р. першим серед викладацького колективу захистив докторську дисертацію на тему: “Оперативно-бойове застосування об’єднань та з’єднань Прикордонних військ у фронтовій оборонній операції початкового періоду війни”. Борис Миколайович багато працював у галузі військової психології. Він розробив, науково обґрунтував і апробував у Прикордонних військах України концепцію психологічної служби, в якій йдеться про шляхи професійного й особистісного зростання офіцерів-прикордонників, оптимізацію процесу їхньої підготовки у вищих закладах військової освіти, підвищення ефективності виконання військових завдань з врахуванням закономірностей та механізму функціонування людської психіки в екстремальних умовах прикордонної служби. Б. М. Олексієнко також є автором та співавтором понад двох сотень наукових праць. Серед них навчально-методичні посібники, монографії, підручники з питань методології, теорії та технології навчання військових. Він – один із авторів вперше видрукованих в Україні підручників: “Психологія професійної діяльності офіцера”, “Військова психологія і педагогіка”, “Військово-юридична психологія”, “Основи загальної військової акмеології”.

Генерал Б. М. Олексієнко доклав багато зусиль для утворення оперативно-тактичного факультету. Україні потрібні офіцери з підготовкою найвищого рівня, нової військової генерації. В колишньому СРСР подібний факультет був тільки в академії ім. М. В. Фрунзе в Москві. Для вивчення тем з оперативного мистецтва Державної прикордонної служби України застосовується навчально-тренувальний комплекс, який дозволяє моделювати службово-бойові дії частин та з’єднань. Загальна площа автоматизованого макету місцевості складає 150 квадратних метрів. На кафедрах обладнано більше ста спеціалізованих класів. Фаховій підготовці офіцерських кадрів сприяє також впровадження у навчальний процес комп’ютерної технології навчання як основи успішної підготовки висококваліфікованих спеціалістів. За роки свого

існування вищий навчальний заклад підготував більше семи тисяч спеціалістів для Державної прикордонної служби України, Міністерства внутрішніх справ, Служби безпеки України.

У квітні 1999 р. академії надано статус національної. Цієї честі академія удостоєна за значний внесок у “реалізацію покладених на Прикордонні війська України завдань, великі успіхи в підготовці висококваліфікованих кадрів для правоохоронних органів” [9, с. 24].

Враховуючи високий професіоналізм, талановиті організаторські здібності ректора академії, вище політичне керівництво держави у 1999 р. призначає його Головою Державного комітету у справах охорони державного кордону України – Командувачем Прикордонних військ України [10, с. 1]. Вже у 2000 р. під його безпосереднім керівництвом було сплановано й проведено 14 прикордонних та спільних операцій, які дали змогу виявити динаміку й специфіку контрабандної та іншої злочинної діяльності. Південно-східні кордони стали пріоритетними в планах охорони держави. Було здійснено делімітацію лінії кордону практично на 33% від загальної протяжності, з неї на 100% – з Республікою Білорусь [11, с. 48]. Позитивні зрушення в діяльності військ створили умови для подальшого вдосконалення їх організаційно-штатної структури, напрацювання прогресивної системи охорони кордону, пошуку внутрішніх резервів роботи з людьми. Зокрема це проявилось у перерозподілі сил і засобів на нові ділянки державного кордону й особливо на східні рубежі. Адже, як зазначав сам генерал-полковник Б. М. Олексієнко: “...ми образно кажучи, перекривали всі, навіть найменші хвіртки, у кордоні на заході, не зачиняючи при цьому широкі ворота на сході [12, с. 4-5]. Тому Голова Держкомкордону підписав наказ про посилення охорони українсько-російської та українсько-молдовської ділянки кордону, плануючи вже у 2001 р. на цих рубежах збільшити чисельність застав з 30 до 40–50 чол., а також створити більше п’ятидесяти додаткових підрозділів для того, щоб збільшити щільність охорони кордону з 100 до 25 кілометрів [13, с. 4]. Для охорони виключної морської економічної зони в Азовському морі в червні 2000 р. на базі Донецького прикордонного загону сформована і приступила до служби група сторожових кораблів [14, с. 5].

Вперше до штату застав на українсько-російській ділянці державного кордону у лютому 2001 р. було введено інспекторів прикордонної служби, головним завданням яких було постійне

висвітлення обстановки на ділянці застави, контроль за дотриманням режиму кордону і прикордонного режиму як у прикордонній смузі, так і поза її межами. Згодом, протягом березня-липня, новостворені підрозділи були введені до штатів прикордонних колективів усіх напрямів. Повним ходом йшла реструктуризація військ. Основні зусилля при цьому було спрямовано на оптимальний перерозподіл щільності військ в інтересах охорони державного кордону. Результатом проведених заходів стало збільшення щільності охорони кордону, глибоке ешелонування сил та засобів на найбільш активних напрямках, посилення оперативно-розшукових і режимних заходів, що дало можливість ефективніше протидіяти незаконній міграції, контрабандній та іншій злочинній діяльності на кордоні. Підтвердження правильності обраного курсу перетворень стало, наприклад те, що станом на 1 квітня 2001 р. чітко проявилися кардинальні зміни в протидії незаконній міграції. Протягом першого кварталу на східній ділянці кордону України було вперше затримано більше нелегалів, ніж на західній. Активізувалась і співпраця з зарубіжними колегами.

Відповідно до Указу Президента України від 7 серпня 2001 р. “Про символіку Прикордонних військ України” засновано емблему, прапор Прикордонних військ України, герб Державного комітету у справах охорони державного кордону України, прапор Морської охорони Прикордонних військ України, Бойовий прапор Державного комітету у справах охорони державного кордону України, штандарт Голови державного комітету у справах охорони державного кордону України – Командувача Прикордонних військ України, а також встановлено, що визначені з’єднання і військові частини ПВУ можуть мати власні бойові прапори.

Така активна державотворча діяльність, істинний патріотизм, що йшов від усього серця і коренів його славного козацького роду, акцент на посиленій охороні державного кордону, що межує з Російською Федерацією, не могли не викликати занепокоєння антидержавних сил як в середині країни, зокрема, в президентському оточенні, так і деяких урядових структур сусідньої держави. Несподівано майже для всього українського суспільства 12 листопада 2001 р. Указом Президента України генерал-полковника Б. М. Олексієнка, мужнього сина українського народу було звільнено у відставку з посади Голови Державного комітету у справах охорони державного кордону України – Командувача Прикордонних військ

України. Важкі наслідки такого рішення виразно проявилися у 2014 році, коли державний кордон України виявився практично невідповідним до російської агресії. Займаючи високу державну посаду, він володів великою владою, але ніколи не зловживав нею, завжди ставив державні і громадські справи вище особистих.

Щоб досягнути того, чого досяг і зробив перший ректор Національної академії Державної прикордонної служби України ім. Б. Хмельницького і головний прикордонник України Б. М. Олексієнко, іншим потрібно було б декілька життів. “Є мета, і я до неї йду. Якщо треба, то готовий віддати всі свої сили для її досягнення”, – говорить генерал. Він пишається тим, що все його свідоме життя пов’язане з символічним зеленим кашкетом. “Належність до прикордонного братства – це те, що залишається на все життя, – зазначає генерал. Нині мені досить часто доводиться бути гостем в Адміністрації Держприкордонслужби України, регіональних управліннях та органах охорони державного кордону. Повсякденне життя людей у зелених кашкетах повсякчас залишається в полі мого зору. Хочу відмітити, що справа, яку започаткували перші керівники Прикордонних військ України, яку свого часу втілювали в життя подальші покоління охоронців державних рубежів України, в тому числі і я, знайшла своє логічне втілення. Сьогодні дуже приємно бачити прикордонників у когорті правоохоронців, і я вірю, що й надалі всі їх починання увінчуватимуться успіхом”.

Б. М. Олексієнко продовжує активне громадсько-політичне життя, цікавиться станом соціально-економічного розвитку і суспільно-політичного життя завжди рідної йому Хмельницької області. Часто зустрічається з народними депутатами Верховної Ради України від Хмельниччини, своїм земляком, директором Інституту історії України НАН України, академіком НАН України В. А. Смолієм. Навіть коротка розмова з цією чесною, привітною, гостинною людиною, серце якої запрограмоване на добро, як Б. М. Олексієнко, облагороджує душу, поліпшує настрій, налаштовує на добрі справи. Особливо зворушливим є для нього відвідини м. Хмельницького. В Національній академії Державної прикордонної служби України імені Б.Хмельницького завжди чекають зустрічі з ним. В історії цього єдиного в нашій державі за профілем підготовки фахівців ВВНЗ його ім’я назавжди закарбоване як першого ректора.

Академік Валерій Андрійович Смолій належить до тієї когорти українських вчених, які своєю довголітною сумлінною й

подвижницькою працею заслужили щирю любов серед колег-науковців і численних учнів та повагу серед наукового загалу і громадськості. Душевність і доброта, справжня інтелігентність і високі моральні чесноти вченого поєднуються у цій прекрасній людині з раціональністю творчого мислення. Його життєва доля є цілковитим підтвердженням слів одного з найславніших вчених світу – шведського біолога Карла Ліннея, який підкреслював, що походить із простої родини, і писав: “З маленької хатинки може вийти велика людина” [15, с. 2]. Він народився 1 січня 1950 року в селі Авратин Волочиського району Хмельницької області в селянській сім’ї, яка слугувала взірцем для всієї округи [16, с. 157]. Дитинство академік В. А. Смолій згадує з особливою теплою. У його родинному колі панувала довіра, доброзичливість, повага до батьків. Від них Валерій Андрійович успадкував мелодійну дикцію, струнку поставу, симпатичну вроду, міцний характер, скромність, вимогливість, працелюбство, самодисципліну, цілеспрямованість. Виховання дітей у цій сім’ї відбувалося у кращих традиціях українського народу. Діти вивчали свій родовід, історію, культуру, звичаї рідного краю. Саме у батьківській хаті Валерій Андрійович отримав свої перші уроки справедливості, навчився поважати гідність людини, цінувати її працю. Згодом, через кілька десятиліть, згадуючи про ті далекі роки, він скаже так: “Все дитинство провів я в рідному краї з чарівними перелісками, із заливними луками та світлими водами річки Збруч. Та найяскравіші спогади пов’язані з спортом: мав перший розряд з футболу та волейболу. Інтерес до цих видів спорту і зараз великий” [17]. І тепер, в міру своїх можливостей, він демонструє яскравий приклад ставлення до фізичної культури і спорту як до здорового способу життя.

Син виявився дуже вдячний своїм батькам, яких на жаль, вже немає. Дійсно сильні й мужні, вони, глибоко усвідомлюючи обов’язок перед дітьми, навчили їх збагачувати своє життя не тільки матеріально, а й духовно. Допмагаючи їм по господарству малий Валерій вже підлітком косив, молотив, орав, тобто міг виконувати всяку сільську роботу. Старшокласником всі літні канікули працював в колгоспі. В сімейному архіві зберігаються кілька похвальних грамот керівництва сільгосппідприємства за роботу на колгоспних ланах [18]. Трудове загартування стало важливою опорою в його подальшому житті.

Навчання в школі є завжди важливим періодом становлення молоді людини. Оскільки в уподобаннях переважала любов до історії то поступив на історичний факультет Кам'янець-Подільського державного педагогічного інституту (тепер – Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка). Пануюча там атмосфера наукової творчості, демократичності, поваги до особистості студента, витворена викладацьким колективом й особливо завідувачем кафедри всесвітньої історії доктором історичних наук, професором Л. А. Коваленком, сприяла розкриттю його здібностей у навчанні й пробудженню інтересу до наукового пошуку. Роки навчання на історичному факультеті стали надзвичайно важливим етапом його життя. Допитливого і працьовитого студента вже з першого курсу помітив і запропонував працювати під своїм керівництвом професор Л. А. Коваленко, який проймався долями і болями інших, міг захопити ідеями молодих дослідників [19, с. 13]. Він виявляв талановитих студентів, пропонував їм теми курсових і дипломних робіт, консультував і давав наукове спрямування. Співпраця з цим відомим у всій країні науковцем і визначила його подальшу життєву і творчу долю. Свою професійну стежку майбутній академік обрав відразу і назавжди. Після закінчення інституту певний період працював на посадах вчителя історії і суспільствознавства у восьмирічній та середній школах Житомирської й Тернопільської областей, а також асистента кафедри всесвітньої історії Ніжинського державного педагогічного інституту.

Виявлені ще під час навчання у вишій евристичні та аналітичні нахили яскраво проявилися вже у стінах Інституту історії АН УРСР, до аспірантури якого В. А. Смолій вступив 1972 р., відтоді пов'язавши свою подальшу життєву долю з цією провідною історичною науковою установою країни. 1975 р. успішно захистив кандидатську дисертацію, присвячену возз'єднанню Правобережної України з колишньою Лівобережною Гетьманщиною. Молодший науковий, а з 1979 р. – старший науковий співробітник відділу історії феодалізму (нині це відділ історії України середніх віків і раннього нового часу) відразу ж включився у роботу над багатотомними колективними монографіями, підготовці яких тоді підпорядковувався весь науковий потенціал Інституту. Ці роки збагатили молодого вченого безцінним досвідом наукової роботи, тісним творчим спілкуванням із визначними тогочасними представниками української історичної думки, відомими російськими фахівцями з епохи

середньовіччя і раннього нового часу. Водночас вони виявилися сповненими пошуком нових шляхів і нетрадиційних дослідницьких проблем у царині його власних наукових інтересів. Як результат – у 1985 р. побачила світ монографія “Формування соціальної свідомості народних мас України в ході класової боротьби. Друга половина XVII–XVIII ст.”, яка стала основою захищеної того ж року докторської дисертації на тему “Соціальна свідомість учасників народних рухів на Україні: Друга половина XVII–XVIII ст.” [20, с. 14].

Наукова діяльність Валерія Андрійовича гідна подивування. Вона стрімко зростає з роками напруженої праці. Станом на початок 2010 року в науковому доробку академіка В. А. Смолія було понад 1000 наукових і науково-популярних праць [21, с. 4]. Багато з них стали класичним надбанням світової історичної науки. Вони різняться за форматом, тематикою, жанровими формами та цільовим призначенням. Серед них – ґрунтовні монографічні, навчально-довідкові видання, розлогі статті, присвячені важливим подіям чи постатям української історії, студії постановочного характеру, великі передмови до колективних наукових проєктів або археографічних видань чи перевидань історіографічної спадщини, вступи до монографій колег, збірників наукових праць, матеріалів наукових конференцій, художніх творів тощо. Проте спільне, що поєднує всі ці праці, – це ґрунтовна джерельна база, виваженість висновків, застосування нових методів і принципів наукового пізнання, які побутують у сучасному історіографічному просторі, миттєве реагування на виклики часу за повної відсутності будь-яких спроб пристосування під поточні політичні вимоги.

В науці академік В. А. Смолій пройшов шлях від дослідника-позитивіста радянської доби, який мав творити у межах суто марксистської наукової парадигми, до сучасного європейського вченого, добре обізнаного з новітніми науковими методиками, людини плюралістичних поглядів, спроможної працювати в різних наукових форматах та на різних дослідницьких рівнях, генерувати нові наукові ідеї, які він уміє щедро імплантувати у праці колег та учнів. Сьогодні добре відома школа академіка В. А. Смолія, кожен із представників якої вже зарекомендував себе непересічним ученим, здатним сказати своє слово в науці, водночас зберігаючи і шануючи традиції й творчий внесок своїх попередників. Безперечно, як кожен вчений, академік В. А. Смолій має свою улюблену проблематику.

Насамперед це боротьба українців за соціальне та національне визволення, свідомісна складова масових народних рухів, доба Української національної революції та державотворення раннього нового часу, політична культура і ментальність українського суспільства XVI–XVIII ст., історія українського козацтва тощо. Водночас він упевнено накреслює перспективи дослідження історичного процесу давньоруської та литовсько-польської доби вітчизняної історії, має своє бачення “українського XIX ст.”, місця у національному історичному процесі революційних подій початку XX ст., складних і неоднозначних перипетій новітньої доби.

Як провідний науковець та організатор сучасної української історичної науки, вихователь молодих дослідників, академік В. А. Смолій водночас значну увагу приділяє спрямуванню творчих зусиль ввіреного йому колективу науковців на створення багатовимірної й багатоаспектної, водночас виваженої й позбавленої кон’юнктурних чи ідеологічних нашарувань версії національного історичного процесу, в якій би знайшли глибоке і рівномірне висвітлення всі без винятку історичні епохи і періоди як у подієвому, так і в антропологічному наповненні. Із його ініціативи та за безпосередньої участі на межі 1990–2000 рр. було реалізовано такі фундаментальні проекти, як “Все про Україну” (К., 1998), “Україна: утвердження незалежної держави (1991–2001)” (К., 2001), “Уряди України у XX столітті: науково-документальне видання” (К., 2001), “Нариси з історії дипломатії України” (К., 2001), “Політичний терор і тероризм в Україні XIX–XX ст.” (К., 2002), 3-тій том фундаментального академічного видання “Історія української культури” (К., 2003), “Голод 1932–1933 років в Україні: причини та наслідки” (К., 2003), “Україна і Росія в історіографічній ретроспективі”: нариси у 3-х томах (К., 2004), “Україна – козацька держава. Ілюстрована історія українського козацтва у 5175 фотосвітлинах” (К., 2004), “Історія українського селянства”: нариси у 2-х томах (К., 2006), “Історія українського козацтва”: нариси у 2-х томах (К., 2006–2007), “Історія державної служби в Україні”: у 5-ти томах (К., 2009) та ін. Йому вдалося згуртувати українських науковців навколо створення багатотомної “Енциклопедії історії України”, яка є віддзеркаленням останніх досягнень вітчизняної історичної думки.

Вагомий досвід редакційної роботи, здобутий академіком В. А. Смолієм в ролях відповідального редактора, голови чи заступника голови редакційних рад або членства в редколегіях не

однієї сотні індивідуальних чи колективних монографій, багатотомних історичних серій, археографічних видань, збірників наукових праць тощо, без сумніву, прислужився йому і на посаді головного наукового редактора “Українського історичного журналу”, яку він обіймає з 1995 р. Загалом співпраця академіка В. А. Смолія з цим провідним в Україні профільним виданням розпочалася вже 1973 р., коли у часопису було надруковано першу рецензію тодішнього аспіранта на монографію свого наставника у студентські роки професора Л. О. Коваленка, а вже наступного року на шпальтах журналу побачили світ відразу дві його наукові статті. Загалом же вчений опублікував в “Українському історичному журналі” десятки наукових розвідок, рецензій, повідомлень, інформацій, узяв участь у роботі кількох “круглих столів”, присвячених перспективам розвитку вітчизняної історичної науки, а очоливши редколегію, він почав активно впливати на редакційну політику. Сьогодні часопис упевнено зберігає статус провідного періодичного органу національної історіографії. Відображаючи загальні тенденції розвитку української історичної думки, він націлений на нові завдання, які вимагають мобільного реагування на новітні здобутки світової історичної науки та їх оперативного впровадження в український історіографічний простір з одночасною популяризацією досягнень вітчизняних науковців серед найширшого українського загалу.

Науково-організаційна діяльність академіка В. А. Смолія як адміністратора розпочалася 1986 р., коли він очолив відділ, в якому відбулося його творче зростання від аспіранта до дійсного члена НАН України. Довіра, взаємоповага й водночас вимогливість до якості наукових досліджень, як і взагалі до своїх посадових обов’язків, підкріплена насамперед власним прикладом, – такі засади поклав Валерій Андрійович в основу взаємовідносин як із колективом відділу, який він очолює вже понад 20 років, так і зі співробітниками Інституту загалом, чи-то на посаді заступника директора з наукової роботи (з 1991 р.), чи директора установи (з 1993 р.). Академік В. А. Смолій перейняв на себе керівництво науковою інституцією у складний для академічної сфери час. Незважаючи на фактичне припинення у середині 1990-х рр. фінансування фундаментальної науки, згорання видавничих і дослідницьких програм, відтік із системи НАН України кваліфікованих кадрів йому не лише вдалося зберегти науковий потенціал Інституту, а й поповнити його молодими здібними вченими, націлити співробітників

на розробку нових тем, зокрема, з ухилом в історичну компаративістику, що забезпечує успішне вписання української складової в європейський цивілізаційний процес, посилити технічне оснащення науково-дослідних розробок шляхом комп'ютеризації структурних підрозділів, створення власної видавничої бази, що дозволяє значно прискорити втілення доробку кожного науковця у друковану продукцію, яка стає надбанням читацького загалу. Те, що колектив поважає свого директора, довіряє йому, засвідчує, зокрема, той факт, що вже четвертий раз поспіль співробітники Інституту історії України НАН України одностайно вручають йому керівні важелі установою, а, отже, і свої долі.

Указом Президента України в 1997 р. академік В. А. Смолій призначений віце-прем'єр-міністром України з питань гуманітарної політики і працював в такій якості два роки. Обіймаючи високу і відповідальну посаду, він завжди приймав виважені рішення, пам'ятаючи, що за кожним з них стоять долі живих людей, залишався скромною і порядною людиною, послідовно проводив лінію на гуманізацію суспільства, створення етнокультурного, міжетнічного, міжконфесійного клімату, який максимально відповідав би інтересам і держави і кожної людини, гармонізував стосунки між ними.

Держава високо оцінила наукові заслуги свого славного сина. Академік В. А. Смолій має високий авторитет не лише в академічних колах. Із його думкою рахуються політики різних рангів, до нього прислуховуються митці, письменники, сценаристи, журналісти. Безумовно, почесні звання, високі державні нагороди – це гідне визнання особистого внеску вченого в історичну науку. Однак ще більшим показником його потенційних можливостей є незгасаючий творчий запал, устремління до нових наукових висот, продукування нових ідей, реалізація масштабних дослідницьких задумів. Не вік визначає людину, а людина – своїм життям, своїми справами визначає епоху. Примітно, що до свого 60-річного ювілею вчений підійшов із двома великими науковими працями, в яких спробував висвітлити нові грані суспільно-політичних подій в Україні у середині – другій половині XVII ст., увівши їх у контекст революційної ситуації в ранньомодерній Європі. На часі – реалізація нового фундаментального проекту, присвяченого такій непересічній постаті в політичній історії України, як гетьман Петро Дорошенко.

Валерій Андрійович усім своїм єством, усією душею відданий Україні. Це трибун, державотворець, борець, громадянин, людина, яка

не може миритися з неправдою та несправедливістю. Від цього йому не завжди легко і комфортно в житті, він зазнає багато душевних страждань. Але інакше жити він не може. Валерій Андрійович не став дуже багатим матеріально, але духовно, творчо, науково він є надзвичайно багатою людиною. У таких людей, як академік В. А. Смолій, життєвий принцип: якщо штурмувати, то лише вершини, якщо ставити завдання, то лише реальні і неодмінно домагатися їх виконання, уміти повноцінно жити й завжди залишатися людиною. Як річка в час весняної повені вбирає в себе потужні потоки води і наповнює своє русло могутньою енергією, так і академік В. А. Смолій сповнений творчими планами, реалізація яких сприятиме зміцненню молодого Української держави.

Наукова, політична, педагогічна, громадська і організаторська діяльність академіка В. А. Смолія органічно поєднується з духовним багатством його душі. У Валерія Андрійовича надійний тил, що сприяє повному розкриттю фізичного здоров'я та морального стану. Вірним і надійним супутником у житті є дружина Людмила. Вони познайомилися багато років тому під час однієї з виробничих нарад. Струнка, миловидна, вона відразу сподобалася йому. “Я щаслива людина, – зазначає Валерій Андрійович. – Щасливий тому, що доля подарувала мені зустріч з Людмилою, моїм єдиним і вірним коханням на все життя”. Вже чимало років вони живуть у повній гармонії, у мирі й злагоді. З плином літ, у бурхливому життєвому морі, за суєтою суєт вони не розгубили своїх почуттів. З кожним прожитим днем вони стають ще ніжнішими і романтичнішими. Валерія Андрійовича поєднує з дружиною духовне багатство, радість спілкування, єдине розуміння подолання проблем, що неминуче виникають у подружньому житті. Вони живуть дуже насиченим, але надзвичайно цікавим життям. Дружина Людмила дуже мила і розумна, привітна і завжди гостинна жінка. Доброю й щирою людиною, вихованою на принципах християнської моралі, виростили вони сина Андрія. Він перейняв від батьків їх найкращі людські якості, а головне – жадібність не до багатства, а до знань, творчої праці, здатність зрозуміти ближнього й готовність прийти йому на допомогу. Батьки прищепили йому почуття гідності, віру в людину, щедрість, доброзичливість, принциповість.

Генерал-полковник Б. М. Олексієнко і академік В. А. Смолій робили і роблять все залежне від них, щоб достойно прислужитися українському народові, зміцнення обороноздатності країни, розвитку

освіти і науки. Вони збагатили військову та історичну науку важливими і цінними відкриттями, стали всесвітньо відомими постатями, авторитетними дослідниками, активними державними і політичними діячами, мудрими педагогами, гуманістами, патріотами рідної землі. Вони уособлюють собою кращі риси українського народу.

Список використаних джерел та літератури:

1. Історія Волочиського району. – Хмельницький, 2010. – С. 454.
2. Попович М. Еліта як соціальний феномен / М. Попович // Еліта і цивілізаційні процеси формування націй. – К., 2006. – С. 11.
3. Конституція України. Прийнята на п'ятій сесії Верховної Ради України 28 червня 1996 року. – К., 1996. – С. 4.
4. Указ Президії Верховної Ради України від 30 серпня 1991р. “Про підпорядкування Україні Прикордонних військ, що дислокуються на її території” // Державний кордон України. Зб. документів за 1991р. – К., 1992. – С. 26.
5. Постанова Кабінету Міністрів України від 14 грудня 1992 р. “Про створення Інституту Прикордонних військ України” // Державний кордон України. Зб. документів за 1992р. – К., 1993. – С. 58.
6. Постанова Кабінету Міністрів України від 12 квітня 1995р. “Про створення Академії Прикордонних військ України” // Державний кордон України. Зб. документів за 1995р. – К., 1996. – С. 23.
7. Сидорук Д. З іменем славного гетьмана / Д. Сидорук // Подільські вісті. – 1997. – 12 груд. – С. 2.
8. Григоренко О. П. Історія України / О. П. Григоренко. – Хмельницький, 2007. – С. 322.
9. Указ Президента України від 30 квітня 1999 р. “Про надання Академії Прикордонних військ України імені Богдана Хмельницького статусу Національної” // Державний кордон України. Зб. документів за 1999р. – К., 2000. – С. 24.
10. Указ Президента України від 13 грудня 1999 р. “Про призначення Б. М. Олексієнка на посаду Голови Державного комітету у справах охорони державного кордону України – Командувача Прикордонних військ України” // Прикордонник України. – 1999 р. – 13 груд. – С. 1.

11. Державна Прикордонна служба України. Історія та сучасність. – К., 2004. – С. 48.
12. Олексієнко Б. М. На варті кордону, в інтересах держави виконують свій обов'язок українські прикордонники / Б. М. Олексієнко // Кордон. – 2001. – № 1. – С. 4-5.
13. Попович Д. Заставам приказано располнеть // Киевские ведомости. – 2001. – 5 окт. – С. 4.
14. Південно-Східному напрямку ПВУ – 10 років // Прикордонник України. – 2002. – 30 трав. – С. 5.
15. Вєрвєс Ю. Карл Лінней. Король систематики // Україна молода.-2007.-7 червня. – С.2.
16. Історія Волочиського району. – Хмельницький, 2010. – С. 157.
17. З спогадів академіка В. А. Смолія.
18. З родинного архіву академіка В. А. Смолія.
19. Кушнір Б. М. Л. А. Коваленко – учений і педагог // ACADEMIA на пошану професора Леоніда Антоновича Коваленка (до 90-річчя від дня народження). – Ч.1. Історичні дослідження. – Кам'янець-Подільський, 1997. – С. 13.
20. Степанков В. С. Валерій Андрійович Смолій // Кам'янець-Подільський державний університет в особах. – Т. 1. – Кам'янець-Подільський, 2003. – С. 14.
21. До 60-річчя головного наукового редактора “Українського історичного журналу” академіка НАН України В. А. Смолія // Український іст. журн. – 2010. – №1. – С. 4.

ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРІВ

Білий Леонід Григорович – директор Хмельницького інституту Міжрегіональної Академії управління персоналом, кандидат педагогічних наук, доцент (м. Хмельницький).

Баранова Світлана Сергіївна – аспірант факультету соціології Київського національного університету імені Тараса Шевченка (м. Київ).

Вашеняк Юлія Анатоліївна – старший викладач кафедри фундаментальної підготовки Хмельницького інституту Міжрегіональної Академії управління персоналом, кандидат біологічних наук (м. Хмельницький).

Григоренко Любов Олегівна – студентка юридичного факультету Київського національного університету ім. Т. Г. Шевченка (м. Київ).

Григоренко Олександр Петрович – доктор історичних наук, професор, академік Міжнародної академії інформатизації, член Національної спілки краєзнавців України, дійсний член Центру дослідження історії Поділля Інституту історії України НАН України при Кам'янець-Подільському національному університеті імені Івана Огієнка (м. Хмельницький).

Дацюк Олександр Анатолійович – кандидат богослов'я, протоієрей, секретар Хмельницької єпархії УПЦ, завідувач кафедри українського Православ'я і теології Хмельницького інституту Міжрегіональної Академії управління персоналом (м. Хмельницький).

Дубина Людмила Григорівна – кандидат педагогічних наук, доцент, доцент кафедри фундаментальної підготовки Хмельницького інституту Міжрегіональної Академії управління персоналом (м. Хмельницький).

Іваневич Лілія Анатоліївна – кандидат історичних наук, докторант Інституту мистецтвознавства, фольклористики та етнології ім. М. Т. Рильського НАН України, член НТШ і НСКУ (м. Хмельницький).

Калинюк Наталія Василівна – кандидат філологічних наук, доцент кафедри гуманітарної підготовки Хмельницького інституту післядипломної педагогічної освіти (м. Хмельницький).

Ковальчук Геннадій Петрович – кандидат педагогічних наук, старший викладач кафедри педагогіки дошкільної, початкової, середньої і вищої освіти та управління навчальним закладом

Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка (м. Кам'янець-Подільський).

Ковтун Олександр Сергійович – кандидат соціологічних наук, старший викладач кафедри психології Хмельницького інституту Міжрегіональної Академії управління персоналом (м. Хмельницький).

Кравчук Людмила Дмитрівна – вчитель української мови та літератури, вчитель-методист Красилівського НВК “Гімназія та ЗОШ І ступеня” (м. Красилів).

Кульбовський Микола Михайлович – письменник, журналіст, мистецтвознавець, краєзнавець, фольклорист, член НСЖУ, МСПУ, міської спілки “Поділля”, лауреат премії ім. Т. Шевченка (м. Хмельницький).

Никитюк Світлана Іванівна – викладач кафедри англійської мови факультету іноземної філології Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка (м. Кам'янець-Подільський).

Олійник Валентина Василівна – завідувач кафедри психології Хмельницького інституту Міжрегіональної Академії управління персоналом, кандидат педагогічних наук, доцент (м. Хмельницький).

Парандій Валентина Олександрівна – директор Хмельницького економіко-правового коледжу Міжрегіональної Академії управління персоналом, кандидат історичних наук, доцент (м. Хмельницький).

Петрушенко Ольга Олександрівна – кандидат філологічних наук, доцент, доцент кафедри гуманітарної підготовки та туризму ПВНЗ “Хмельницький економічний університет” (м. Хмельницький).

Рибчинська Ольга Василівна – викладач української мови та літератури Хмельницького торговельно-економічного коледжу Київського національного торговельно-економічного університету, аспірант Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки (м. Хмельницький).

Тернецька Майя Ананіївна – вчитель української мови та літератури НВО № 5 імені Сергія Єфремова, вчитель вищої категорії, вчитель-методист (м. Хмельницький).

Томчишина Тетяна Петрівна – вчитель української мови та літератури гімназії № 2 м. Хмельницького.

Трембіцький Анатолій Михайлович, кандидат історичних наук, старший науковий співробітник, доцент кафедри комерційного та трудового права Хмельницького інституту Міжрегіональної Академії управління персоналом, завідувач Хмельницьким міським відділом Центру дослідження історії Поділля Інституту історії України НАН України, член НТШ і НСКУ, Почесний краєзнавець України, кавалер Ордена Святого Рівноапостольного князя Володимира Великого III-го ступеня (м. Хмельницький).

НАУКОВЕ ВИДАННЯ

УКРАЇНЬСЬКА МОВА І НАЦІЯ

Збірник наукових праць

Випуск 7

З 41 Українська мова і нація : зб. наук. пр. / гол. ред. Л. Г. Білий. – Хмельницький : Вид-во Хмельниц. ін-ту МАУП, 2016. – Вип. 7. – 164 с.

За достовірність фактів, назв, посилань на літературні джерела відповідальність несуть автори. Редколегія не завжди поділяє їхні погляди.

Приватне акціонерне товариство “Вищий навчальний заклад
“Міжрегіональна Академія управління персоналом”
Свідоцтво про внесення до Державного реєстру суб’єктів
видавничої справи ДК №3262 від 26.08.2008 р.

Хмельницький інститут
імені Блаженнішого Володимира, Митрополита Київського і всієї України
29015, м. Хмельницький, проспект Миру 101А
Тел.: (0382) 71-66-15, 61-25-19
Ел. адреса: himaup@ukr.net
www.maup.km.ua

Здано в набір 27 жовтня 2016 р. Підписано до друку 28 жовтня 2016 р.
Формат 60х84 1/16. Гарн. Times. Ум. друк. арк. 2,4.
Друк офсетний. Папір офсетний. Тираж 200 прим.